

דבי אליהו חיים מייזל ז"ל

הרב בלודז'

תולדותיו, תכונותיו, פעולותיו וצדקותיו

מאת

אברהם יהודה ברז'ינסקי

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל
Printed in Israel

כתובת המחבר:

א. י. ברוז'ינסקי, רחוב מוא"ה 26, ת. ד. 1434, טלפון 6402, תל-אביב

דפוס קואופרטיבי "הפועל הצעיר" בע"מ, תל-אביב

לזכר הקהילה היהודית המפוארה בעיר ואט
בישראל לודז', אשר בפולין, שנחרבה בשור
את־הנאצים האיומה בידי קלגסי היטלר ימ"ש.
תהיינה נשמות יהודיה־קדושיה צרורות בצרור
חיי־האומה הנצחיים.

המחבר

הגאון רבי אליהו חיים מייזל ז"ל, הרב בלודז'

ב ש ע ר

כשאנו מסתכלים בדמות-דיוקנו הרוחנית של רבי אליהו חיים מיזל, רבה של לודז' במשך ארבעים שנה בערך, אנו מוצאים בו מזיגה הרמונית של רבנות ועסקנות צבורית ממדרגה ראשונה; קודש וחול משמשים בו בערבוביה. מסירותו הרבה לטובת הכלל והפרט מעמידה בצל, במדה ידועה, את גאונותו התלמודית.

הרב אליהו חיים מיזל, היה בקי בהוויות העולם, מעורב עם הבריות, ו"פסקי דינא" שלו, הן בדיני-ממונות והן בעניני-אמונה, שהיו מפורסמים בשיקולם ההגיוני, ובפקחותם החריפה, מצאו חן בכל שכבות העם.

מחונן בכשרונות מצוינים, ובמדות תרומיות, אציל-הנפש ועדין-הרוח, בעל יד רחבה ולב נדיב, היה לעם הטוב והמיטיב, הרחום והחנון, העממי, במלוא מובן המלה. לא הכיר שוע לפני דל והרגלו להושיע לזולת, — בין בגופו ובין בממונה — נעשה אצלו טבע שני.

ביתו, בלודז', היה פתוח לרווחה לכל דורש, ורבים הצובאים על דלתות ביתו. והוא נענה בעצה ותבונה לנדכה וחלכה, לקשה-רוח ומר-נפש, במצאם בו פודה ומציל.

הרב מיזל היה לא רק מנהיג-רוחני, אלא גם העומד בשער מלחמת הקיום של המוני-העם. ובאותה העמקות הרצינית, שהיה דן בעניני "איסור והיתר", היה דן בענינים חמריים. והוא עצמו בעל נפש של "תרתי דסתרי". תמים כילד, לבו מלא רחמים לכל הנברא בצלם אלקים, נחלץ לעשות חסד לפרט ולכלל, רך כקנה ונוח לרצות, כשאהבת-ה' ואהבת-ישראל ממלאות את כל ישותו. ומאידך גיסא, קשה כארז, תקיף בדעתו — "ייהרג ואל יעבור" — אפילו אערקתא דמסאני" בעניני דת ודין. לא יהדר פני איש, יהיה

מי שיהיה, ומגיד את פשעי עמו בלשון ברורה, בלתי משתמעת לתרי-אפי, ומקיים לפעמים את הנאמר: „כל תלמיד-חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש — אינו תלמיד חכם"... מתרגז ומתקצף — אורייתא דקא מירתחא ביה, אבל עד מהרה נח מקצפו ומרגזו ומתרגזה, מוחל וסולח, ובעיקר אם פגעו בכבודו.

כרועה נאמן לעדתו, היה סניגור, מליץ יושר, מלמד-זכות מעין רבי לוי יצחק מברדיצ'ב בדורו, דן דין אמת — כפי שהיה אומר — לאמתו של הדיין... ולא של הדין, ואפילו בענינים שבין אדם למקום, קורא תגר ומטית דברים אף כלפי מעלה, למען הצדיק את האדם באשר הוא אדם. לא הבדיל מימיו בין בן ברית לשאינו בן ברית, אם האחרון צדק בריבו.

הוא היה עסקן צבורי מן הסוג שלא ידע לאות — לעזור לאנשים בשעת דחקם. שתדלן מובהק, אשר לפני שרים יתיצב, לבקש על עמו ישראל, ולהקל את גורל חייהם בארצות הגולה.

בכל אספה צבורית לא נעדר מקומו, ותמיד היה ראש המדברים. דבריו — להבות-אש — קולעים תמיד אל המטרה, מופיע בגאון ומוכיח לצוררי-היהודים את עותתם ומזימת לבם. בהשפעת אישיותו הדגולה, הצליח תמיד לפעול גדולות ונצורות. ולא חת להעמיד את נפשו בסכנה, בסערו את ערש דוים של החולים במחלת החולירע הממארת, שפרצה בלודז', שרבים היו חללים ועצומים הרוגיה, או בהתיצבו מול „אוכלי האדם", אלה האנטישמיים, שהמטירו חרפות וגדופים על ראשי היהודים, — להגן על עמו ולשים לאל את כל האשמות הכוזבות שטפלו עליו. הוא היה דרשן מהטיפוס הישן, מתבל את דרשותיו ב„משל-ונמשל", מעין המגיד מדובנה, במאמרי חז"ל, פתגמים, ושיחות-חולין.

עם כל זה היה בורח מן הכבוד הגדול שחולק לו. שמו נישא על כל שפתים לתהלה ולתפארת. אהבה עזה אהבוהו אף בני אומות-העולם — והוא — נחבא אל הכלים.

הוא ידע לאהוב אנשים שחפץ ביקרם, אך גם לשנוא אנשים בלתי רצויים. מכיון שהיה תקיף בדעתו, ועצמאי בהלך-רוחו — לא

התחשב ב"מה יאמרו הבריות" כפי שתעידנה שתי העובדות בתולדות חייו, המבליטות ביותר את תכונות־נפשו, והן: גרושי אשתו הראשונה בשנת תקצ"ד והתפטרותו מכהונת הרבנות בעיר מולדתו הורודוק. המקרה הראשון היה נדיר בישראל בימים ההם: יהודי שזווגו לא עלה יפה, קיבל על עצמו את הדין, כגזירה מן השמים, שאין להרהר אחריה וכלל לא עלה על דעתו של אדם, ובפרט רב ומורה הוראה בישראל, לפתח את חרצובות נשואיו בהיתר הגט הישראלי, בידעו היטב את המאמר התלמודי: „כל המגרש אשתו הראשונה — המזבח מוריד עליו דמעות“, והנה הרב מייזל החליט לגרש את אשתו ולא ראה בזה כל סטיה מן המקובל. הן „התורה לא ניתנה למלאכי השרת“ — „וחי בהם ולא שימות בהם“ — והוא החליט החלטה נחושה, כי מוטב „שהמזבח יוריד דמעות“ משהוא יוריד דמעות כל ימי חייו... זה היה מעשה נועז, בלתי מקובל, בתקופה הלזו.

גם המקרה השני היה נדיר בישראל. לא נשמע עוד, כי רב יתפטר מכהונתו ובפרט הראשונה. אמנם, נאמר: „ושנא את הרבנות“, „לא רבנות אני נותן לכם אלא עבדות...“ בכל זאת יש להודות, כי היה זה בלתי שכית. ואם תאמר, הדרא קושיה לדוכתא, — מדוע אנו רואים אותו אחרי עשר שנים מכהן כרב בערים: דרוהיצ'ין, פרוז'ני, לומז'ה ולבסוף בעיר ואם בישראל — לודז', בה ישב על כסא הרבנות כארבעים שנה? אין זאת כי אם סגולותיו וכשרונותיו לא מצאו שטח פעולה בהתאם למרצו ויזמתו. עד שמצא את מקומו בעיר לודז'.

הרב מייזל ולודז' היו כשמות נרדפים, אחוזים ודבוקים כשלהבת בפתילה שאין להפריד ביניהם. הוא ניהל את הרבנות בלודז' ביד רמה ותקיפה, והיה בה הרוח החיה בכל עניני הצבור. בלעדיו לא הרים איש את ידו ואת הגלו, כפי שנראה להלן. ואילו בהורודוק היה עליו להסתפק בתפקיד של פוסק הלכות „בשר וחלב“. קטנה היתה העיר ולא היה בה מקום לעניני־צבור. רבנות כזאת שנאה נפשו. ובהתקבלו בלודז', בודאי הגה בדברי נעים זמירות ישראל:

„זאת מנוחתי עדי עד. פה אשב כי אותיה, צידה ברך אברך, אביוניה אשביע לחם” (תהלים קל”ב, י”ד ט”ו).

אין לך אדם שאין לו שעה ואין לך רב שאין לו עיר מתאימה, לו ולרוחו. לודו’ והרב מיזל, לה נאה ולו יאה.

בימיו ובימיה התפתחה לודו’ לממדים לא שערום איש, היא צמחה ועלתה מכפר קטן ונידח לעיר תעשיה גדולה ורבתי-מרכולת ל”מנצ’סטר של פולין”. והרב מיזל היה קברניטה בתקופתה המזהירה ביותר וכמוהו כמוה, היתה גם בה מזיגה של חומר ורוח — „מטל השמים ומשמני הארץ”, לודו’ העשירה בחומר, היתה גם עשירה ברוח. גדול מספר אנשי-הרוח בכל השטחים שהוציאה עיר זו מתוכה, רבנים, מלומדים אנשי מחקר ומדע, סופרים ומשוררים, ציירים ופסלים, ובכלל יצאו מוניטין ליהודי לודו’ כאנשי-מעש, בעלי מרץ ויוזמה, עד כי אמרו על העיר, שאיננה כרך. שהרי לפי האמירה התלמודית: „כל כרך שאין בו עשרה בטלנים — אינו כרך”... ובלודו’ קשה היה למצוא בטלן...

ואם את תלמידי-החכמים הכתירו בדורות שעברו בתואר „אינו יודע צורת מטבע” — הרי זה לא היה מכון כלפי הרב מיזל. הוא ידע לא רק את צורתה אלא גם את חשיבותה. שכן בכוחה אפשר לעזור לזולת ולחלצו מצרה. ואלה היו עיקרי תורת האי גברא-רבא — הרב מיזל — „ואהבת לרעך כמוך” — ואידך פירושא — זיל גמור...

מטרת ספר זה היא קודם-כל להציב ציון לרב מיזל בספרות העברית, כאמור: „מעשיהם של צדיקים — הם זכרונם”. פעלו של הרב מיזל, שרק חלק ממנו מובא בספר זה, יסופר לדורות, ומי יתן וישמש מופת לרבים „מארי דאתרי”, — המנהיגים הרוחניים ועסקני-צבור באשר הם שם, שעליהם לא רק לשבת על מדין, על התורה והעבודה, ולהצטמצם בד’ אמות של הלכה, אלא לצאת אל העם, ולתת מאונם לעניני הכלל, בכל השטחים ובכל הצורות, דוגמת הרב מיזל, כי הרי זה תפקידו של הרועה בעדתו.

אין ברצוני להתפאר ולאמור כי ספרי הוא פרי יצירת „יש

מאין". כל המסופר כאן — הרבה מזה אני זוכר או ששמעתי מאחרים, מסיחים לפי תומם, בחינת "תורה בעל פה" והרבה — שאבתי מן הספרות האידית (בעברית לא היה עוד ספר כזה). יחד עם זה כוונתי להקים "יד ושם" לעיר לודו' שנחרבה, על רבע מיליון תושביה היהודיים, מוסדותיה הצבוריים והתורניים, בידי קלגסי היטלר המרצחים ימ"ש. וכנביא בשעתו אומר: "מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה — ואבכה את חללי בת-עמי".

"הכל תלוי במזל — ואפילו ספר תורה שבהיכל". דוקא ללודו' היוצרת והתוססת, המלאה חיים ומרץ — אין עוד זכר בספרות העברית, בעוד שערים אחרות, קטנות ממנה ופחותות בערכן, זכו לגואלים.

הרבה יגעתי לקבץ פירורים ושרידים, ולהכין ספר מונוגרפי על לודו' וסביבתה, הנמצא אצלי בכתובים, אך מה מצער הדבר, שעד היום לא התנדב אף אחד מעשירי לודו' הרבים בארץ ובחו"ל, להוציא את הספר לאור ולהקים בזה זכרון-נצח לעיר ואם בישראל. לכן ראויים לשבח האדונים: שמואל שמושקוביץ' ובן-ציון נוחימובסקי, בעלי בית-החרושת הראשון בישראל למוצרי-צמר, בשם "אריץ" — קרובי הרב מייזל, שהושיטו את עזרתם בפרסום ספרי זה. ומהם יראו וכן יעשו אחרים, ילידי לודו' ועשיריה, לעודדני גם בפרסום ספר-המונוגרפיה על לודו' והסביבה — ויעמדו גם הם על הברכה.

א. י. ברז'יז'ינסקי

תל-אביב, ט"ו סיון תשט"ו.

א.

ארבעים שנות כהונתו של ר' אליהו חיים מייזל בלודז', היו שנות „תור־זהב“ לעיר הזאת. בשנים אלו התפשטה והתרחבה והגיעה לשיא פסגת השגשוג. האוכלוסיה רבתה מיום ליום. התעשייה התפתחה ולבשה ממדים גדולים, ומוצריה שווקו לכל ארצות תבל, וראה זה פלא: ר' אליהו חיים מייזל שנתמנה בגיל צעיר לרב בלודז', בהיותה עוד עיירה קטנה, ועל אף העובדה, שבתקופת כהונתו גדלה והיתה לכרך ממש — לא נהג בה גדלות. ההיפך מזה, כתלמיד חכם אמיתי, דעתו נעשתה מיושבת יותר, הדרו וזיוו לא פנו, ודעת הקהל נוחה יותר הימנו.

לודז' ורבה היו ממוזגים יחד וקשה לתארם בנפרד; הרב היה גאה בעדתו. עליה תפארתו, עליה הדרתו והעיר התימרה בכבודו, רחשה לו אהבה, חיבה ויקר בלי מצרים. כי שונה היה הרב מייזל מרבנים אחרים בני דורו תכלית שינוי. יחסו לעדה היה ממש אבהי. הוא היה כרועה נאמן לצאן מרעיתו, המנהלם על מי מנוחות, ומנחם במעגלי צדק, ולא כרבנים אחרים, מתרברבים ופוסעים ברגל גאווה על ראשי בני עדתו. כשהוא לעצמו אהב את העבדות בתוך הרבנות, ולא את הרבנות גופא, שנחשבה בעיניו כטפל לגבי העיקר. ואמנם, כפי שאנו רואים, כבר קרה פעם בתולדות חייו, כי בחלה נפשו ברבנות, בה כיהן, הוא הסיר מעליו בשאט נפש את עטרתה, שלדעתו לא הלמתו, התפטר ונער את חצנה הימנו. ואם החזיק בכסא הרבנות הלודז'אית, תקופה כה ארוכה, הרי משום שבלודז' מצא בקעה להתגדר בה, כר נרחב לעבודה לטובת הכלל והפרט, שלה התמסר בכל נדבת לבו ואצילות נפשו. פעולה מעין זו התאימה ביותר לכל ישותו ומהותו, לתכונותיו המוסריות ומדותיו התרומיות. רחמנותו לבריות לא ידעה גבול, רחמיו על מעשיו, לכל

אשר גברא בצלם אלוהים, ואפילו לשאינם בני ברית. השם — הרחמן — „בארימהרציגער“ — היה מתאים לו לא פחות מאשר לרבי לוי יצחק מברדיצ'ב בשעות, אגדות־פלא התלכדו סביבו על ישרת־לבו, צדקת־רוחו ונדבתי־ידו עד כי עומדים אנו משתאים לגבי מתנת־אלוהים זאת...

חוט השני העובר בכל שנות חייו, מעשיו ופעליו, הוא החוט המשולש: אהבת השם, אהבת התורה ואהבת ישראל. גאונותו המוסרית הכהתה במידה ידועה את גאונותו בתורה שגם בה היו ידיו רב לה, כאחד מגדולי דורו. אך על כולם יש לראות את מידותיו הנפשיות המיוחדות במינן שהתבלטו בו, כמורם מעם, משכמו ומעלה גבוה, גובה מוסרי, שאין כמעט על עפר משלו.

ב.

רבי אליהו חיים מייזל, נולד ביום ט' סיון שנת תקפ"א, בעיר הורדוק, גליל וולוז'ין (פלך וילנה), למשפחה מיוחסת ועשירה מאד. מצד אביו, ר' משה, היה נין הגאון ר' אהרן שמואל קיינובר, מחבר הספר „תפארת שמואל“ על הרא"ש. אמו היתה בתו של ר' אליעזר גרייבר, מחבר „משנת ר' אליעזר“, דור תשיעי לר' משה איסרליש (כידוע היה הרמ"א הדור השלשה־עשר לרש"י, והמשפחה הזאת התייחסה לדוד המלך, הוא היה גם חבר ל„קדושת־לוי“ ר' לוי יצחק מברדיצ'ב). חותנו של ר' אליעזר היה נכדו של הגאון הידוע ר' יום־טוב ליפמן הלר, בעל ה„תוספת יום טוב“, ר' אליהו חיים היה נכד המהרש"א, המהר"ם מלובלין, „מגלה עמוקות“, והקדוש ר' ישראל הי"ד מרוז'נוי. אביו ר' משה מייזל, סוחר נכבד ובעל בעמיו, נושא ונותן באמונה בעיר פרג, שהתישב אחרי כן בפולניה. גם הממשלה הפולנית נתנה בו ענינה לטובה, ונתנה לו זכיון לקנות אחוזות יחד עם האכרים ור' אליהו חיים עוד מכר את האחוזות האחרונה שנשארה לו בירושה מאביו.

דודו היה הגאון הנדיב ר' מרדכי מייזל מפרג, שחי בימי ר' מרדכי יפה, בעל ה„לבושים“ שעליו כתב ר' דוד גנז בספרו „צמח

דוד". הוא היה מעמודי התווך של בית-המדרש בפרג, ואיש הנדיבים לאביונים, הדורש טוב לעמו ורצוי לרוב אחיו.

סופר עליו, על ר' מרדכי, שפעם פגש אותו עני והתאוונן לפניו, כי אין לו במה להשיא את בתו. מאחר שלא מצא כסף בכיסו, הסיר מעליו ר' מרדכי שרשרת זהב גדולה, שקיבל במתנה מהקיסר מיליאן, מלך פרג, ונתנה לעני הזה. אחרי שהלה סרב לקחת מתנת-המלך והוסיף שמוטב לו לבוא אליו הביתה כדי לקבל נדבת-כסף, — השיב לו: הן כל הוני ורכושי מתנת מלך מלכי המלכים, ואם מותר לי לתת לעניים מתנת מלך עליון, על אחת כמה וכמה שאני רשאי לתת מתנת מלך בשר ודם...

ומעשי-אבות סימן לבנים. מידת רחמנות גדולה כזו עברה בירושה לר' אליהו חיים מייזל.

לבית אביו היו באים „הפריצים" לשם מסחר וקנין, ואהבו מאד להשתעשע עם הילד הפקח אליהו חיים. פעם שאל אותו אחד „הפריצים": היכן רצונך לשבת, בגן עדן או בגיהנום? — קודם כל — השיב הילד — עלי לדעת מי ומי היושבים בגן עדן או בגיהנום.

— כמובן — ענה הפריץ — בגן עדן יושבים כולנו, הפריצים ואילו בגיהנום יושבים כולכם, היהודים.

— אם כן — ענה הילד — מוטב לי לשבת עם היהודים בגיהנום מאשר לשבת אתכם, הפריצים, אפילו בגן עדן...

באותה סביבה ישב פריץ אחד, שהיה ידוע לכופר באמונת הנוצרים. בעיקר לעג לישותו של הנוצרי כבן אלוהים. פעם שאל את הילד אליהו חיים, למה צלבו היהודים את ישו הנוצרי? פריץ הילד בצחוק גדול ואמר: „מה מוזר הדבר, שאפילו אלו הכופרים האומרים: ישו לא היה ולא נברא, גם הם מאמינים בכל זאת כי היהודים צלבוהו..."

בילדותו נודע לילד פלאים. הוא היה מחונן בכשרונות מצוינים, במוח חריף ובהגיון ישר, עד כי בהיותו בן שש הוכתר בשם „עילוי". מספרים כי שמעו הגיע למרחוק, ר' ליבלי הקובנאי,

נסע במיוחד ממרחקים כדי לראותו במו עיניו, באמצע השיחה קם ואמר כי הוא מוכרח לחזור, בפחדו מעינא בישא...

בן שמונה נסע לישיבת וולוז'ין המפוארה, בה למד יחד עם הגאון ר' יוסף בר סולוביצ'יק — הרב בבריסק, והגאון ר' יצחק אלהנן ספקטור, הרב בקובנה. בוולוז'ין יצק מים על ידי הגאונים ר' יצחק וחתנו ר' אליעזר יצחק. כבר אז גילה אותות של גאונות.

בהיותו כבן שלש עשרה, התארש עם בתו של עשיר ידוע מפינסק. מחותנו הביאו אל הגאון ר' יעקב מקרלין, כי ירשה לצעיר להקרא בשם „מורנו“ (אז היה מקובל לקרוא לתורה יהודי פשוט בשם „חבר“ ולתלמיד־חכם בשם „מורנו“). כשתהה הגאון על קנקנו ושמע את דברי תורתו, חידושי המפליאים ופלפוליו החריפים, סמך את ידו עליו בהיתר הוראה ש„יורה יורה וידין ידן“ (נוסח „סמיכת הרבנות“).

ג.

בשנת תקצ"ד בא בברית הנשואין, אך הזיווג כנראה לא עלה יפה. הוא לא רוה נחת מאשתו הצעירה אשר נשא לו ויעזבנה לנפשה, וחזר לבית הוריו, בעיר לוביץ. אחר זמן מועט גרש את אשתו ונשא את בת דודו, היא רעיתו הנאמנה עד אחרית חייו.

בשנת ת"ר נתקבל לרב בעיר מולדתו הורודוק. העובדה הזאת מראה עד היכן הגיעה גדולתו בתורה. כי למרות הכלל: „אין גביא בעירו“, בחרה בו העיר, בה נולד, גדל וחונו, לרב ומורה־דרך לעדתה, בגיל צעיר כזה, בהיותו בן תשע עשרה שנה בלבד. על כסא זה ישב שנתיים ימים ובשנאו מטבעו את הרבנות התפטר מכהונתו בשנת תר"ב ושב לבית הוריו. כעשר שנים ישב בבית אביו ועסק בתורה.

גרושי אשתו הראשונה כשנתיים אחרי נשואיו ועזיבתו את הרבנות הראשונה בפרק זמן מה, מעידים על אופיו החזק. הוא לא התחשב כלל עם הדעות המקובלות, כי היה בהחלט איש תקיף בדעתו, עצמאי, בלתי תלוי בדעת אחרים וממילא גם מהיר־החלטה.

אחרי שנים אנו רואים אותו שוב הולך מחיל אל חיל. בשנת תרכ"א נתמנה לרב בעיר דרוהיטשין ובשנת תרכ"ד עבר לכהונת הרבנות בעיר המחוז פרוז'ני. הרב מייזל נולד, כנראה, לגדולות, ורק בערים הגדולות יכול לחבר תורה עם דרך־ארץ. ומלבד הרבנות יכול לעסוק שם גם לטובת הכלל. ניצני פרי עבודתו זאת כבר נראו בעיר פרוז'ני, בה התחיל להתגלות כעוסק בצרכי ציבור באמונה ובמסירות נפש. הוא שקד לעשות טוב וחסד לזולת בין שזה הכלל ובין שזה הפרט. הוא קיים הרבה עולמות, כי הרבה נפשות מישראל התקיימו על ידו והרבה משפחות נצלו מחרפת הרעב וכור העוני. בפרו'ני כבר לא ידעו להבדיל בין רבנותו וחסידותו, בין גדולתו בתורה לבין רחמנותו לזולת, — הי מגייהו עדיף?

מסירותו לנענים הצטיינה והתבלטה ביותר בשעה שפרצה בפרו'ני מגפת החולירע. המגפה הזאת עשתה שמות בעיר והפילה חללים רבים. אז התאזר הרב מייזל עוז, עבד ללא ליאות, יומם ולילה, סיכן ממש את חייו, בהמצאו בין החולים, עודדם, נחמם והמציא מזור למחלתם. הוא עמד בפרץ, כדי למנוע את התפשטות המגפה הנוראה. הקים בית־חולים מיוחד, משוכלל בכל הנוחיות, בשביל נגועי המחלה הזאת, והודות לעמלו הרב שקטה המגפה וליהודי פרוז'ני היתה הרווחה.

שם הרב נישא על כל שפתים, כמלאך המושיע, כפודה ומציל בעת צרה וכבר אז היה מפורסם לאחד הרבנים הגדולים בפולין וליטה. על אף העובדה שבאספת־הרבנים במינסק, בה השתתף הרב מייזל, היה הוא הרב הצעיר ביותר. בשנת תרכ"ז נתקבל לכהונת רב בעיר הפלך לומז'ה. שם נפתח לפגיו כר נרחב לעסקנות צבורית. באחד מתזכיריו לשלטונות, העיר את תשומת לב הממשלה הרוסית, כי חיילים יהודים נלקחים לצבא, באופן יחסי, הרבה יותר מאחרים. בדקו ומצאו את הוכחותיו לצודקות. הם הפחיתו, כתוצאה מכך, בכל שנה את מספרם לחמש מאות בערך.

ד.

בשנת תרל"ג לוקח אתר כבוד לכהן פאר כרב בעיר לודו'. תושבי לודו' היהודיים בזמן ההוא היו רובם ככולם ילידי פולין, אשר שנאו תכלית שנאה את יהודי ליטא. "הליטוואקעס", כפי שנקראו אז, היו למשל ולשגינה בפי כל. כינו אותם בכל כינויי גנאי והיו לצניגים בעיניהם. אלה ואלה לא התערבו ביניהם וכמעט שלא באו במגע זה עם זה. ילידי פולין הביטו על הליטאים כעל מנוזים ומוחרמים, כופרים בעיקר, פורקי-עול וכדומה. ואילו הם עצמם היו כמעט כולם חסידים, אנשי ה"שטיבלעך", שלומי אמוני רביים שונים מגור, קוצק, אלכסנדר ועוד. והנה אלה דוקא הכתירו להם לרב את רבי אליהו חיים מייזל, יהודי "ליטאי" מבטן ומלידה ומתנגד מובהק. תרתי לריעותא — שתי מגרעות אלה המכריעות לכאורה את הכף לחובה, מראות עד כמה גדול ונכבד היה הרב מייזל בעיניהם, שהרי אישיותו כסתה כבר גם על כל אלה החסרונות הגדולים עד כי גם המלאכים הרעים בעל כרחם ענו אמן...

ואמנם, מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל; הרב מייזל לא השתנה במאומה. הוא נשאר "ליטאי" טיפוס, מתנגד גמור, כל ימי חייו, ולמרות זאת — אהבוהו כל תושבי לודו', בלי יוצא מן הכלל. הם הוקירו את שמו והעריצו אותו במידה שאין למעלה הימנה.

עם התמנותו לרב בלודו' גרם לטובי העיר ונטורי קרתא הפתעה בלתי נעימה. ומעשה שהיה כך היה: ביום המקווה לבואו היתה העיר כמרקחה. התכונה היתה רבה מאד. נוסד ועד מיוחד ל"קבלת פנים" של הרב החדש מחשובי העיר ובראשם המיליונר הידוע י. ק. פוזנסקי. הוא העמיד לרשות הרב, מלוויו וכל הפמליה שלו כרכרות רתומות לארבעה סוסים, ובהן מושב מיוחד של צמר נקי בלי שעטנז. שערים הועמדו בכל קצוי העיר ומעליהם התנוססו דגלים עם סיסמאות: "ברוך הבא", "תנו כבוד לתורה" ועוד. לקבל את פניו באו כל פני-העיר: י. ק. פוזנסקי, הרמן קונשטדט,

ישעיה רונבלט, מוריץ פרנקל ועוד. אך מה גדל תמהונם, בראותם, כי הרכבת באה, הקרונות התרוקנו מנוסעיהם והרב איננו. היום נטה לערוב והרב לא הגיע. כל העיר היתה נבוכה; פני טוביה קדרו. אלה לאלה ממללים, אלה לאלה שואלים: מה קרה? מקרה או אסון חס וחלילה?...

למחרת היום נפתרה החידה: באחת משעות היום נפגש אחד מתושבי לודז' היהודיים עם יהודי אלמוני ברכבת הנוסעת העירה. האלמוני, בעל צורה ורשמי פנים עדינים, נכנס עמו בשיחה. תוך כדי דיבור התאונן הלודז'אי, באזני האורח, על הליקויים בהנהלת הקהילה, ועל מוסדות-התרבות שהנם בראשית התפתחותם. אך תקוותם גדולה שהמצב יתוקן בזמן הקרוב ביותר, מכיון, שנתמנה לרב בעיר אדם, ששמו הולך לפניו, גאון בתלמוד ועושה חסד. העיר תלתה בו תקוות גדולות. אך, אין לה מזל ללודז', כנראה, — נאנח בעל השיחה — הרב עמד להגיע עוד אתמול. כולם התכוונו לקבל את פניו — והנה לא בא. ומי יודע אם לא התחרט בינתיים...

בין כה וכה התקרבה הרכבת לעיר. לפני שנפרדו בני לוויה אלה הפטיר האלמוני ואמר: „הואילה נא למסור לבני עירך לבל ידאגו, הרב שלהם כבר בא...”

בלבו של הלודז'אי נתעורר החשד, כי הצעיר האלמוני, הוא הרב מיזל, ועם בואו העירה מהר להודיע לראשי-הקהל את אשר קרהו בדרך. רצים מיוחדים יצאו דחופים לחפש את הרב. לאחר עמל רב מצאו אותו בבית-מדרש אחד, יושב ולומד תורה. כשנשאל הרב מיזל והוקף בשאלות כתנורו של עכנאי, מה ראה על כך שלא בא בעתו, ומדוע לא הגיע לקבלת-הפנים החגיגית שעמדה להיערך לכבודו, השיב להם בתמימות: „אני כשלעצמי טרם עשיתי בשבילכם כל טובה שבעולם, ולא אדע אפילו, אם אהיה מסוגל למלא את חובותי כראוי, ומשום כך אין ברצוני, לפי שעה, לקבל מכם „מפרעה“ כלשהי...”

ה.

בבוא הרב לעיר נמצאו כל מוסדות הצדקה הקיימים במצב עלוב מאד. אין דואג להחזקתם ולכלכלתם. ולא עוד אלא שהרבה מוסדות חשובים טרם נוסדו וחטרונם היה מורגש בעיר.

הרב מייזל לקח את המכשלה הזאת תחת ידו החזקה וניגש לעבודה מאומצת. הוא קרא לאספה כללית של חשובי העיר ועשיריה והציע להם לייסד בית-חולים לחולי-רוח, שהיה נחוץ מאד. האספה הסכימה לאסוף תרומות לתכלית זו. אך הרב לא הסתפק בזה, ועמד בתוקף על דעתו, כי כל הסכום הדרוש ייאסף בו במקום, בין ההרשתנים העשירים שהיו נוכחים באספה. וכשהעיר אחד מהם, שאם נקבל הצעת הרב, "ונחלק באופן כזה את כספנו, נהיה בקרוב ל"קבצנים גדולים". על כך ענה הרב: "כמובן, רגשות בן אדם הנם לפי מהותו ומצבו; אני כרב בישראל מוכן לתת לעניים ואביונים את כל אשר לי, ואילו הייתי חרשתי כמכם, כי אז היה גם לי "לב אבן" כשלכם"...

זאת לא היתה פרזה ריקה, מן השפה ולחוץ, אלא פשוטו כמשמעו. את כל אשר לו נתן לכל מבקש עזרתו. הוא חשך אוכל מפיו ונתנו לדל. מעולם לא נשארה בכיסו פרוטה לפורטה, כי כל כספו פיזר ביד נדיבה לכל דורש. הוא גם לוה סכומי כסף מאנשים שונים בשביל צרכי העיר. משום זה היה עמוס תמיד חובות שהעבירם, כמובן, על ראשי-הקהל. לוה על חשבונם, והם פרעו, באונס או ברצון. בעניני עזרה ותמיכה לא ידע לא חשבונו הוא ולא חשבון הקהל...

ההרגל הזה כבר נעשה לו טבע שני, גלוי וידוע לכל הקהילות בהן שרת בקודש. בהיותו בדרוהוטשין עלו חובותיו לצרכי הקהל והמוסדות לשלושת אלפים רובלים בערך, עד שבאה פרוז'ני וקבלה אותו לרב וממילא שלמה את כל הסכום הזה, מקופת קהילתה. בפרוז'ני, עיר מחוז, שצרכיה מרובים יותר, עלו כבר חובותיו לסכום של ששת אלפים רובלים עד שבאה לומז'ה ופרעה אותם מכספה

לפרו'ני בקחתה אותו לרב. בלומז'ה הגיעו חובותיו לסך אחד עשר אלף רובלים וכמובן, שלודז' שלמה...
 פעם הגיע סכום חובותיו בלודז' לסך עשרים אלף רובלים, בערך, והנה באה קהילת ביאליסטוק והציעה למנות אותו לרב. ראשי הקהילה הסכימו לשלם את כל הסכום הזה לנושים. אך ראשי הקהל בלודז' ובראשם י. ק. פוזננסקי שלחו אגרת לקהילת ביאליסטוק בזה הלשון: „אמנם כבודכם במקומכם מונח (וזאת לדעת: קהילת ביאליסטוק היתה אז גדולה וחשובה מקהילת לודז'), אך העולה על רוחכם היה לא תהיה! אנחנו לא נוותר בשום אופן על רבנו האהוב, וגם שלם נשלם מכיסנו את כל חובותיו בבת אחת, ועוד נוסיף לו כהנה וכהנה...”

ו.

בידעו מפי הנסיון את אימת מגפת החולירע, שפרצה בשעתה בפרו'ני ובלומז'ה ואת חלליה הרבים שהפילה — שקד והקים גם בלודז' בית-חולים כללי מתוקן ומשוכלל. הוצאות הקמתו והתזקתו של בית-חולים זה עלו בהרבה על התקציב המשוער, הואיל ושילם לבעל הבית הנוצרי דמי-חכירה יותר מכפי שהוסכם בחוזה-שכירות. שנים אחדות היה זה סוד כמוס עד שהדבר נודע ברבים, כי הגוי היה מסיח על כך לפי תומו לי. ק. פוזננסקי.

אמנם בלודז' הקדים הרב רפואה למכה ובשעה שהתחוללה שם המגפה הראה ממש נפלאות, בהגינו תוך חרף נפש על החולים, להצילם מרדת שחת. הוא אחז באמצעי-מניעה רבים, שהבריאים לא ידבקו במתלה ממארת זו. הוא היה למופת, בשימו את נפשו בכפו ובמסירות שאין לתאר, להביא מזור לנגועי המחלה, בין שאלה בני ברית ובין שאינם בני ברית, ובית-החולים ברחוב טורגובה, שהוקם הודות לעמלו, היה לעוגן-הצלה לאלפי בני אדם ושימש תריס בפני הפורענות האיומה הזאת. מעשי נפלאותיו מהימים ההם עוד יסופרו לדורות הבאים.

כה התהלך גם עם הרמן קונשטדט, בבואו לייסד את בית

„מושב הזקנים“ ברחוב פומורסקה. רחמיו ואצילות־נפשו לא נתנו לו לראות בצרת זולתו, ואת כותנתו האחרונה היה מוכן לפשוט, כדי להושיט עזרה לבני אדם.

פעם בא אליו יהודי שירד מנכסיו והתאונן לפניו, שאין ידו משגת לסלק לחתן בתו — העומדת להנשא לו — סך 300 רובלים נדוניה, כפי שהוסכם, ומשום כך עלולים הנשואין להתבטל. מבלי דבר דבר נכנס הרב אל החדר השני והביא משם מעטפה ומסרה ליהודי. הלה נבהל ונדהם בבואו הביתה. הוא מצא במעטפה זו שלש מאות רובלים טבין ותקילין, כלומר: את כל הסכום הנדרש.

אכן, לימים נודע הדבר. זה היה כסף המשכורת, שקיבל הרב אותו יום מראשי הקהילה ומיד מסרו ל„הכנסת כלה“...

פעם באה אליו אשה עניה מתיפחת ומתנה לפניו את ענות לבה: הגה בת לה בבית, העומדת להנשא לבחיר לבה, וכבר קבעו את מועד החתונה, אבל בינתיים מת עליה אישה ואין בידה מאומה לקניית מלבושי־הכלה וצרכי החתונה. הרב עמד גבוך ואובד עצות. לבו התמוטט מצער האשה ובכיתה. דמעותיה נגעו עד לבו ובירדו אין פרוטה. נכנס ר' אליהו חיים אל החדר השני לקח את מנורות הכסף לשבת, מסר אותן לאשה המסכנה, אך היא סרבה לקחתן. הרב גזר עליה לקחת ולמשכן אותן ב„לומברד“ ואת הקבלה להביא אליו; הוא כבר ידאג לפדות את המנורות בעצמו. ועתה, תלך לקנות את כל צרכיה ותערוך את החתונה בשעה מוצלחת.

הרבנית לא ידעה כלל מזה, ובערב שבת, בזמן הדלקת הנרות, חפשה את המנורות בכל הבית ולא מצאתן. היא חשדה שנגנבו, אולם הרב אמר לה: „אל תחשדי בכשרים. המנורות שלנו מקיימות היום מצוה גדולה של „הכנסת כלה“... „אבל במה אדליק נרות שבת?“ — שאלה הרבנית. „בתפוחי אדמה פשוטים“... — היתה תשובתו.

דבר דומה קרה פעם לרב מיזל בהיותו בדרך. בעברו על פני עיירה קטנה, יצאו לקראתו נשואי העדה והפצירו בו שלא יבייש את פניהם ויואיל להתארח אצלם לפחות יום אחד. ומשום

שבאותו יום נערכה חתונת־עניים בעיירה, הריהם מכבדים אותו ב„סידור קדושין“. הרב מלא בקשתם. הוא פרק מעל העגלה את מטענו והחל מתכונן לחופה. בערב התאספו כל הקרואים, והרב בתוכם — אך החתן בושש לבוא. האורחים התחילו להתלחש ביניהם עד שהדבר הגיע לאזנו של הרב מייזל: החתן מסרב להופיע לחופה כל עוד לא יתן לו המחותן לפחות, שני כרים ושמיכה אחת.

היות והרב מייזל היה אסטניס ובנסעו לדרך לקח אתו כרים ושמיכות מהבית, כדי שלא יהא נזקק לכלי מטה של אחרים, — הוציא, מבלי חשוב הרבה, את הכרים והשמיכה ממטענו ומסרם לחתן. החופה התקיימה למזל, לשמחת לב החתן והכלה, ההורים וכל הקרואים.

בבואו הביתה, סיפר הרב לבני משפחתו ולכל המסובים כי בדרכו פגש חתן עקשן שעמד על דעתו לא ללכת לחופה קודם שקיבל כרים ושמיכה מאת המחותן אבי הכלה העני. „אם כן — אמרה הרבנית מניה וביה — עליך היה למסור לחתן את הכרים שלך“ — אמנם, כדברריך עשיתי — ענה הרב — מסרתי לו את הכרים והשמיכה וכך שברתי את עקשנותו...

ז.

הרב מייזל שקד הרבה על תקנת בנות ישראל העזובות מבעליהן, להתירן מכבלי העגון. בשטח זה הראה ממש גדולות. הועילה לו טביעות עין חדה של תלמיד חכם ופיקח. האינטואיציה שלו הנחתה אותו למטרה הדרושה וכמעט שלא רמתה אותו. הוא חפש ומצא את המבוקש דוקא במקום לא פלל איש. ומעשה, שפנתה אליו אשה מערי השדה בליטא, עגונה מבעלה זה שמונה־עשרה שנה, היא נעזבה אז עם ילדתה לעוני ומחסור ועתה בהגיע פרקה, אין לה במה להשיאה. על כן הפילה את תחנתה לפני הרב מייזל כי יבוא לעזרתה. הרב חשב ומצא כי ראשית יש לחפש את המבוקש בלודו' עצמה. שנחשבה אז ל„אמריקה הקטנה“ והפרנסה היתה מצויה

בה בשפע והיו סיכויים טובים להתעשר בה, משום כך נהרו אליה המונים מליטה ומרוסיה. רבים, אמנם, מצאו בה משאלות לבם והסתדרו יפה וגם עשו חיל רב. הרב מייזל נתן את עינו ביהודי, חרשתן עשיר ידוע, איש נכבד ונשוא פנים, שנשא לו אשה בלודז'. היא ילדה לו בנים ובנות ונראה שמצא את אשרו בחלד. לב הרב ניבא לו שדוקא הוא, הנכבד ונשוא הפנים, הנהו המבוקש. הוא כתב לאשה העגונה שתבוא אליו ללודז', הביתה. בבואה, הושיבה באחד החדרים ושלח לקרוא אליו את החרשתן, והוא, כמובן, מיהר לבוא. הרב הכניסהו לחדר אחר וכדרכו בקדש ניגש ישר לענין. בלי היסוס ופקפוק, הוא פנה תחילה אל החרשתן ואמר לו: „דע לך, באה אלי אורחת מעיירה פלוגית ושמה כזה וכה וזה בת בוגרת — הכר נא למי אלה? — באותו רגע נכנסה גם האשה לקריאת הרב ופני החרשתן החורו כסיד: לפניו עמדה האשה אשר עזב.

סופו של דבר, הרב הוציא את פסק דינו: עליו לגרש את שתי נשיו, את זו הראשונה, העגונה ואת השניה. לאחר מכן ישא מחודש, כרצונה, את השניה כדת משה וישראל. לאשתו הראשונה עליו להעניק סכום כסף גדול, שיספיק לכלכלתה כל ימי חייה וכן לנדוניה הגונה לבתו... החרשתן מלא אחרי דברי הרב ושני הגטין והחופה סודרו בבית הרב. המקרים האלה והדומים להם לא היו בודדים. אלה היו מעשים בכל יום. אנשים, נשים וטף צבאו על דלתי ביתו מבוקר עד ערב והטרידותו ממנוחתו. הם שפכו לפניו את מרי לבם ומצוקת נפשם, בידעם כי רק בו הם מוצאים אוזן קשבת, השתתפות כנה וחמה בצערם וכי הרב לא ישיב את פניהם ריקם.

ח.

לרגל מפעלי הצדקה, שתיקן הרב בבואו ללודז', הוא בא במגע ישיר עם העשירים הנותנים ועם העניים המקבלים. מצד אחד ראה ומצא לא פעם קשיחות לב וקמצנות נמבזה, ומאידך

גיסא — מצא את העוני בשבט עברתו, רפיון ידים ויאוש נורא. כי לודז' על אף עשיריה הגדולים נמצאו בה לא מעט עניים מרודים, פועלים מחוסרי עבודה ורעבים ללחם, ומכיון שסמוך לבואו משמש ובא חג הפסח, דאג הרב לצרכי החג בשביל עניי העיר, והתקין את מפעל הפסח. הוא שכר אולם גדול לכל ימי החג, סדר מטבח ושולחנות ערוכים בכל טוב. כאן קויים באמת: „כל דכפין ייתי וייכול"... כאן מצאו כל הנוזקים את שמחת החג וביניהם גם בעלי־בתים ירודים. הרב בעצמו עם עוזריו הנאמנים שימש אותם והשתדל להשביע את רצונם. הוא דאג שמצב רוחם יהיה מרומם ויחוגו את חג הפסח תוך שכחת ענים. ומה נהדר היה המחזה! מסובים לשולחנות ערוכים ישבו מוכי־הגורל, אוכלים ושותים ועורכים את ה„סדר". רבים מבין העשירים ומגכבדי העיר באו לראות ולהתענג על המחזה, אך הרב סגר בפניהם את הדלת והניא אותם מלהכנס פנימה. „אין זו הצגה תיאטרלית!" — אמר. — „אתם באים לחזות בקבצנים־שחקנים, שעה שכלימה תכסה פניהם", „אזלא סומקא ואתיא חיורא", למראה פניכם השבעים והמגושמים... המפעל הזה היה קיים בלודז' במשך כל ימי חייו של הרב, זה היה עבורו „חוק ולא יעבור" אף בזמנים הקשים ביותר. הוא שמר על מפעל הפסח מכל משמר לבל ידה ממנו נדח.

פעם לפני חג הפסח, העלילה נוצריה על יהודי עלילת־דם; היהודי הרג את ילדה לצרכי החג. כל העיר היתה כמרקחה. הנוצרים כבר התכוננו לעשות שפטים ביהודים, תושבי לודז'. משנודע הדבר לרב, חרד חרדה גדולה. הוא אץ והפיל תחינתו לפני קצין המשטרה. שירשה לו להיות נוכח בשעת החקירה. היהודי הנאשם בכה בכי תמרורים, נשבע והכחיש את כל העלילה הנמבזה. אך הנוצריה טענה לעומתו כי היא ראתה במו עיניה כיצד פתח היהודי את ילדה בתתו לו סוכריות. מני אז נעלמו עקבותיו ואין זאת כי אם טרוף טורף בידי היהודי... הרב עצמו החל לחקור ולדרוש את ה„עדה הכשרה", הטיפף לה את מוסרו, תאר לפניה את

גודל העונש של עדות שקר ושבעות שוא ואת האחריות שהיא נוטלת על עצמה. מראהו של הרב ודבריו היוצאים מן הלב השפיעו לאט לאט על האשה הנוצריה, היא פרצה לפתע בבכי והודתה כי אנשים רעים וחטאים הסיתוה לכך וכי שקר הדבר, להד"ם, הילד חי וקיים והוא חבוי אצל אחד ממכיריה. עד מהרה נמצא הילד. הגויים שכבר התקהלו בהמוניהם מסביב למשטרה שבו כלעומת שבאו, ויהודי לודי נשמו לרווחה.

ט.

היו ימים וברוסיה הצארית החלו לנשב רוחות חדשים. רווחו הדעות בחוגים הגבוהים של הממשלה, כי רדיפות היהודים עלולות להשפיל את כבוד רוסיה בעיני כל העמים. אז קרא המיניסטר פליבה, צורר היהודים הידוע, לאספת רבנים בפטרבורג; באספה זו השתתפו הרבנים הגאונים: ר' חיים סולובייצ'יק מבריסק, ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה ור' אליהו חיים מייזל מלודז'. המיניסטר רצה להתייעץ אתם, כדת, מה לעשות כדי להקל את מצבם החמור של יהודי רוסיה. בין היתר אמר לרבנים, כי כל ימיו הוא יושב על מדוכה זו וכי תם הוא ולא ידע למה בכל אומות העולם אין התחרות גדולה כל כך בין פועלי אומנות אחת, כמו אצל היהודים; למה זה הפועלים יורדים ממש לחייהם של הפועלים האחרים בעלי אותה אומנות. הוא הדין בחייטים, סנדלרים, אופים וכו'. ואצל החנוונים? — הוסיף — יפתח יהודי אחד חנות, מיד באים יהודים אחרים ופותחים חנויות ומתחרים ביניהם באופן מבהיל. מה שאין כן אצל הגויים.

הרבנים היו כאילמים לא יפתחו פיהם. פני פליבה קרנו משמחה: הוא הצליח להביא את הרבנים במבוכה. אז התאושש הרב מייזל ובשובה ונחת אמר למיניסטר: „פשר הדבר הוא, לדעתי, פשוט בתכלית הפשטות. אמשול לך משל: למה הדבר דומה? לדגים שבמים. חוק בטבע הוא, כי שום חיה שבעולם אינה טורפת את החיה בת מינה. לא האריה ולא הזאב, לא הגמר ולא הברדלס,

לא הדוב ולא הסוס ולא הכלב, זולת הדגים שבים ובנהרות. רק הם בולעים איש את רעהו. וזה למה? יען כי לכל החיות שבעולם יש שטח מחיה רחב ללא גבול ואילו הדגים יוצאים מן הכלל. שטח מחיתם מוגבל ומצומצם, ולכן בולע דג את רעהו. הוא הדבר לשאלתך. בעוד אשר הגויים כל הארץ לפניהם, הרי ליהודים רק „תחום־מושב“ צר ומוגבל ולא ייפלא, איפוא, אם איש את בשר רעהו יאכל...”

פני פליבה חפו, כי לא פלל לשמוע מפי רב תשובה נוקבת והגיונית כזאת.

י.

כשנבחר הרוזן פאלן, האנטישמי המובהק ברוסיה, כראש הועדה לחקר תנועת המרד וקורותיה, הוא שם לו למטרה, יחד עם זה, למצוא את האמצעים הנאותים לבלימתה, ומכיון שדעת הממשלה הצארית היתה כדעת „ועדת פאלן“, כי רוב רובם של המורדים המה יהודים מבני הדור הצעיר והם הם המסיתים והמדיחים את הרוסים למהפכנות — קרא בפטרבורג לאספת רבנים ונכבדים, שביניהם, כמובן, לא נפקד מקומו של הרב ר' אליהו חיים מייזל. הרוזן פאלן נשא את גאומה, בו תלה את הקולר בצוארי הרבנים, שאינם יודעים לחנך את הדור הצעיר ולהדריכו בדרך התורה והדביקות באלוהים ובמלך. לכן — אמר הרוזן — הם גדלים חפשים בדעות, פורקי עול וכופרים בעיקר. בוגדים ומורדים במלכות, חוטאים ומחטיאים את הרבים. את האשמה הוא מטיל על הרבנים וראשי העם. הרבנים מלאו פיהם מים ורק בודדים נסו להוכיח כי למעשה אין הדבר כך. אחדים הוכיחו במספרים מדויקים, כי באופן יחסי מספר היהודים המשתתפים בתנועת המהפכה הרבה פחות מהמתואר בפי שונאינו ומנדינו.

הרב מייזל היה היחיד, אשר העיז להשיב מלחמה שערה ובדברי טעם, נכוחים וישרים. הוא אמר: האשמתו של הרוזן פאלן דומה למשפט המסולף המפורסם בהיסטוריה. כידוע הוקם בפרנקפורט

גיטו במאה השמונה עשרה, זהו תחום המושב ליהודי העיר. לרובעי הנוצרים אסור היה ליהודים לעבור במשך הלילה, רק ביום מותר היה להם להכנס לשכונות הנוצרים ולסדר את עסקיהם. בערב נסגרו השערים, אין יוצא ואין בא. פעם קרה וצעיר יהודי בבואו לרובע הנוצרי, עבר ברחובות ועיגיו לא שבעו מראות את הבנינים הנהדרים והיכלי הפאר. ועל כולם משכה את לבו, ביפיה והדרה, הכנסיה. היהודי התבונן בכנסיה מכל עבריה והניע ראשו מרוב התפעלות. במקרה עברה שם חבורת צעירים נוצרים ובראותם את היהודי המתפעל, ידו בו אבן גדולה; הם לא יכלו נשוא את „חוצפתו“ של היהודי, הנהנה כל כך מיפי כנסייתם. האבן, שהיתה בה כדי להמית אדם, החטיאה את המטרה, כי למזלו היטה היהודי את ראשו הצדה, ובמקום לרוץ את גולגלתו, נפצה לרסיסים את אחד החלונות, מעשה ידי־אמן. כמנהג הימים ההם, הועמדו תיכף למשפט היהודי והצעירים הנוצרים. השופט הוציא את פסק דינו: עונש קשה וחמור ליהודי על אשר העז להטות את ראשו הצדה, כי לולא זאת היתה האבן נתקלת בראשו ולא בחלונה של הכנסיה המפוארת... מסקנתו של הרוזן פאלן, בהטילו את האשמה על הרבנים, שהם האחראים להתפרצויות מהפכניות, היא כה הגיונית כמו פסק הדין הנזכר...

הדברים יצאו מפי הרב ופני הרוזן קדרו. הוא הצטדק והתנצל לפני הרבנים, כי כוונתו לא היתה כה רצינית, כדברי הרב מייזל.

יא.

בשנת 1905, כשפרצו המהומות, הפרעות והשביתות, נשלח ללודו גדוד־צבא ביאליסטוקאי, שקציניו היו צוררי יהודים ידועים. ובמקום למלא את תפקידם — להנהיג סדר ומשטר — ערכו פוגרום מים ביהודים, שדדו וחמסו את רכושם, רצחו ואנסו ועשו כל מעשי־נבלה. בבואם ללודו היתה כבר התכנית השטנית ערוכה, לכל פרטיה. הקצינים הסיתו את חייליהם, לעשות שמות ביהודים ולבז

את רכושם. לאשרם של יתחיי לודו, נמצא גיץ הקצינים אחד מחסידי-אומות-העולם שמעשיר-שע אלה היו לודא לה מצפוננו לא נתנו להשתתף בתועבה. ויתר על כן: הוא יזם להפרי את מחשבתם הרעה, וגילה בסודי-סודות את הדבר לרב מיידל. הרב לא נח ולא שקט. הוא ניצל את כל מרצו והשפעתו כדי לקדם את פני הרעה בעוד מועד ולעמוד בפרץ. הוא מיהר אל ראש המשטרה, קונובסקי, ותאר לפניו את הסכנה המרחפת על ראשי היהודים. בתחנונים הפציר בו למנוע את האסון הגדול הזה. כאשר ראש המשטרה התנצל כי שעת-חירום היא, מצב צבאי ואין בידו לעשות מאומה, כי הרי השלטון נתון בידי המפקד הצבאי, הגנרל קונקוב, לא הרפה ממנו עד שהלכו שניהם אל הגנרל. גם לפניו הפיל הרב מיידל את תחנוניו להפרי עצת הקצינים ולהציל את היהודים משוד וכליון. דברי הרב, שיצאו מלב כואב ודואג לעמו, עשו רושם חזק על קונקוב ועד מהרה הוציא פקודה, כי הגדוד הביאליסטוקאי ישוב לביתו כלעומת שבא. ואמנם, עזב הגדוד את לודז' בו ביום שהיה מיועד לפורענות.

השתדלותו הנועזת של הרב מיידל היתה לוטה בסודיות וגודעה בקהל רק לאחר המעשה. הרב עצמו נזהר מלגלות את הסוד. אולם קונקוב הפליט באחת השיחות, כי הרב מיידל הודיעו על הפוגרום המתרחש לבוא. עקב זה נתכה עליו חמתו של הקצינים, ויתנכלו ממש בחייו. כעבור שבועיים קיבל הרב מיידל מכתב מאת שר הגדוד הביאליסטוקאי ובו הוא מודיעו: היות והרב הרשה לעצמו להעטות חרפה על הצבא; להכלים את הקצינים ולקראם בשם פורעים, הוחלט לקרוא את הרב, בשם אחד הקצינים למלחמת-שניים (דואל) והוא מבקש לפרוט בשם הסקודנימי (עדים) שלו, בעוד אשר מצד הקצין הוזכרו במכתב שמות עדיין המכתב לא הפחיד את הרב ולא הביא מבוכה בלבו. הוא השיב עליו, כי אם אמנם, ידוע לו כי לפי חוקי הכבוד מוכרחים להיענות להזמנת מלחמת-השניים, ואין לסרב לה. אבל הוא מוצא, כי החוקה הזאת קיימת רק בשביל חוגים כאלה שנקטו בחוקה זאת, בתורת אמצעי

לשמור על כבודם הנפגע, אבל בשום אופן „לא בשביל איש כמוני“, חסידה של תחוקה עתיקה, אשר ימיה כימי עולם. „זו חוקת התורה האוסרת עלינו להגן על כבודנו באמצעים כאלה העלולים לגרום לרציחת נפש ושפיכות דמים, ומשום כך אני ממאן לקבל את הזמנתכם. ונוסף על כך, לא העלבתי ולא פגעתי בשיחה עם מישהו, במישרין בכבוד הקצינים“... פעמים מספר נסו עוד לאיים על הרב, כדי שיגלה להם את שם המזהיר אותו בפני הפוגרום אך בראותם כי החלטתו נחושה, לא למסור את שם האיש הזה, אף אם יעמיד את חייו בסכנה — הרפו ממנו ועוד הביעו לו את הערצתם לעוז רוחו ורמת מוסרו.

כה תמה וגשלמה פרשת הפוגרום שכבר עמד מאחרי הכותל, וחלקו של הרב מיזל אשר העמיד את נפשו בסכנה, כדי לעצרו.

יב.

בשנת 1894 פרצה בלודו' מגפת החולירע וחללים רבים הפילה. הרב מיזל זנח את כל עניני העיר ועסקי הציבור והתמסר בכל חום לבו ונפשו הלוהטת להציל אנשים משיני מלאך המות, הטורף על ימין ועל שמאל. כוח אנוש ילא לתאר את עבודתו היגעה ועמלו הרב שהשקיע במלחמתו עם המחלה הממארת והתפשטותה. הוא לא הפלה בין יהודי לנוצרי; לכולם הושיט יד עזרה בצרה הגדולה. הוא עצמו ביקר את החולים, מבלי לחשוב כי בזה הוא מסכן את בריאותו. הוא ארגן מחנה עוזרים שיעמדו לימינו. בכל מקרה רציני הופיע עם עוזריו הנאמנים ואסף את החולים למקומות ההצלה, שבהם הותקנו סדורים סניטריים ושירות אחיות רחמניות. לא נח ולא שקט, לא אכל כמעט ולא שתה והדיר שינה מעיניו — התמסרותו היתה למופת והיא שעמדה לו להשקיע את המגפה עד שעברה וחלפה. שמו נישא על כל שפתיים, כולם מלאו פיהם תהלה, — כגויים כיהודים — על המציל והפודה אלפי בני אדם ממות. שר-הפלך הציג אותו לפני הממשלה המרכזית בפטרבורג וזו העניקה לו לאות תודה חרב זהב שנמסרה לו בטקס חגיגי.

פרשת המרות־הדת אף היא ראויה לספר: בתחבולות שונות הציל „נפשות פורחות” שכבר עמדו על עברי פי פחת, להמיר את דתן מחמת אהבה או סיבות אחרות. וברוב המקרים הצליח להוציא את הנערות הללו מידי הכמרים ממש והמדיהים למיניהם. כן הציל בחורות יהודיות רבות, תמימות, שנפלו ברשת „סוחרי הנשים” אשר אמרו למכרן לארצות רחוקות. עליידי קשריו הרבים והאמיצים עלה בידו להחזירן לבית הוריהן או בעליהן.

והנה פרשה אחרת: שירות־החובה לצבא של בחורי ישראל. הצעירים שנקראו לשרות מצאו ברב עידוד. הוא תמכם וסעד את רוחם. ודבריו הנבונים הקלו על לבם של היוצאים, שכן רבים כידוע, מבין הבחורים ראו בשרות הצבאי אסון והרס חיי המשפחה. ביתו של הרב מייזל המה בעונה זו, ככוורת דבורים.

פעם בא אליו אחד מעשירי העיר לבקש, כי ישתדל למען שחרורו של בנו יחידו. נעלב הרב מדבריו, גער בו ושלחו מפניו. הדבר הזה העלה את חרון אפו של העשיר, אזל ואכל קורצא על הרב, שהוא עושה לשחרור צעירים יהודים מעבודת הצבא... הרב קיבל הזמנה מאת שר־הפלך לבוא ולהתיצב לפניו, לשם חקירה ודרישה. הרב השיב לו, כי בגלל „מסירה” גבוהה איננו מוכן להופיע לחקירה. והוא דוחה הלשנה זו בשאט נפש. הרב פנה לידידו ומעריצו הפרופיסור באקשט בפטרבורג והלה התראה עם שר הפנים ותאר לפניו את אישיותו הטהורה של הרב מייזל. הדבר נראה מגוחך גם בעיני השר ועד מהרה בוטלה החקירה והופנתה נגד המלשין. העשיר שצפוי היה למאסר, בא אל הרב, התחנן לפניו כי ירבה סליחתו עמו ואמנם הרב מייזל נעתר לתחנוניו ומחל לו מחילה גמורה.

אירע ופעם בשעת בקורת רשיונות בתי־הספר הרשה לעצמו שוטר לבזות ספרים עבריים. הוא קרעם לגזרים ודפים של ספרי־קודש — „שמות” — השליך לפח אשפה. כשנודע הדבר להרב מייזל נתחלחל והגיע תיכף למקום המעשה. „בעל הדבר” נבהל, בראותו את הרב, ונסוג אחור. אך הרב מייזל הגיש נגדו כתב

האשמה וביקש גבית המשפט להזמינו כעד. בעת הופעתו למשפט הביא עמו דפיו של "שמות", וביניהם קטע מרופט של ה"נותן וזשועה" (שכידוע היה ברכת הלל לצאר ירום הודו), הרב הסתמך על כך כי מעשה זה איננו רק בזיון הספרים הקדושים, אלא גם עלבון הקיסר... והשוטר נידון למאסר 4 שנים. פסק הדין הפיל חתיתו על השומרים ומני אז בוטלה הבקורת בבתי-הספר היהודיים.

יג.

מיכון ונתעשייה בלודז' הביא עמו שינויים רבים בחיי הכלכלה וביחסים בין נפועלים היהודיים לבין הפועלים הנוצרים. אלה האחרונים לא רצו ללמד את חבריהם בעבודה את שיטות העבודה ומשום כך רבו מתוסרי העבודה. גם לצרה זו נתן הרב מיזל את תשומת-לבו. הוא תכנן הקמת מושבות יהודיות להדרכה בעבודת האדמה, שלדעתו מסוגלים לה היהודים לא פחות מהנוצרים, שכן בלית ברירה נהפכו היהודים לרועי-רוח ורודפי קדים וחיים מפרנסות התלויות באויר.

הוא כבר רכש לרעיונו הרבה מאילי הכסף ועסקני הצבור, אך הרבה מכשולים שלא ראם מראש, עמדו על דרכו. המתנגדים לתכנית זו היו מצד אחד האדוקים והקנאים לדבר ה', ומאידך גיסא — חובבי ציון. הראשונים נמקו את התנגדותם בזה, כי לא יאה לישראל להיות עובדי אדמה, ואילו חובבי-ציון ראו בזה התחרות לשוב ארץ-ישראל. וכה הופרה תכניתו הנעלה של הרב מיזל שכבר עובדה ותוקנה לכל פרטיה וסומנו בה אפילו שטחי אדמה גדולים וראויים לעיבוד.

גם במקרה אחר נטה מן הדרך המקובלת: הנהלת "תלמוד תורה" ברחוב פומורסקה לא הרשתה לתלמידיה לאכול מאכלי בשר, "בתשעת-הימים", למרות נמוקיו של המורה גלאנץ, כי הילדים חלשים ותשושי-כוח ומגיעת אכילת בשר תזיק הרבה לבריאותם. כשגודע הדבר להרב מיזל הזמין אליו את חברי ההנהלה ואמר להם: "אתם — אם תרצו — תוכלו לא לאכול בשר בתשעת-

הימים, אתם אוכלים בשר די והותר בכל ימות השנה! אבל לאלה הילדים החלשים אין לכם רשות מוסרית לאסור, ואני מתיר להם לאכול בשר, ואת האחריות אקבל עלי...

יד

בפקחותו הציל נפשות רבות מענויי מאסר. כה היה במקרה הקרבן הקופאי של מוסד צבורי מסוים. בימי המהומות נהג הקופאי לקחת לביתו את הקופה בפחדו להשאירה בבנק. אותו יום הביא אתו הביתה שש מאות רובלים, סכום שנשאר בקופה. הז'נדרמים ידעו, כנראה, את הדבר וכוונו את שעת הבקורת ללילה זה אצל הקופאי. תוך כדי חיפוש שדדו ממנו את הכספים ולא הועילו כל הפצרותיו: הן זה כסף צדקה ולא כסף, ולא אמרו עוד די בזה, אלא העלילו עליו כי מצאו אצלו חבילת פרוקלמציות (הקוראות למרד במלכות) ואקדת. נוסף לזה, רצה לשחד את אחד מהם במתן 50 רובלים. הקופאי הובל תחת משמר למשטרה והושב במאסר. אשת הקופאי ספרה לרב מייזל את הדבר כהיותו. היא בכתה והתחננה לפניו, כי יחלץ את הקופאי מצרה זו. הרב ביקש להיות נוכח בשעת החקירה, אך כשלא הורשה, שלח את באי-כוחו, ושם בפיו דברים שעל האסיר להשמיע בשעת החקירה.

האסיר אמנם פחד להודות על חטא שלא חטא, אך לא רצה להמרות את פי הרב. מבלי לרדת אפילו לסוף דעתו, השמיע את הדברים כמצות אנשים מלומדה. תחילה, אמנם, נסה להכחיש את דברי הז'נדרמים כי „לא דובים ולא יער“ — לא היו עלונים ולא אקדת, ולא נסה לשחד — אלא שהז'נדרמים שדדו ממנו את הכסף — 600 רובלים, והעלילו עליו את עלילת הפרוקלמציות — אך בראותו כי אין שומע לדבריו — התחיל להודות באשמה — לפי פקודת הרב — במתן השוחד, אלא לא לאחד מהם נתן כי אם לכולם, כלומר: כל אחד מהשוטרים קיבל 50 רובלים. החוקר צוה לז'נדרמים להריק את כיסיהם ואז נמצא כל הכסף השדוד. החוקר, כנראה, הרגיש במשהו שאיננו כשורה, החל לחקור מגין להם הכסף הזה.

הז'נדרמים גבוכו ולשונם לא עמדה להם, וכראותם כי אין מנוס מהמוקש הנטמן לרגליהם, הודו על עוונם, כי לא מהשוחד הכסף אלא שדוד שדדוהו מהיהודי וחלקוהו ביניהם חלק כחלק. וכדי לחפות על פשעם העלילו עליו עלילה... האסיר הוצא לחפשי ובמקומו נידונו הז'נדרמים למאסר ארוך.

בעצותיו הנבונות הצליח להציל עשוקים רבים מידי עושקיהם; מידי עגלונים אשר במחשך חמסו את נוסעיהם; מידי בעלי אכסניות שגנבו את חפצי אורחיהם, ומנוכלים אחרים אשר נצלו את תמימותם של הבאים לעיר הגדולה. לכל אלה מצא תחבולות שונות להשיב את הגזלה. בדרכי גועם, בדברי כבושין או אף באיומים, כי תקיף היה הרב בדעתו להעניש קשה את כל אלה הרשעים שנתפסו בזדונם.

ולא רק בענייני צדקה וסעד היו פונים אליו, — מכל הסביבה הקרובה והרחוקה, אשר שמעו הגיע לשם היו מבקשים עצתו ועזרתו. במקרים רבים הוא הטיל על עצמו את תפקיד המבצע, כפי שמעיד המקרה דלהלן:

בליל קיץ אחד הגיעה ברכבת ללודז' אשה סוחרת מעיר הורודוק, לשם קניית סחורות, ובכיסה 800 רובלים. היא שכרה עגלון שיוביל אותה לאכסנית יעקב יצחק זקס, איש ישר ונשוא פנים שכל באי לודז' התאכסנו אצלו. העגלון הרגיש באשה ובהתנהגותה שזו לה הפעם הראשונה לנסוע לכרך גדול, כי שאלותיה על בתי העסק והמסחר היו תמימות, בפרט שגלתה לו את מטרת בואה ואת יום צאתה להורודוק. העגלון הרגיש בריח הכסף ומיד התלקחה בו מלחמת-היצר: להוביל אותה למלון או „לקחת" את כספה... בין כה וכה הגיעו לסמטה אפלה בפרבר באלוט, ומבלי חשוב הרבה ירד העגלון מעל דוכן העגלה, פנה אל האשה ואמר לה: אם תמסרי לי את הכסף מרצון, אשאירך בחיים ואם לא — דינך למות. האשה נבהלה בשמעה דברים אלה; היא התחננה ובכתה בדמעות שלישי, כי הכסף אינו כספה, וחלק ממנו לותה

ברבית, היא הפצירה בו, כי יחוס עליה ועל טפה, אך העגלון, שהשתעשע בדמיונו שיפול לידו אוצר, לא שעה אל דבריה, דרש את כספה בתוקף. הסוחרת מסרה לו, בלית ברירה, את הכסף והצילה את חייה. היא נשארה ברהוב בודדת ועזובה, והגשם השוטף הוסיף אף הוא חרדה בלבה.

מיואשת ורצוצה הגיעה לאכסניה. מחשבות נוגות התרוצצו במוחה; עולמה חשך בעדה. ברגעי יאוש אלה נזכרה ברב מיניל, בן עירה והחליטה לשאול בעצתו. כשהאיר הבוקר אצה האשה אל הרב מיניל וספרה לו את דבר השוד. הרב הקשיב בתשומת לב ושאלה למראהו תלבשתו וכדומה וצוה עליה להשאר ימים אחדים בלדון.

באותו יום פנה הרב מיניל אל ראש המשטרה בבקשה לערוך "בקורת" של כל העגלונים בעיר. ראש המשטרה לא ירד לסוף דעתו של הרב, אולם לא חשש למלא את בקשתו. כל העגלונים התיצבו במשטרה, בהתאם לפקודה, איש לא נעדר. הם עמדו בטור ארוך מוכנים ומזומנים לשמוע את דבר הבקורת אולם במקום ראש המשטרה הופיע הרב מיניל וצעד לעבר השורות. הוא החל לשוחח עם העגלונים על דא והא והם אף החלו לתנות לפניו את מרי לבם, מי על מחלת אשתו ומי על צער גידול בנים.

והרב עובר מאחד למשנהו, מחלק רובלים ומשוחח. איש מהעגלונים לא הבין את פשר הדבר. כולם עמדו משתאים למראה הרב המחלק כסף והמשוחח קצרות. אצל אחד מהם התעכב הרב יותר, התבונן בו בעין פקוחה ושאלו פתאום: "איפה היית ביום ב' בערב?" תחילה לא הבין העגלון אל מה ירמזו דבריה, והחל לגמגם מבלי לדעת מה להשיב. הרב לא נתן לו להתאושש והפתיע אותו בשאלה שניה: "איפה היית ביום ב' בערב, ומה רצית מאשה אומללה?" כאן הרגיש העגלון כי לרגליו נטמן פת ובלי אומר ודברים, כרע נפל לרגלי הרב ובקול בכי תחנונים אמר:

"רבי, איני יודע כיצד השיאני השטן, שלא יכולתי להתגבר על היצר. מיד אחרי המקרה עלה קול בכיתה באוזני ולא נדם.

רציתי לחפש את האשה ולהחזיר לה את הכסף אבל יראתי פן יודע הדבר ברבים ואמצא את מקומי בכלא שנים רבות. רבי! — הוסיף העגלון להתייחס — אני אחזיר מיד את כל הסכום בשלמותו וחוסה עלי — אל תמסרגי לידי הגויים. ולי הורים זקנים ותשושים שעלי לכלבלם ולדאוג למחסורם. נשבעתי, רבי, כי לא אחזור עוד לסורי.

הרב לא הוציא הגה מפיו. תיכף בגמר „הבקורת” ישב בעגלת הפושע וצוה להובילו לביתו. העגלון הוציא ממחבואו את כל הכסף ומסר לרב. הרב מיזל התרה בו, שאם יוסיף ויעשה כנבלה הזאת מרה תהיה אחריתו. העגלון נשק את ידי הרב ובקש את סליחתו.

מאושרת, חזרה האשה לביתה ובידה כל הסחורה שהתעתדה לקנות. היא ספרה לכל אנשי העיר על חכמתו הגאונית של הרב מיזל ועל הפדות שהביא לה בעת צרה.

טו.

כידוע, פעל זמן רב ברחוב וסכודנה 19 דפוס המחתרת של העתון הבלתי־ליגלי „רובוטניק” (הפועל), בטאונה של מפלגת הסוציאליסטים הפולנים פ. פ. ס., שעורכו ומדפיסו היה יוסף פילסודסקי, שגר באותו בית.

באחד הימים בא צעיר יהודי, חבר מפלגת „בונד”, להתארח אצל דודו, דייר אף הוא באותו הרחוב בבית מס' 19. המשטרה חשדה זה מזמן בבית הזה, בראותה בעליל שמכאן מוציאים יום־יום אלפי גליונות של העתון „רובוטניק” ובזעמה שלא עלה בידה לגלות את מקום הדפוס — הושיבה במאסר את הצעיר הזה, בהאשימה אותו שהוא עומד בקשרים עם הדפוס הזה. דודו של הצעיר, שאמנם ידע את פילסודסקי ואת מעשהו, חרד לגורלו של בן אחיו והיה מוכן לגולל מעליו את האשמה בכל דרך שהיא. אולם תחילה עליו להתייעץ עם הרב מיזל. מששמע הרב את דברי היהודי הניאו מלעשות דבר אשר יפגע במנהיג הפולני, והזהירו מכל דברי מלשינות, על אף

הצרה בה נתון בן אחיו. ובנוגע לשחרורו של זה האחרון — אמר הרב: אדרוש מקהילת עיירתו תעודה המעידה על ישרו וכשאקב"לנה אני עצמי אשתדל לשחררו. וכך היה. הצעיר שוחרר ולפילסודסקי לא אונה כל רע.

ולוא יעץ אז הרב מיזל עצה זו מי יודע אם פולין היתה משיגה עצמאותה ופילסודסקי היה זוכה להיות מנהיגה. אחרי מלחמת העולם השנייה, כאשר פולין קבלה את עצמאותה קבעו על הבית הזה שלט ועליו חקוקה הכתובת: „פה גר והושם במאסר ראש מדינת פולין המרשל יוסף פילסודסקי“.

טז.

עבודתו הצבורית לא הצטמצמה בלודז'. גם מחוצה לה פעל גדולות למען כל נצרך ומדוכא. הוא לא מנע מכוח השפעתו לבוא לעזרת יהודי באשר הוא שם. בשנת 1894, כשגברו הגזירות על יהודי רוסיה וסכנת הגירוש רחפה מעל ראשיהם אף בתחומי-המושב, נקראו אספות על-ידי הרבנים וראשי העדה לטכס עצה כיצד ובמה לקדם את פני הרעה. אך נבצרה מהם תושיה. והנה באה העזרה ממקום לא פללו לו. בפולין חי באותו זמן יהודי עשיר ובלוף שמו. הוא הראשון שבנה מספר מסילות ברזל בפולין וברוסיה, והשפעתו בחוגי הממשלה היתה ניכרת. למרות היותו מומר רצה להוכיח כי עניני יהודים נוגעים אל לבו ובשמעו את פעלו של הרב מיזל לטובת הכלל והפרט, פנה לא אחת אל הרב בהצעה להעמיד לרשותו סכומי כסף לטובת מוסדות סעד. אך הרב השיב תמיד את פניו ריקם, כי לא רצה ליהנות מכספי יהודי מומר. הפעם, בראותו כי באו מים עד נפש וכי הגירושים עלולים להביא כליה על אלפי משפחות יהודיות — פנה על דעת עצמו אל בלוך ובקשו להשתדל בחוגי השלטון למען ביטול רוע הגזירה. בלוך, שהעריך את הרב מיזל והוקירו, שמח למלא את בקשתו ולהראות בזה את נכונותו לעשות לטובת היהודים. הוא פעל הרבה בחוגים הממשלתיים ולא חשך עמל וכסף עד שהצליח, וגזירת הגירוש הומתקה.

במקרים אחרים נהל מלחמה קשה עם המתבוללים בלודו'. אלו רצו לחקות את מעשי הגויים שכניהם, להכניס תקונים בדת ובמנהגי-אבות, אך הרב לא נתן להם לבצע את זממם. הוא עמד על משמר מסורת ישראל ולא נתן לשנות אפילו כקוצו של יוד. בכל מלחמת דעות כזאת היתה דעת הרב המכריעה, והוא יצא המנצח. המתבוללים יצאו מן הענין מנוצחים. הודות להשפעתו לא הכו שרשים עמוקים בלודו', בעוד שבוורשה, בירת פולין, מצאו קרקע פוריה לתקונים. לודו' היתה מבחינה זאת יוצאת דופן. היא היתה לאומית יותר ואורח חייה המסורתי מקובל יותר על הבריות. ההתבוללות היתה שם כמעט סמויה מן העין.

פעם רצו „האשכנזים“, רובם מעשירי העיר ונכבדיה, להנהיג סדר קבורה חדש, עם ארונות וסוסים עטופי שחור. אבל כשבאו אל הרב מיידל וספרו לו על התיקונים החדשים קם וקרא בחרון אף: „כל זמן שאני — אליהו — חי ומכהן כרב בלודו', יובילו אתכם לקבורה במיטת עץ פשוטה“...

החפשים בדעות נקהלו פעם לאספה חשאית לטכס עצה איך לבלום את השפעת הרב, ולמנוע ממנו גזירות שאין הם יכולים לעמוד בהן. כשנודע הדבר לרב מהר אל הנאספים ואמר: „רבותי כל ימי שבתי בלודו' מזונותי — לחם ותבשיל גריסים — וכי כדאי לי בשביל תענוגות כאלה להמיר את דעותי?“ אז לחשו הנאספים זה לזה, מי יוכל לעמוד נגד הרב הזקן שרוחו גדולה וצרכיו כה מועטים?!

יז.

באחת האספות דובר בענין „צדקה“ ומיליונר לודו'אי איים שאם יקבלו את הצעת הרב לטובת העניים, יסתלק לגמרי מן הענין — קם הרב ממקומו ואמר: „מוטב שתסתלק אתה משיסתלקו העניים“.

ובכלל לא כיבד את האמידים ולא נשא את פניהם. הוא התחשב יותר עם דלת העם ומעוטי היכולת. כשבאו לפניו בשאלות

איסור והיתר, חזר על כל הפוסקים הראשונים והאחרונים וטרח למצוא צד היתר, אך בלית ברירה, היה מוציא מכיסו מחיר העוף או הקדירה, ולפעמים גם מחיר הבהמה והיה משלם לשואל את הפסדו. רק אחרי זה פסק את הדין והטריף.

גם בפני מושלים ושרים עמד זקוף-קומה וידע להשיב דברים של טעם בהזדמנויות שונות.

כשבא ללודז' נציב פולין היו בין הבאים לקבל את פניו גם ראשי שלוש הדתות: הכומר הפרבוסלבי, הכומר הקתולי ולהבדיל הרב היהודי. לפי הסדר העמידו את הרב מייזל האחרון בתור. כששאל אותו שר העיר, בתום התהלוכה, ההיטב חרה לו כי הלך באחרונה, ענה הרב בשחוק: „אדוני השר, הרי ידוע לו כי דת ישראל היא אִם הדתות בעולם, וכלום ראה מימיו, אִם מתקנאה בבנותיה?”...

כשאמר אחד משרי המלוכה: „אני מצטער מאד על שנולדת יהודי, כי לו נולדת נוצרי היית יכול להגיע לדרגת אפיפיור”, ענה לו הרב: ואני מצטער מאד על שנולדת נוצרי, כי בתור שכוה תוכל להגיע לכל היותר לדרגת אפיפיור, ממלא מקום של בן אלוהים, ואילו נולדת יהודי, היית יכול להגיע לגדולה ואף למעלה מזה, להיות בעצמך בן האלוהים”...

הרב מייזל ז"ל

ית.

בית-החולים שבנה י. ק. פוזננסקי נמצא בקרבת אחוזת „הלננהוף” ובה פארק גדול ונהדר. האחוזה היתה שייכת לגרמני העשיר אנשטדט, בעל בית החרושת לשיכר. בית-החולים היהודי היה כצנינים בעיני אנשטדט ועמל רבות לחסלו. הוא הלשין לפני הממשלה כי בית-החולים משמש מאורת צעירים יהודים מהפכנים העוינים את המשטר הצארי, בביה"ח הזה — טען אנשטדט — הם עורכים את אספותיהם ואין לו תקנה אלא סגירה... כשנודע הדבר לרב מייזל גזר שהיהודים יפסיקו לשתות את השיכר של אנשטדט, וכמובן כל יהודי לודז' קיימו את הגזירה. הגרמני הרגיש בדבר

וידע שיד הרב באמצע, הלך והלשין שנית על הרב כי הוא מתנשא למושל העיר ומוציא פקודות שלא כחוק. לשם חקירה בא במיוחד מן הבירה אחד השרים ובמצאו כי אמנם נכון הדבר, קרא אליו את הרב מייזל והסביר לו כי זו מרידה במלכות ועונש קשה צפוי לו. הרב התנצל והכריז כי לא הטיל שום חרם והראיה: ינסה אנשטדט להעמיד חבית שיכר בעיר ולחלקו בין יהודי העיר חנם אין כסף יונכח לדעת כי היהודים ישתו לרוויה. משמע שהשיכר לא מוטל בחרם, אלא שלקנותו ולשלם בעדו כסף אין ברצונם ואין להכריח אותם לכך. וכך היה, העמידו חבית שיכר בעיר והיהודים מיהרו ושתו ובן רגע הורקה החבית... השר חזר כלעומת שבא והחקירה נגד הרב בוטלה.

באותה מידה הגן גם על נוצרים ורבים מביניהם פנו אליו לעזרה. באחד הימים בא נוצרי וסיפר לו כי בשעת המרד הפולני החביא בתחתית הקרקע אוצר כסף גדול, במשך שנים רבות פחד לגלות את מקום מחבואו וכשהגיע הזמן והלך לחפש את האוצר — נתברר שנעלם. הוא חשד בשכנו היהודי שגנבו ושם אותו בכליו. הרב מייזל נגש לחקור את הענין ואמנם נודע שיהודי זה התעשר בזמן האחרון ואין איש יודע כיצד. הרב הבין, כי חשד הגוי נכון וקרא אליו את היהודי לבירור הענין. היהודי החל לגמגם וטען, כי קרובו באמריקה הוריש לו עזבון גדול, אבל במהלך החקירה נכשל והרב העיר לו: דע לך כי לטובתך הזמנתיך אלי: מרנגים אחריך בעיר כי אתה מפין שטרות מזויפים ואחריתך תהיה מרה אם לא תבער את הרע מקרבך. היהודי התחיל לבכות והתודה לפני הרב, כי הכסף גנוב אתו משכנו הנוצרי ואם הוא מזויף — אשמת הנוצרי היא והוא חף מפשע. הרב צוה להביא אליו את הכסף והחזירו לנוצרי, וליהודי אמר: הכסף לא מזויף אלא „טריפה“, מפני שהוא לא שלך...

יט.

כשהציעו לו משרת הרבנות בוורשה, הקהילה הגדולה ביותר בישראל, סרב לקבלה, בתשובה לשאלת המשתוממים ענה: „אתם יודעים היטב שמשכורת דלה ומצערה והריני לוה וחוזר ולוה וחוזר חלילה, על כן חובותי מרובים. ועל חשבון מי אני לוה? על חשבון קהילה יותר גדולה מקהילתי, בתוכה אני יושב, וכך לויתי בדרוהיצין על חשבון פרוז'ני, בפרוז'ני על חשבון לומז'ה, בלומז'ה — על חשבון לודז'. פה אני לוה על חשבון וורשה ואם אסכים למשרת רבנות זו על חשבון איזו קהילה אוכל אז ללוות? הרי אין כבר קהילה גדולה הימנה!

כ.

הסוכנים הנוסעים הלודז'אים היו ידועים בחריצותם ובמרצם הרב. לא היתה פנה בכל רחבי רוסיה שלא הגיעו לשם עם מזוודותיהם המלאות מבחר המוצרים של סחורות לודז'. הודות להם רכשה העיר את השם המפואר של מרכזת עשיית ותפשה מקום חשוב בכלכלת המדינה.

הסוכן הנוסע קצנלבוגן נסע כרבים אחרים על פני עיירות רוסיה ובתנאי התחבורה הקשים נתקע לא פעם בכפר נידח מבלי יכולת לצאת. ימים ולילות היה מטלטל עצמו בעגלות במטרה להגיע אל מקום מסוים.

ביום ששי אחד, שעה קלה לפני הדלקת הנרות הספיק קצנלבוגן להגיע לאכסניה נוצרית והיא נקייה, חמה ומסודרת. אך הנה השבת ממשמשת ובאה והקיבה דורשת את שלה. מימיו לא אכל הסוכן מאכלי „טריפה" ואיך יערוב לבו לאכול הפעם. בעל האכסניה, איש טוב וישר שמע למרי לבו ויגלה לו כי לא הרחק מכאן גר סנדלר יהודי, שבודאי ישמח לארח אותו לשבת. הוא הוביל את קצנלבוגן אל הסנדלר והלה באמת שמח לקבל פני אורח לשבת. גם בשר ודגים הכין הסנדלר, ומטעמים אחרים והם חגגו את יום המנוחה כדת. כשנודע לבעל הבית שהאורח מלודז' גדלה

שמחתו הואיל וגם הוא מוצאו מעיר זו. אולם מאיזו סיבה שהיא נתגלגל לעיר גדחת זו ופה מתו עליו הוריו ואחיו הצעיר. עכשיו הוא נתון בצרה: אחיו זה הנפטר, מחויב היה לפי גילו, להתיצב לשרות צבאי ומשום שלא הופיע, עליו לשלם 300 רובלים קנס, ורק אם יוכיח עפ"י תעודות-מוות שאחיו אינו בחיים, יהא פטור מתשלום. ותעודה כזאת הוא יכול לקבל רק מלודז', שם הם רשומים ומשם מקבלים גם תעודות מסע. קצנלבוגן הבטיח לסנדלר למלא את בקשתו ברגע שיבוא ללודז', ואמנם בהגיעו לשם פנה מיד אל הרב מייזל, אשר בלשכתו נהלו את רישום התושבים היהודים ומסר את מכתבו של הסנדלר אשר נתקבל בינתיים לשם סידור ענין תעודת הלידה. כן כתב לו הסנדלר כי שוטר העירה מציק וכי הוא דורש ממנו 20 רובל שוחד. ואיך הוא יוכל לתת לו את הכסף אם אין לו אפילו האפשרות לשלוח את אשתו לשם נתוח דחוף. הרב הבטיח לסדר את הענין.

כעבור שנה, כאשר קצנלבוגן בא לביקור באותה העיירה, שמח לשמוע כי ענין הסנדלר סודר ובין היתר שלח לו הרב מייזל 20 רובל בצרוף מכתב בזה הלשון: „שלח תיכף את אשתך לגתות הדרוש ואני מאחל לה רפואה שלמה“. כמובן שהסנדלר עשה כמצוות הרב ואשתו כעת בריאה ומאושרת. הוא ביקש מקצנלבוגן להודות לרב על חסדיו.

כא.

המרת הדת בישראל היתה נחשבת לאסון לא רק למשפחה שבה קרה המקרה, אלא לכל בני העיר היהודיים. ביחוד בא הדבר כחתף לאם, שמאנה להנחם בצערה הרב, בפרט כשהבת מתהלכת חיה ומוגנת על-ידי הנוצרים. „ישיבת אַבל“ על „מת-חי“ כזה הוא יגון ללא גשוא.

אשה אומללה כזאת מראדום באה פעם אל הרב מייזל, ומרוב דכאון לא יכלה לפתוח את פיה ולתנות את צרת לבה. בינתה כמעט שנסתתרה מרוב יגון. ובראות הרב מייזל אותה במצב עלוב

כזה נזף בה: „איך זה לא יוכל אדם להבליג על יגונו. כל איש ואשה חייבים להתחזק ולשאת סאת יגונם. פגעים רבים עוברים על האדם בחייו ועליו להתגבר שלא יתמוטט חלילה. אינני מוכן לשמוע מפיך את הקורות כל עוד לא תרגעי. רק אז נטכס עצה ונמצאנה בעזרת ה'“.

הדברים האלה שיצאו מלב מלא רחמים הרעיפו תנחומים על לב האשה, והפיחו בה זיק של תקווה ואחרי אשר בכתה בכי תמרורים החלה את ספורה:

„אני עצמי מראדום הגני. אלמנת בעל-בית אמיד ונכבד, מלבד היעדרו של בעלי לא חסר לי דבר, כי השאיר לי עזבון שממנו התפרנסנו אני ובתי היחידה. לא אדע איך קרה הדבר; השטן המשחית התערב והפך את חיינו השלויים לגיהינום. בתי היתה בתי-ישראל כשרה וצנועה — לפתע אסון כזה... זרם דמעות מחודש פרץ מעיניה ובקול חנוק המשיכה לספר: „השכנים מסרו לי כי בתי נפגשת בחשאי לעתים תכופות עם צעיר נוצרי, פקיד במסילות-הברזל. תחילה חשבתי זאת לרכילות, שמקורה בקנאה, — הן היא יפה כל כך! — לצערי, נוכחתי במהרה לדעת, כי אלו שמועות אמת הן. הדברים התפתחו במהירות ולמרות כל מאמצי לא הצלחתי להשפיע עליה לשנות דרכה. היא הצהירה לפני, כי התאהבה בו אהבת-נפש ולעולם לא תיפרד ממנו. נסיתי לאחוז באמצעים שונים, באיומים, במכות ובעוצר בית. השבעתיה בשם אביה המנוח. ובראותי כי כל זה לשוא שניתי את טעמי ואדבר אליה רכות. חבקתיה ונשקתיה. נפלתי לרגליה בתחנונים כי לא תמיט חרפה עלי ולא תביאני במהרה אלי קברי. רבי, מה אומר ומה אדבר, כל זה היה לשוא“ — ושוב היא נפלה אין אונים מתעלפת — היא לא יכלה לשלוט ברוחה. הרב מייזל צווה להזמין רופא ואחרי שעה קלה יכלה להמשיך בסיפורה:

„לפני שבועות אחדים נעלמה בתי מהבית. הגם שהייתי מוכנה לכך, הסעיר הדבר את רוחי עד כדי כך שנפלתי למטה חולה ורצועה. עקבותיה נעלמו, כל חפושי היו לשוא. השמועה

עברה בעיר כי המירה את דתה אך לא יכולתי לברר את אמיתותה. למרבה הצער קבלתי מכתב אנונימי בו כותבים לי, כי אמנם בתי טרם התנצרה אבל היא חושבת להטבל במים הקדושים בקרוב. בינתיים היא נמצאת בדירת השוער הנוצרי של הבית מספר 14 ברחוב דלוגה. כדי להודיע אם נכונה הידיעה נסעתי עם אחי ללודז' לפי כתובת זו. ראיתיה שם ומרוב תדהמה לא יכולתי לפצות פה. והיא — בראותה אותי פרצה בצחוק ופנתה אלי: „מי את? גברתי, אינני מכירה אותך, אין לי אָם — ומה עלה בדעתך שאני בתך, הרי אני נוצריה!“! המסובים פרצו אף הם בצחוק וילעגו לי. זה היה בית אביו של הצעיר. השוער הזמין אורחים רבים כדי לחוג את המאורע ולהביא אותה תחת כנפי הנצרות. והאָם האומללה? היא התהלכה כל הימים מסביב לבית השוער שבעת חרפה וקלון. רוחה כמעט נפלה וכל תקוה להציל את הבת „משמד“ אבדה.

הרב מיזל היה גבוך ואובד-עצות למשמע הדברים. הוא לא ידע, לפי שעה, במה ואיך להושיע לאשה האומללה, אך צווה עליה להשאר בלודז' ולהשגיח היטב על בתה, פן תעבור למקום אחר. העיקר ש„הצפור לא תמלט מן הפח“ — אמר הרב. בינתיים החל בפעולה. הוא שלח קריאה דחופה לעסקנית צבורית ידועה בלודז' ומסר לה את הענין. „גוזרני עליך — אמר הרב מיזל — לעשות את כל המאמצים, לבלי תת לנערה יהודיה להמיר את דתה, ומחובתנו הקדושה להחזיר לאָם האומללה את בתה היחידה“. העסקנית נסתה להוכיח שאין בכוחה לעמוד בהתגרות עם קרואי השוער הפוחזים. וכך הם עבדו תכנית פעולה: על האשה לגשת אל מפקד המשטרה החשאית, קובלק, ולמסור לו בשם הרב מיזל על המקרה בצרוף בקשה נמרצת לעשות דבר להקלת המצב; האשה מלאה אחרי פקודתו. קובלק ניסה להתחמק בטענו כי הנערה הגיעה לפרקה והרשות בידה לבחור אמונה כרצונה, אבל בתארה את יסורי האָם ודכאון נפשה נעתר המפקד לבקשת הרב לעשות למען האָם בתנאי שיקבל ידים חפשיות לפעול ככל העולה

על רוחו. מובן שאינו מבטיח גדולות. הרב בראותו שאין דרך אחרת הסכים ובקשו על-ידי העסקנית שיודיע לו מדי פעם בפעם על התפתחות הענינים.

הדבר הראשון שעל האם לעשות: לכתוב תלונה למשטרה. כי בתה גנבה מביתה סכום כסף גדול, תכשיטים ולבנים וברחה עם המלקוח ללודו' וכפי שנודע לה היא נמצאת כרגע ברחוב דלוגה 14. התלונה נערכה כדת בשם האם האומללה ובמצוקת נפש גדולה חתמה מבלי דעת מה עומד להתרחש בקרוב.

עוד באותו לילה מהרו סוכני הבולשת וקבוצת שוטרים לרחוב דלוגה 14. בבית השוער ישבו אותה שעה אורחים רבים וחגגו ברוב צהלה את נצחונם. הצלצול החד בדלת הבהיל את המסובים. השוער „המחותן" פתח את הדלת והופתע לראות את המשטרה. הם פנו ישר אל האורחים השכורים: „איש אל יזוז ממקומו — הידים למעלה! — בידינו פקודה לערוך חפוש בבית הזה. לפי הידיעות שבידי המשטרה בוצעה גניבה גדולה בראדום. הנמצאת כאן נערה פלונית מרדום?"

הנערה החזירה כסיד. ובקושי השמיעה: „כן, זה אני". והשוטרים המשיכו: „אולי תודי באשמתך ותמסרי בעצמך היכן כל החפצים הגנובים. ואיה הכסף וכמה הוצאתם על הילולא זו שערכתם פה. כפי שאנו רואים".

הנערה התיפחה מרוב צער: „אינני יודעת כלום, לא גנבתי, ולמה אתם מאשימים אותי על לא עוול בכפי?"

הבלשים לא שעו לדבריה והחפוש נערך לפי כל הנהוג; שברו את הרהיטים פרמו את הכרים והכסתות, הרסו את קירות הבית. אחרי כן ערכו בדיקה אישית אצל אורחי הבית, לקחו את כל הנמצא בכיסיהם והעמידו אותם בפתח הבית.

מיותר לציין כי שום דבר חשוד לא נמצא. בכל זאת הובילו את האסירים למשטרה ואת הנערה, כפותה בשלשלאות, הביאו מיד לחקירה. כל האורחים שוחררו מיד, פרט לנערה שהוכנסה לתא-הכלא בתוך חבורת גנבים, פרוצות וכו'. הנערה שמטבעה

היתה שקטה ועדינה לא יכלה נשוא את „הסביבה המכובדת” וכל שעות היום בכתה מר על גורלה. „דיירי”-הכלא הרגישו בה כי היא „ירוקה” והחלו להציק לה וללעוג: על מה ולמה הוכנסה לחברה זו. הנערה שתקה ובכתה ללא הרף.

למחרת היום נקראה לחקירה.

— „מוטב שתודי מיד” — פתח קובלק — „אנו שונאים עקשנים. ומלבד זה עומדים לרשותנו אמצעים מתאימים להכריח את האשמים להודות...”

— אבל אני חפה מפשע — בכתה הנערה, — לא גנבתי דבר מימי, ברחתי מרדום בגלל סיבה אחרת.

— ואולי הסיתך מישח, הודי ויוקל ענשך, ואם תעמדי בעקשנותך, אחזיק אותך בכלא עד מועד בירור משפטך.

— אבל האמינו לי, — המשיכה הנערה — באתי ללדון במטרה אחרת: התאהבתי בצעיר נוצרי והיות ואמי יהודיה אדוקה החלטתי לברוח ולהמיר את דתי כאן.

— לצערי — אמר קובלק — לא אוכל לעזור לך במאומה, קבלנו ידיעה שאת גנבת את הכסף ועלי להשאירך בכלא. ובזה נגמרה החקירה. הנערה הוחזרה לתא והמפקד הזמין את האם ומסר לה על הצעדים הבאים שיעשה בהמשך החקירה, כן ביקש להודיע לרב מייזל על כך:

„אני אצוה ללחוץ על הנערה בתא הכלא בכל האמצעים, כדי שתזדקק לאם. עליך להתהלך על יד חלונות בית-הכלא, ואדאג לכך שלא יפריעו לך בכך, ולהיות מוכנה לקריאתה. מצד „החתן” ומשפחתו לא יעיז איש להתקרב, הם גם יחששו להתקרב פן יפול החשד גם עליהם. עלי לדעת יום יום אם שונה יחסה אליך”.

וכך היה. הנערה קבלה את מנת האוכל רק פעם ביום, ולא ניתן לה לטייל או ליהנות מן הדברים שיתר האסירים נהנו. עד מהרה החל הספק לגקר במוחה אם אמנם טוב הדבר שעשתה. היא הרהרה מיהו באמת זה שהעליל עליה: משפחתה על רצונה להתנצר או משפחת „החתן”, שכבר נמאס עליהם המשחק ורוצים

להיפטר ממנה. ההשערה האחרונה התחזקה בלבה בראותה, כי עברו ימים אחדים ועדיין לא בא איש, מצד „החתן“, לראותה, ואף לא הוא עצמו.

שקועה במחשבות נוגות אלה, עמדה ליד החלון וראשה נשען על שבכת הברזל, ורק האם, שבורה ומודאגת, שזקנה קפצה עליה, שומרת עליה. בימים הראשונים גמנעה מלהכנס אתה בשיחה מרוב חרפה ויהירות וגם האם העמידה פנים שאינה רואה אותה. לאחר ימים אחדים בא המיפנה: הנערה רעבה ללחם, נתונה לצחוק וללעג בין חברותיה למאסר ובראותה כי אין איש מתענין בגורלה המר קראה בנהמת לב: „אמא, אמא“.

האם חכתה לרגע זה. היא נגשה בזהירות לחלון האסירה ושמעה את לחישות הבת: „למה אינך משתדלת לשחררני ולהסיר מעלי את עלילת השקר?“

— מה אוכל לעשות? — ענתה האם, זה ימים אחדים שאני עומדת כאן וכבר בקשתי מאת המפקח רשות להביא לך אוכל אולם לא נעתר לבקשתי“.

— אבל מדוע, אמא, — המשיכה הבת — מדוע מענים אותי, הן אגווע ברעב, אשתגע או אאבד עצמי לדעת.

האם והבת עמדו משני צדי החלון ובכו. איש לא הפריע להן. אחרי רגע דומיה פתחה הבת: „רואה אני, אמי כי כבוד עווני מנשוא. כבר נענשתי קשות על מה שעשיתי ועל מה שעמדתי לעשות. עזבתי את אמי, רציתי לעזוב אמונת־אבות ולהכנס תחת כנפי זרים. ועתה כשבא עלי האסון אין רואים איש מלבד אמי היקרה. רק את היית קרובה אלי, ראיתך ביגונך עטופת אבל וצער, רק את השתתפת בשברי... ואני לא אוכל לצאת מכאן בכוחות עצמי, חפשי תחבולה והוציאני מן המצר“.

— מה אוכל לעשות? — ענתה האם, — את התכחשת אלי, שמת אותי ללעג בעיני כל בני העיר, למי אוכל לפנות לעזרה, הרי הכל גלוי וידוע.

— אמא, אני מתחרטת ומצטערת על כל מה שהיה. הייתי

צעירה ותמימה ונתתי לסנוור את עיני. אני רוצה לחזור בי, הושיעי אמא, אהיה בת מקשיבה רק הצילי את נפשי מרדת שחת. האם הופתעה מהתוצאות המהירות, אבל כבשה את רוחה ולא גילתה את חדות נפשה. היא הבטיחה לבתה לעשות במיטב כוחותיה ולשחררה, ועזבה את המקום.

האם מסרה את הדברים לרב מיזל ולמפקד קובלק וסוכם לא לשנות מצב הנערה במאומה ולא לבקר אצלה שנית באותו יום. ואמנם, במצבה של הנערה לא הל כל שינוי. היחס אליה אף הורע ואנשי המשמר נהגו כלפיה בתוקף. כל היום הביטה לעבר הדרך ובכליון עינים ציפתה לאם אך לשוא. האם לא באה. למחרת היום הלכה האם בעצת קובלק ולחשה לה להעמיד פני חולה, ואז, כשתובא לבית החולים יחשבו על הצעדים הבאים. הבת שמעה בקול אמה.

עוד באותו יום הובאה הנערה לבית-החולים של פוזננסקי, ואחרי ימים מספר הועברה לביתו של הרב מיזל. הרב הטיף לה מוסרו והיא — מרוב חרפה — לא יכלה להרים עיניה. היא הבטיחה להיות בת כשרה וישרה ונשבעה לא לשוב יותר לסורה. ואמנם, היא היתה נאמנה לאם. כעבור שנתים נישאה לפקיד יהודי מקילץ, התישבו ברדום, ילדו בנים ובנות וחיו חיי אושר.

כב.

ימי המהומות בשנת 1905 היו ללא נשוא. הקוזקים זרעו אימה ופחד ברחובות העיר ואיש לא ידע אם יחזור לביתו בריא ושלם. תפקידם של שומרי החוק היה להרגיע את הרוחות. וכדי להשיג מטרה זו הכו על ימין ועל שמאל. עוברים ושבים לא היו בטוחים בחייהם. הם לא הבחינו בין אשמים ובין חפים מכל אשמה. באחד הימים נפצע מיריות הקוזקים יהודי בא בימים, וולף גוטרכוים שמו, תושב השכונה באלוט, מרחוב קרוטקה 15. הכדורים נתקעו ברגלו ובידו ופצוע קשה הובא לבית-החולים של פוזננסקי.

הרופאים טפלו בו כראוי והוא יצא מכלל סכנת־נפשות. רגלו שבה לאיתנה, ואילו ידו — טענו — אין לה תקנה אלא לקטעה. על גוטרבוים להחליט תוך שעות אם לנתח או לא. אם לא יסכים עליו לדעת כי צפויה הרעלת־דם בכל הגוף.

גוטרבוים התחבט בשאלה: איך יוכל לפרנס את משפחתו אם ידו הימנית תקוטע, ומאידך גיסא, סכנה נשקפת לחייו אם ישאיר את המצב כמו שהוא. אחרי ישוב־הדעת החליט גוטרבוים לא לנתח את ידו ויצא מבית־החולים נשען על מקלו וחבוש ידו הפצועה, לעבר דירתו הקטנה, אל אשתו וילדיו לחכות ליום מותו האכזרי.

הדוחק בבית היה גדול. אין מי שישתכר פרוטה ולמרבה הצער הריח בעל הבית מה שעלול להתרחש: עם מותו של גוטרבוים יפלו בני המשפחה למעמסה עליו. הוא הגיש בקשה לצו פינוי נגדו. ואם כי נמצאו אנשים טובים אשר התנדבו לאסוף את הסכום מתרומות — לא השלים עם זה ורצה להיפטר מהם לגמרי.

נשען על מקלו, בא היהודי אל הרב מייזל. הוא שפך לפניו את מרי־לבו על דחקו ועל צר־הפינוי.

— איני מאמין שיהודי יתאכזר כל כך, לא יאומן כי יסופר,

אני מבטיחך כי בעל הבית לא יגרש אותך — אמר הרב.

— אבל רבי! — ענה היהודי — כבר נסינו להשפיע עליו

בדרכים שונות, באיומים ובתחנונים והוא באחת: לפנות! ומאין עלי לקחת דמי־דירה? יום ששי היום ואין לי מאומה לקנות לצרכי שבת!

— איני רוצה לשמוע יותר בדבר הדירה — אמר הרב —

הוא לא יעשה את הנבלה הזאת: ועתה הא לך ארבעה רובלים ו־40 קופיקות ואל תעיז לחזור ברגל הביתה. עשרים הקופיקות הנותרות תשלם לעגלון שיביאך אלי ביום שני. בעד ארבעה הרובלים תקנה את צרכי השבת.

מוכה תמהון לקח המסכן את הכסף מידי הרב ונסע הביתה

מלא תקוה. ביום ראשון בשבוע הזמין הרב את בעל־הבית לביתו.

הוא הזהירו לבל יעיז לעשות את זממו. הוא לא נתן לו אפילו

להצטדק. תוכחתו היתה קשה וכעבור רגעים הפסיק ויעזבהו לנפשו. ביום שני בא גוטרבוים, כמדובר, אל הרב. הרב פתח בענין ידו הפצועה: „חשבתי על אודות ידך. האם לא רצוי יהיה שתסע לברסלוי להתיעצות עם פרופיסור מפורסם?”

— רבי! — גמגם היהודי — הריני עני ואביון, ואם אפילו אמכור את כל מטלטלי לא תספיק התמורה להוצאות הדרך והפרופיסור.”

— אם כן, עני חייב להפקיר את חייך, — אמר הרב בצחוק — מחר תקבל תעודת נסיעה, חמשים רובל מוכנים בזה להוצאות הדרך, ומכתב אל הפרופיסור שתמסור לו בעצם ידך. הנקל לתאר את הפתעתו הגדולה של גוטרבוים, הוא לא הסכים לקבל את נדבת הרב באמרו: „ומה אעשה לבני ביתי — הן יגוועו ברעב — ואיך אמצא מנוח ורפוי, בידעי איך מתענים ילדי ואשתי ברעב?”

— היה שקט — הרגיעו הרב — אנכי אדאג שהכל יהיה בסדר, ארוז חפצך וסע בשלום בשעה טובה ומוצלחת, וה' ישלח לך רפואה שלמה.

גוטרבוים נסע לברסלוי, שם נתרפא וחזר הביתה שלם ברגלו ובידו גם יחד. כל עת שבתו בברסלוי, שלח הרב מיזל למשפחתו ששה רובלים מדי שבוע בשבוע.

גוטרבוים השתכר את לחמו ממשרת שמש בבית הכנסת הגדול בעיר העתיקה, המכונה „די אלטשטעדטער שול”.

כג.

בשנת 1905 עבר גם על לודו' גל התנועה המהפכנית. כעיר תעשייתית רבו בה ארגוני פועלים שגרמו הרבה „כאב ראש” לשלטונות. השביתות שפרצו לעתים קרובות היה בהם להפנות את זעם השלטונות המרכזיים נגד העיר, ומשום שקצרה ידם לעצור בעד התפשטות התנועה הכריזו בה מצב־מלחמתי ולמושלה נתמנה הגנרל קונקוב. הגנרל הזה בא עם הוראות מיוחדות להשליט סדר

ביד חזקה. ואמנם ימי שלטונו היו ימי אימה. הוא לא ידע רחם ואכזריותו היתה בפי כל, ואין פלא שפלוגות טרוריסטיות ארבו לו לבצע את פסק־דין־המוות שהוצא נגדו.

ראשית מעשהו — הקמת עמוד תליה במרכז העיר, בבית הסוהר, שברחוב דלוגה. על עמוד זה נתלו טובי הלוחמים לשחרור פולין ומעמד־הפועלים. אולם ללא תועלת. רבים מבין הלוחמים נתלו כשעל שפתיהם בת־צחוק. קונקוב לא ידע את נפשו מרוב זעם. הוא המציא שיטות חדשות לדיכוי התנועה המהפכנית.

בבוקר לא עבות אחד הודבקו מודעות בחוצות העיר כי כל בעל בית־חרושת חייב להודיע לשלטונות על כל שביתה שפורצת אצלו. בעד אי מילוי פקודה זו, צפויים לעונש מאסר וממוץ. וכדי להראות שאין לנהוג קלות־ראש בפקודה זו — נאסרו מיד בעלים אחדים והושבו במאסר. גרוע מזה היה גורלם של הפועלים: הם נשלחו לעבודת־פרך ולטיביר. ביחוד כילה קונקוב את חמתו ביהודים השובתים. הם הוכו קשה, נותקו מבתיהם — מילדיהם ונשיהם — והושבו בכלא. אף אם הוכרחו לשבות לאות סולידריות עם יתר השובתים.

לפי דרישתו של הגנרל, חייב היה בעל בית־החרושת להודיע למשטרה על השביתה שפרצה ולצרף רשימת הפועלים השובתים וכתובותיהם. ההודעות האלה הועברו למפקח המשטרה והוא העבירן לידי קונקוב. עוד באותו ערב הושמו במאסר ולמחרת היום קבלו את ענשם. אחרי כל מאסר כזה המה בית הרב מיזל כמרקחה. משפחות הנידונים נשים, זקנים וטף יללו ובכו וכולם העתירו את תחנוניהם על הרב מיזל להשתדל לבטל את רוע הגזירה.

הרב מיזל התהלך שחות ונבוכ. הוא הרהר כיצד לכלכל את הענינים; הוא אינו יכול לפנות אל הגנרל, כי זה אך לריק; להתאונן לפני הרשות הגבוהה — יתקבל הרושם שהוא, כביכול, תומך במורדים.

הוא חיפש תחבולה לצרה הגדולה שממנה סבלו ביותר פועלים יהודים כי הרי רובם עבדו בבתי מלאכה קטנים ובעליהם

פחדו מפני העונשים הקשים. הם הוכרחו להודיע הכל למשטרה. אחרי הרהורים רבים פנה הרב מייזל אל מפקד-המשטרה.

כו'נובסקי בהצעה זו:

„בודאי ידוע לך על המאסרים הגדולים שהגנרל קזנקוב מבצע בין הפועלים השובתים. הרבה אנשים חפים מפשע סובלים מזה ואין זה הגיוני להמשיך בכך“.

על כך ענה המפקח: „אין ביכלתי לעשות דבר. לא אני הוצאתי את הפקודה ולא אני רשאי לבטלה. אני מסכים אתך כי הפקודה לא תשיג מטרתה. אמצעים כאלה לעולם מחטיאים את המטרה ורק האנשים התמימים סובלים, אבל אין בידי לעשות מאומה, ולמה אתה בא אלי, הן רב פיקח אתה ובטח תבין למה ירמזון מלי, „ודי לחכימא ברמיזא“...“

„ואמנם, עקב זה באתי אליך — אמר הרב — לא רציתי לפעול בטרם אשמע את חוות-דעתך. בדעתי לקרוא בקרוב לאספת חרשתנים יהודים ולהחליט שאין למסור יותר לשלטונות על השביתות, רק באופן כזה נוכל למנוע אסונות, וכדי שהאספה הזאת תהיה רשמית הנני מבקשך, אדוני, להיות נוכח בה.“

ראש המשטרה הבטיח למלא בקשת הרב (שנאתו לקזנקוב גברה על המעשה). אך בקש ממנו שאף אחד מהנאספים לא יגלה ברבים על נוכחותו באספה זו. הרב הבטיח לו כי האספה תתקיים בביתו והדבר לא יודע ברבים.

למחרת היום נקראה האספה. הנאספים התחייבו בהן-צדק לשמור על הסודיות של נוכחות מפקד-המשטרה. הרב תאר לפניהם את המצב בעקבות הפקודה של קזנקוב: מאות אנשים גוועים בעיניים בבתי-כלא. משפחות המגורשים נתונות לחרפת רעב ואלפי נפשות סובלות ממעשי אכזריותם של השוטרים והבלשים. הדרך היחידה, לכן, היא לא לגלות על השביתות. כן יעשו החרשתנים הפולנים, ובאותה שעה מתאספים גם הם לטכס עזה. גם כו'נובסקי הסביר את הדבר ברוח זו. ולבסוף נתקבלה החלטה חיובית. אמנם, נמצא אחד שניסה להתנגד באמתלא „דינא דמלכותא דינא“, אך

הרב הוכיחו על פניה. מפקד־המשטרה עזב נבוך את האספה על הפירצה הקטנה באחדות החרשתנים. אך לאמתו של דבר הופסקו ההודעות והרווחה הורגשה מיד.

כד.

בשנת 1908 פרשה את מכמרתה בערים ובעירות פולין וליטה כנופית סוחר־נשים. סוכנים רבים צדו ברשתם את קרבנותיהם מבין נערות יהודיות, ברצון ובאונס, ובתחבולות שונות העבירו את קרבנותיהם ממקום למקום.

בקהילות היהודיות רבתה אז התאניה והאניה. לא מעט נעשה בשביל להחליץ מן הפורענות הזאת.

באחד הימים פרצה אל חדרו של הרב מייזל אשה יהודיה מוילנה ובקול בכי זעקה: „אנא, רבי, חוסה נא והושיעני מן הצרה הגדולה. שערותי הלבנו מרוב צער ויגון וכולי רצוצה“. בקושי הצליח הרב מייזל להרגיעה עד כי ספרה לו את הענין.

„אבדתי את בתי, גדול אסוני מגשוא. — המשיכה האשה והתיפחה — לו מתה, כי אז השלמתי עם גורלי — אך גרוע מזה: היא חיה חיי בזיון וחרפה. בתי היפה, צעירה כבת תשע־עשרה חרוצה ומלומדת נפלה קרבן לשטן בדמות צעיר יפה־תואר והדור בלבוש. הוא הופיע בוילנה והתוודע לבתי. מתוך ספוריו הסתבר שברח מאימת המשטרה הואיל ועסק בפעולה מהפכנית. ועוד סיפר כי בן הוא להורים עשירים, חרשתנים. הוא הוכיח זאת ע"י המתנות הרבות שחילק לבתי ביד רחבה. לא חשדתי בצעיר, נהפוך הוא, גאה הייתי מאחר שכל השכנים קנאו בנו ובאשרנו...“

עד שקרה האסון. פתאום נעלמו שניהם. מתחילה חשבתי כי עוד מעט ויחזרו, אך משלא חזרו עשינו את כל המאמצים לגלות את עקבותיהם. וגם השלטונות עזרו בחיפושים אך הכל לשוא. הגלויה הזאת שמה קץ לאשליותי בדבר שובם. — ותוך כדי דבור הושיטה המסכנה את הגלויה לרב. וכה כתבה:

„אמא הצילי, מענים אותי, כשל כוח־סבלי, לא אוכל נשוא...“ —

השגחתי בחותמת הדואר שהיא מלודו' ומיהרתי אל הרב, שהוא ידוע בחסדו, להצילה ולהחזירה לי.

הרב הבין את קושי המצב: אפשר והנערה לא נרשמה כלל בלודו או שכבר הועברה למקום אחר, אולם כדי לא לזרות מלח על פצעייה של האשה, לא הביע את ספיקותיו לפניה. הוא סידר בשבילה מקום הארחה אצל אחד היהודים, שם היא צריכה להישאר זמן מה ובינתיים יראה את אשר לפניו.

עוד באותו יום שלח הרב את הגלויה למשטרה-הפלילית בצרוף בקשה לעשות את כל המאמצים ולמצוא את הנערה. המשטרה שידעה את הרב וכבדה אותו לא השיבה את פניו ריקם. סוכניה החרוצים ביותר יצאו דחופים לערוך חיפושים בכל העיר. ואמנם ביום החמישי מצאה בבית-הבושת, ברחוב סקברובה, לבקשתו של הרב הוחזרה הנערה אל אמה והוא קיבל את האחריות להעברתה לווילנה ללא משמרת שוטרים. וכדי להבטיח את דרכן של האם והבת לביתן — כי הנוכלים בודאי לא ירפו מהן בנקל וינסו לחטוף את הנערה — שלח ללוותן את גאמנו ה' ליפסקי. המשטרה מסרה לידו מכתב בו יוכל לבקש עזרה במקרה ותתאמת השערותם (יש לציין, שבאותה התחנות הקימו חברי כנופיה זו המולה כדי לחטוף את הנערה, אך ליפסקי סיכל את מחשבתם).

בארכיון הרב נמצאים מכתבים של האם והבת המודות לרב מיזל מקרב לב על מעשיו. שתיהן עזבו את וילנה כעבור זמן-מה והיגרו לארצות-הברית.

כה.

בערב חג השבועות, בשנת 1891, באה אל הרב אשה צעירה ותינוק בן שבועיים על זרועותיה. על סף ביתו פרצה בבכי גדול: „רבי, אשה עגונה אומללה אני, מזה חמשה חדשים בעלי עזבני ולא נודעו עקבותיו. הייתי אז בהריון, בחודש הרביעי, ועכשיו גלמודה אני, בלי פרוסת-לחם וטיפת חלב בשביל התינוק“. האשה המשיכה לספר לרב את קורותיה:

„בעלי היה חייט ולא פעם הביע בפני את רצונו לנסוע לאמריקה. יחסו אלי היה רע מאד. אם אמנם גסע לשם, לא ידוע לי“. הרב רשם לפניו פרטים נוספים ונתן לה סכום כסף שיספיק למחיתה וביקשה ללכת הביתה. הוא הבטיח לה להתענין בגורלה. במכתב לוועד־הרבנים בניו־יורק בקש הרב מייזל לחקור אם נמצא בתוכם איש צעיר בשם הידוע. כן פנה לרבנים בורשה לחקור בענין.

האשה סבלה בינתיים מחסור ומרוב יאוש עשתה מעשה נורא. היא הפקירה את ילדה ברחוב פולודניובה, בקשרה פתק לצוארה, בו בקשה רחמים על הילד כי אומלל הוא. הילד היה אז בגיל עשרה שבועות.

מובן, שהמוצאים הביאו את התינוק אל בית הרב והוא הכירו מיד שזהו עוללה של האשה העגונה, ואם כי ידע את מקום מגוריה לא גילה את הדבר ברבים והחליט לדאוג לילד בעצמו. הוא מסר את הילד למשפחה עקרה, לאימוץ, והתענין בחינוכו. לימים, כשהילד גדל הזמינו הרב מייזל לביתו, בחנו בלימודיו ונתן את עינו לטובה בו. גם על שרשי האם התחקה; ונודע לו כי היא חיה בעוני ובדוחק ומתפרנסת מכביסת־לבנים וניקוי חדרים בכל חלקי העיר. מבעלה לא הצליח לקבל כל ידיעה שהיא.

פעם שלח הרב להביאה אליו. הוא שאל לשלומה ולשלום הבן, שלדעתו כבר בן שתיים־עשרה, מה השגיו בלימודים ומה היא חושבת על עתידו. האשה הרכינה ראשה ופרצה בבכי ולא ענתה דבר. וכדי למנוע מבוכה ממנה הרפה בשאלותיו. הוא לא רצה להביאה לידי נסיון להודות בפניו על חטאה הגדול.

בהמלא לנער שש־עשרה שנה מסרו הרב מייזל לשען ובקשו להשגיח על הנער וללמדו את מלאכת השענות בפרק זמן קצר יותר. כעבור שנתיים, בהיותו בן שמונה־עשרה עבד הנער כשען עצמאי והשתכר 10 רובלים לשבוע. אז החליט הרב כי הגיע הזמן להפגיש את האם עם בנה, בפרט שביכלתו לפרנס את אמו ולתמוך בה.

בחול המועד פסח הזמין הרב אל ביתו את הנער וסיפר לו את הקורות אותו. הוא גילה לו מי אמו ומה גורלה כעת. מחובתך — אמר הרב — לתמוך בה ולעודדה. האשה שנקראה אף היא לביתו נפלה כמתעלפת לרגלי הרב וגמגמה מרוב התרגשות: „לחץ, עוני... דוחק... מפיו שמעה כי בנה חי, גדל והיה לאיש וכי הוא מרויח את לחמו בכבוד.

הרב הכניס את הנער לחדר, בו נמצאה אמו והורה עליה באצבעו: זאת אמך שחטאה נגדך חטא גדול אבל האל הרחום לא עזבך ותגדל בידים נאמנות. עליך לזכור ולקיים כבוד־אם להוריתך־יולדתך. דאג לגורלה ואל תפרד ממנה לעולמים. האם והבן נפלו חבוקים בזרועותיהם ותרועות שמחה מלאו את הבית. דמעות גיל עמדו בעיני כל. גם הרב עמד נרגש וברחשי־גיל הבטיח לבוא לעזרתם בשעת דחקם. הם נפרדו ממנו בהתרגשות רבה.

כו.

שאלת העגונות, אחת הבעיות הקשות אצל היהודים, לא נפתרה באופן מספיק. הצער והסבל של הנשים האומללות היו רבים מנשוא וגרמו לרב מיזל דאגה רבה. הוא השתדל בכל כוחו למצוא פתרון לשאלה כאובה זו.

קשריו עם הרבנים בארצות חוץ ובערים הגדולות בפולין עזרו לו להקל את מצבן של האומללות. במלחמת רוסיה־יפן נלקחו לצבא שני צעירים, ידידים מימי נעוריהם, ונשלחו לחזית המזרח הרחוק. הם השאירו בלודז' את גשותיהם וילדיהם. בזמן הראשון פקדו שני החברים את משפחותיהם במכתבים לבביים. אך עם תום המלחמה נעלמו עקבותיהם, אין קול ואין קשב. הנשים האומללות חשבו שבעליהן נספו במלחמה, אך ידיעות ברורות לא הגיעו על כך ושתייהן פנו אל הרב מיזל לעזרה.

הרב התענין על שום מה לא הגיעו ידיעות משלטונות הצבא

על היעדרם ועובדת היעלמם ביחד הפליאה אותו. ראשית מעשה דאג לילדי העגונות וסדרם במוסדות שונים. ומיד התקשר עם רבני הערים, משם הגיעו המכתבים לאחרונה, וכעבור שלשה חדשים היו בידיו פרטים על שני הצעירים: שניהם חיים בחרבין ואף רכשו הון. כעת הם מתעתדים להגר לאמריקה.

הרב לא סיפר לשתי הנשים את אשר נודע לו, כדי שלא לגרום להן אכזבה במקרה ושני „הגבורים” ייעלמו מהאופק בינתיים. הוא כתב לוועד הקהילה בחרבין וביקש שישתדלו להשפיע על השנים לחוס על משפחותיהם, הגוועים מרעב. אבל ללא הועיל, שניהם התנכרו למוצאם ואל משפחותיהם. באין ברירה, פנה הרב אל המשטרה בבקשה לעצור בחרבין את השנים המתכחשים לחובותיהם האנושיות. פקודה כזאת נשלחה מיד לחרבין ושניהם נעצרו. הם הובאו ללודז' והועמדו לרשות הרב. הרב הטיפף להם מוסר עד שהצליח להשכין שלום בין המשפחות. ברכושם הגדול שהביאו מחרבין, חיו מעתה חיי אושר וכבוד ולא נפרדו יותר.

כו.

באחד הימים באו אל הרב מיזל שתי נשים ממרחקי רוסיה וסיפור מוזר בפיהן:

החייל פ. ק., בהיותו בשרות צבאי בעיר קזן, היה יוצא ונכנס בביתו של סוחר יהודי ידוע ונכבד בשם ברודסקי. בהמלצתו שחררו את החייל מחובת תרגילים ואף מחובת שינה בקסרקטין. וכן נעשה הכל להקל את חייו בצבא. החייל סיפר לאנשי הבית כי פנוי הוא ורווק. ומשום כך ראו בעין יפה את התקרבותו לבתו של ברודסקי. בכלל עשה החייל רושם של צעיר ישר ואינטליגנטי וגם ברודסקי לא התנגד להצעת הנישואים של החייל. ומיד בגמרו את השירות עמדו השנים תחת החופה. הזוג המאושר עבר לעיר באוראל, ומכספי הנדוניה הקים לו בית־מסחר. לאמתו של דבר השאיר החייל בעיירתו אשה עם ילד קטן.

תהילה כתב הביתה מכתבים לפרקים, כדי שלא לעורר חשד. אולם עם מרוצת הזמן חדל לכתוב לגמרי.

בעיירה הקטנה חכו אשתו וילדו הקטן לשובו. היא צפתה לימים טובים יותר חלף התלאות שנפלו בחלקה בעת העדרו של בעלה. אבל תוחלתה נכזבה. מועד סיום השרות חלף ובעלה טרם חזר. לבה ניבא לה רעות. היא כתבה אל מטה-הגדוד בו שרת והתשובה הגיעה עד מהרה: בעלה שוחרר מזמן. האשה היתה הלומת-רעם. הרב דמתא יעץ לה לגסוע לקזן ולקחת דברים במקום עם שלטונות הצבא. בקזן פנתה אל הרב המקומי והלה בידעו דבר חתונת בתו של ברודסקי עם חייל אלמוני, יעץ לה ללכת אל ברודסקי ולבקש את תמונת חתנו. ומה גדול שברה, בתמונה הכירה את בעלה. מרוב התרגשות התעלפה ותוך בכי מר סיפרה לברודסקי את מטרת בואה. ברודסקי ארז תיכף את חפציו ויצא ברכבת הראשונה לאוראל בקחתו אתו את האורחת.

בקזן נפוצה מיד השמועה על דבר האסון ואנשי העיר השתתפו בכנות בצער המשפחה הנכבדה.

לפנות בוקר הגיעו לאוראל וכעבור שעה קלה נכנסו לבית חתנו. ברודסקי בקש מבת לויתו להמתין בחדר הראשון והוא עצמו נכנס לחדר השינה. בתו נחרדה למראה פני אביה ולבקורו הפתאומי, וחתנו, שחש כנראה את סיבת בואו של החותן לבש את בגדיו ובמהירות התחמק דרך הפרוזדור מן הבית.

ברודסקי, כמובן, לא נח ולא שקט. כסף רב הוציא על מנת למצוא את הנוכל אבל כל יגיעו לריק. החתן נעלם ועקבותיו לא נודעו.

הפגישה בין שתי הנשים היתה סוערת ודרמטית. הן נפלו על צואריהן ובכו בכי תמרורים. לאחר מכן צייתה בתו של ברודסקי להביא אליה את ילדה הקטן של האשה ודאגה לגידולו. שתיהן חיו מעתה כאחיות לצרה במשך שנתיים, אך העמל להתחקות על שרשיו עלה בתוהו.

במקרה סר לבית מסחרו של ברודסקי, סוכן-נוסע לודז'אי

ובשמעו על האסון יעץ להם לפנות אל הרב מייזל בלודז', והוא ברוב חכמתו בודאי יגהה מזור לשברם. ברודסקי לא התמהמה ויעש כעצתו. הוא שלח את שתי הנשים האומללות ללודז' אל הרב מייזל.

כשמוע הרב מייזל את סיפורי הנשים, נכמרו רחמיו עליהן, אבל לפי שעה, לא ראה כל מוצא. הוא יעץ, איפוא, לשתיהן לנסוע הביתה ובקש מהן כי ברודסקי יעמוד אתו בקשר מתמיד. ברודסקי מצדו הבטיח לרב במכתב ארוך כי יתרום סכום כסף גדול לצרכי צדקה, אם הוא יצליח לשחרר את בתו מכבלי העגון. הרב החל לפעול. הוא ניצל את קשריו הרבים בארצות חוץ, וכתב לראשי-הקהילה את פרטי הדברים בצרוף תמונת-הנוכל, כן הודיע את שמו הנכון ושמו הבדוי.

זמן רב חלף ולמגינת לבו של הרב מייזל, לא נתקבלה תשובה. הוא כבר חשב על תחבולות אחרות וצעדים אפשריים כדי למצוא את הגידון. אך בינתיים הגיע מכתב מניו-יורק, בו מודיעים לו כי המבוקש נמצא בעיר פילדלפיה. אך דא עקא, קשה להביאו לידי הודיה, כי שם שלישי קרא לעצמו ומתכוון לשאת אשה. הדברים האלה הרעישו את הרב; אין לאחר את המועד! יש למצוא דרך ומיד. הוא הגיע למסקנה כי אחת משתי הנשים חייבת לנסוע לאמריקה ולסדר את הענין במקום.

לתפקיד הזה נבחרה האמיצה יותר, בתו של ברודסקי. היא לקחה אתה מכתבי המלצה אל הארגונים היהודיים וראשי הקהלה, בהם ביקש הרב מייזל לסייע בידה לגלות את עקבות הנוכל ולהוקיע את תרמיתו. בתו של ברודסקי נסעה בלב עגום.

בבואה ליבשת אמריקה היא פנתה קודם כל לארגון לעזרת העגונות בניו-יורק ומכאן נשלחה בלוית שליח מיוחד לקהלת פילדלפיה לסדר את הענין בכי טוב.

ההשערה כי הנוכל יושב בפילדלפיה היתה תלויה על בלימה. על סמך הדמיון בינו לבין התמונה שהומצאה ע"י הרב מייזל

גבנתה כל ההשערה הזאת. שמו כעת הוא ג'ימס יעקובי והוא שותף לבית־מסחר גדול.

שליח הארגון הזמין אליו תחילה את שותפו, אורת אמריקאי, וממנו שמע שאמנם יעקובי הגיע מרוסיה לפני שנתיים ומכיון שהצטיין במרץ ויזמה רכש לו הון גדול ומדרגת פקיד הגיע להיות שותפו בעסק. הוא חושב אפילו להשיא לו את אחותו שזה מקרוב הגיעה לאמריקה.

השליח הוציא מכיסו את תמונת המבוקש והלה התבונן בה היטב והעיר: „אמנם הוא השתנה במקצת, בכל זאת אוכל להבטיח בודאות גמורה כי זהו האיש“.

אז סיפר לו השליח את כל האמת. הוא ביקש ממנו לעזור להם, כאיש ישר, לקרוע את המסכה מעל פניו ולשחרר את הנשים מכבליהן.

הוחלט שהאמריקאי יזמין בערב אל ביתו את שותפו וברגע הופעתו יטלפן למלון, בו מתאכסנים השליח ובת ברודסקי, שיבואו אף הם למקום.

וכך הווה. ג'ימס יעקובי הופיע הדור בלבוש, אולם בראותו את בת ברודסקי נכנסת, הלבין כסיד וכל עצמותיו רעדו מפחד. הוא לא הוציא הגה מפיו וחכה לדעת את סופו של הענין. גם האשה החזיקה בקושי מעמד, ברכיה כשלה, ואם כי היתה מוכנה לפגישה מעין זו, היתה התרגשותה גדולה.

האמריקאי הפריע את הדומיה המזורה. הוא הסביר לשותפו את כל הענין והציע לו לסדרו בלי כל דיחוי. יעקובי בראותו כי נפל בפת, לא הכחיש דבר וענה בקול רועד: „אני מוכן לגרש את אשתי הראשונה ולהשאיר אצלי את בתו של ברודסקי“.

בשאת נפש דחתה בת ברודסקי את הצעתו ועמדה בתוקף על הגירושין של שתיהן, נוסף לסכום כסף שעליו למסור לזו שברוסיה, שנשארה גלמודה ללא מחיה.

הנוכל ניסה להתנגד אולם ללא תועלת, ולבסוף קבל את

התנאים. האמריקאי דרש במפגיע סכום כסף נוסף שיועמד לרשותו של הרב מייזל, לצרכי צדקה, על עמלו הרב בהתרת הקשר. כעבור שבוע חזרה בתו של ברודסקי לרוסיה ובידה שני גטין וסכומי־כסף גדולים עבור אשתו הראשונה והרב מייזל. על אף מאמציו לכסות על השערוריה, נתפרסם הדבר ברבים בעתונות היהודית והכללית בארה"ב.

ימי צרה ומצוקה הגיעו ליעקובי. הוא היה למשל ולשנינה בפי כל. לכל אשר פנה הורו עליו באצבעות. הוא החל להרהר הרהורי־חרטה ונתמלא רגשי־נוחם על חטאיו הכבדים. הוא ניסה לעקור מפילדלפיה לשבועות אחדים, אך משחזר הרגיש על גבו מבטים ננעצים בו כמדקרות. הוא החליט לחטל עסקיו ולחזור לרוסיה. האמריקאי שותפו ניסה לדבר על לבו כי יישאר וכי הענין יישכח ברבות הימים, אבל יעקובי — החלטתו נחושה: „אמנם הגעתי לכאן בעוני ובחוסר כל ועלי למחות בכל רכושי הרב שעשיתי, את עוונתי. נוסף לכך, גדל בינתיים בני ועלי לדאוג לעתידו“. בתכניתו היה לבקר אצל הרב מייזל ולשאול בעצתו. הן מוכן הוא לחזור בתשובה ולדאוג לגורל בנו.

את רכושו מכר במהירות רבה ובחצי־מחיר ויצא לאירופה. את צעדיו כיוון ללודז'. הוא קיווה לעידודו של הרב מייזל ולהחזרת אחת מהגרורות.

הוא בא אל הרב מייזל: „אני הוא האיש שאליו שלחת את בתו של ברודסקי לפילדלפיה, רבי, עלי לקבל העונש הראוי לי“. — קולו היה רווי־כאב.

הרב הכיר בו כי ברצינות ידבר וכי באמת ובתמים ינחם על הרעה. הוא החליט להקל את יסוריו. הוא התקשר עם ברודסקי, בדבר פיוס. אולם שתי הנשים לא אבו לשמוע עליו יותר. לעומת זה השפיע עליו הרב שהוצאות החינוך של בנו יהיו על חשבוננו. יעקובי יסד בת־חרושת בלודז' אולם ימים רבים לא האריך. אחרי זמן־מה חלה במחלה רצינית וכאשר הרגיש שימיו ספורים ציווה לרשום סכומים ניכרים לצרכי צדקה בעיר מולדתו, בקון

ובלודו'. את הנותר הוריש לבנו יהידו. את בית־החרושת מכר הבן וביחד עם אביו עבר לאחת הערים ברוסיה.

כה.

הרב מייזל לא הבדיל בין יהודי לנוצרי, כפי שיעיד הסיפור הזה: סוחר־יערות עשיר, נוצרי, נהל עסקים גדולים על פי רוב עם יהודים. איש ישר ואוהב־ישראל היה, ומשום כך באו אתו היהודים במשא ומתן. באחד הסכסוכים שפרצו בין הסוחר והקונה הסכימו ביניהם שני הצדדים לבחור ברב מייזל כבורר־יחיד. פסק הדין יצא לטובת הנוצרי. מני אז הביא סוחר־יערות זה כל בירור לפני הרב מייזל וכל החלטה שנתקבלה על ידו, אם לטוב ואם לרע, קבל. פסקי־הדין של הרב מייזל נראו לו כל כך הגיוניים עד כי החל לשאול בעצותיו גם בעניני עסק ומו"מ. לאות הוקרה — תרם הנוצרי סכומי כסף לטובת מוסדות־צדקה יהודיים.

הדבר קרה בשנות המהפכה. הנוצרי מכר את יערו הגדול במחיר טוב והתכוון למחרת היום לקנות יער אחר בקרבת מקום. בנסעו העירה, לביתו, התנפלו עליו שודדים, גזלו ממנו את כל כספו והשאירוהו ללא פרוטה. רק את נפשו הציל. בן־רגע הפך הנוצרי, סוחר היערות הגדול, לעני מחוסר־כל. הוא נאלץ היה למכור את מטלטליו כדי להתקיים. דלותו ועגמת־נפשו נראו לכל עין. מרוב דכאון נפל למשכב והרופאים שנקראו לביתו קבעו את מחלת הסרטן והאיצו בו לצאת חוצה־לארץ לנתוח דחוף.

משפחתו, שסבלה חרפת־רעב, לא יכלה לעשות דבר ומרוב יאוש חכו איך־אונים ליום מותו. ברגעי יאוש וצער עלה במוחו של הסוחר הנוצרי רעיון חדש: הוא יפנה לרב מייזל וישפוך לפניו את צרת לבו. לא פעם ראה את נדיבות לבו של הרב בחלקו תרומות לכל הנזקק. הוא ערך את המכתב בזה הלשון:

„רבי הקדוש, סיפרתי לו על האסון שקרני בדרך. עלי להוסיף שנוסף לאסון זה באתני מחלה אנושה — מחלת הסרטן ולפי דעת הרופאים עלי לצאת באופן דחוף לחוץ־לארץ לשם נתוח. אך

אמצעים לכך אין לי, לכן, אני פונה אל הרב, בידעי את צדקתו ונדיבות לבו, לעזור לי ולתת לי האפשרות לפרנס את משפחתי. יודע אני שכב' הרב אינו מפלה בין יהודי ונוצרי ואני מעיז לבקש ממנו שיחוס וירחם עלי."

הרב מייזל קרא את המכתב בעיון רב וכדרכו לא סרב לבוא לעזרה לכל דורש, אבל כסף לא היה לו אותה שעה. היה זה שבוע שרבו הנצרכים, על כן ביקש מאת השליח לחזור ולבוא מאוחר יותר ובעצמו יצא לבנק האשראי. את ההלוואה בסך 300 רובל שקבל שלח לנוצרי.

הסוחר יצא לחו"ל ואחרי נתוח מוצלח הבריא וחזר למשפחתו. לאחר מכן עבד כפקיד במחסן עצים והתפרנס בכבוד.

כט

בשנות 5—1904 גברה, כידוע, המהומות בקרב המוני הפועלים. ההתמרמרות נגד שליטי המדינה הלכה וגברה מיום ליום וגלי המהפכה נשאו בועם בכל רחבי המדינה. גם בחצר-הצאר קמה מבוכה. תנועת המרד עלולה היתה לטאטא את כל המשטר. ההתיעצויות הרבות בין השרים הולידו את הרעיון של הצהרה הידועה בשם הצהרת ה-17 באוקטובר.

הכרזת ההצהרה היתה מכוונת לכאורה להרחיב את החופש האזרחי, אולם לאמיתו של דבר התכוונה להכניס ערבוביה בתוך שורות המהפכנים. משל למה הדבר דומה? ליד אחת המקרבת והשניה דוחה.

טכס הקריאה צריך היה להיערך בפומביות רבה בכנסיות ובתי-כנסת ובכל המקומות הצבוריים — קבל עם ועדה. וכל זה לפי פקודה מגבוה.

הנבונים מבין המהפכנים לא התלהבו כלל מהצהרה זו. הם ידעו כי היא באה רק לסנוור את עיני העם הנבער מדעת, למשוך את ידם מתנועת המהפכנים, על כן השתדלו המהפכנים להפריע בסידורים ולנהל תעמולה נגדית חזקה.

בהגיע פקודת הממשלה ללודז' עשה גם הרב מייזל את ההכנות הדרושות להכרזת ההצהרה בבית־הכנסת של העיר הישנה (אלטשטעדטישע שול). לשם כך הזמין אליו את שליחו הנאמן לייבוש ליפסקי והטיל עליו את ביצוע ההכנות כדלקמן: נקוי יסודי של בית־הכנסת, פתיחתו ביום השבת כשעה קודם מהרגיל. כן העיר, כי הוא עצמו יבוא לבית־הכנסת לקריאת התורה ומיד לאחריה ישא את דבריו מעניני דיומא.

ליפסקי עשה כמצות הרב. ובשבת בבוקר בבואו לבית־הכנסת לפתוח את שעריו ולהוכיח אם אמנם הכל מוכן, נאמר לו ע"י גליקליך, מנהל בית־הכנסת, כי חזקה עליו מצות הגבאים לא לפתוח את בית־הכנסת לפני המועד הרגיל ולא לעשות הכנות כלשהן. הדבר בא כנראה כנקמה מכוונת לרב מייזל על שלא מצא לנכון להתקשר קודם עם חבר־הגבאים ולשאול את פיהם. ליפסקי חכה, איפוא, בקוצר־רוח לפתיחת בית־הכנסת.

בינתיים הגיע גם הסופר היהודי הד"ר זקס, שעליו הוטל התפקיד לקרוא את ההצהרה. גם הרב מייזל הגיע. ובמקום קריאת־התורה מצא את התחלת התפילה. ליפסקי הסביר את פשר הדבר וזה העלה את חמתו. הוא לא גילה שום סימני התמרמרות בשעת התפילה וכן לא קבל את „העליה לתורה". מיד אחרי קריאת התורה עלה על הבמה ד"ר זקס וקרא את ההצהרה. הרב מייזל התקרב אף הוא לבמה אך באותו רגע התפרצו לתוך בית־הכנסת המוני פועלים נוצרים ובקריאות „בוז", „הלאה הצאר" החלו להקים מהומה. אחד המפגינים הבקיע לו דרך לבמה כדי לגאום לפני הנאספים נגד הצהרה זו.

בתוך הקהל קמה בהלה גדולה. אנשי המשטרה שהופקדו לשמירת הסדר, תפסו את נשקם וכוונוהו לעבר הקהל. ההתרגשות גברה. גם קריאותיו של הרב מייזל, שעמד סמוך לבמה, להירגע, — לא הועילו. המתפרצים התערבו בין הקהל, אנשים וטף, בחשבם שהשוטרים לא יעזו לשפוך דם נקיים. רבים ניסו לפרוץ דרך בכוח בעד החלונות. רבים נרמסו והתעלפו והמבוכה גדלה מרגע לרגע.

פתאום נשמע קול־נפץ. שוטר ירה מעל לראשי המפגינים ושוב נשמעו צעקות ויללות מעזרת הנשים. קטנים וגדולים הרעישו את הדלתות בנסיון נואש להציל את חייהם ובתוך כל המהומה הזאת ניצב הרב מייזל, נושא תינוק בוכה בזרועותיו. ידו האחת מורמה בנסותו להרגיע את הרוחות הסוערים והזועפים.

דמות זו לא תישכח. כנביא אלוהים עמד הרב מייזל, לסוכך על עמו ולהגן עליו מאסון המתקרב לבוא. בעמל רב הצליח להשקיט את הנבהלים ולהשיב את הסדר על כנו.

כמובן מאליו, הראשונים שפרצו לעבר הדלת ונמלטו על נפשם היו אלה שהרגישו את אשמתם בכל הבהלה שפרצה בגללם. והמטרה לא ידעה אפילו את מי לאסור. מפקח המשטרה ציוה על הנאספים להתפזר וללכת לבתיהם. בית הכנסת נסגר והחקירה החלה.

הרב קרא לאספת הגבאים בביתו ואמר להם את הדברים האלה:

„רבותי, האשמה על מאורעות היום בבית־הכנסת תיפול עליכם; מראש חזיתי את האפשרות שהסוציאליסטים ינסו להפריע גם פה את מהלך הטכס, ומבלי להתחשב בזאת היינו מוכרחים לקיימו. רציתי לכוון את קריאת ההצהרה שעה קודם כדי להתעות ע"י זה את המפגינים, אולם אתם, כמו להכעיס, לא נתתם לי לבצע את הדבר, לא הרשיתם לפתוח את בית־הכנסת וגרמתם בזה למהומה וסגירת בית־הכנסת, אך בזה עוד לא נגמר הענין“.

החקירה התנהלה בכיוון הוכחת העובדה שהיהודים עצמם היו מעונינים להפריע בקריאת ההצהרה, אך הרב מייזל לא שקט וברוב עמל הסיר את החשד הזה. כאמור היה בית הכנסת סגור כל זמן החקירה שנמשכה כחצי שנה.

גבאי בית־הכנסת: שמואל זיינוויל סנדר, יוסף גוטרמן, אברהם יצחק קמפנר ואברהם ברגר נתבעו לדין־תורה. הרב מייזל לא רצה בעצמו להענישם ומסרם לוועד־הרבנים בלודז' שבראשו עמד הרב פרידע. הרב מייזל לא הופיע למשפט ובמקומו שלח את

נכדו שמואל ישראל להשמיע את טענותיו. דין־התורה נמשך זמן רב ולבסוף הוציאו הרבנים פסק־דין לרעת הגבאים: להטיל עליהם "חרם". הדבר עשה רושם גדול בעיר והיה לשיחה בפי כל. כולם הצדיקו את העונש, אף כי היה חמור מדי, כיון שהגבאים יכלו לגרום לאבדן נפשות רבות ובגללם הרי נסגר בית־הכנסת לחצי שנה. יש לציין כי פסק־הדין איים על הגבאים להיות מנוודים מהקהלה ומכל חיי החברה היהודית.

הראשון שבא אל הרב מיזל היה הגבאי שמואל זיינוויל סנדר, הרב קיבלו והכניסו לחדרו. וכה היו דבריו של הגבאי: "רבי, חוס ורחם עלי. חלצני מן הצרה המאימת עלי. לא היה בכוונתי חלילה להרע. לא ידעתי פשוט את פשר הדבר. פיתוני ואֶפֶת. ועכשיו הוטל עלי חרם העלול להכרית פת לחם מאשתי וילדי. אנא, רבי, חוסה נא, אם לא עלי הרי למענם. אני מוכן לקבל עלי כל עונש אחר".

הרב ניסה להרגיע את הגבאי: "לא רציתי להטיל עונש על הגבאים. כל אדם עלול לטעות, ואולי הנחתכם היתה נכונה, לכן מסרתי את הענין לבית־דין רבני. מאז אין לי כל השפעה על מהלך המשפט. ועכשיו כשבאת אלי, אומר לך: סלחתי, ואדבר עם בית־הדין לבטל את פסק־הדין. וכך בוטל "החרם" על הגבאי סנדר. שני הגבאים האחרים באו לריב את ריבם בחירופים וגידופים. הרב מיזל לא רצה אפילו לקבלם. הם התהלכו בעיר העתיקה ולעגו לפסק־הדין, תוך הבעת דברי תעמולה נגד הרב. אך מעטים היו השומעים ושניהם נשארו מנוודים מקהל ישראל. אחרי זמן קצר מת קמפנר ואחריו גם גוטרמן. לאחר מותם הוסר החרם מעליהם. סנדר האריך ימים והיה לבעל־בית נכבד בעיר הישנה.

מאז נמסר הפיקוח על בית־הכנסת לידי הרב והסדרים שהנהיג מנעו כל מחלוקת ומהומה מלפרוץ בתוכו.

ל.

הרבה חיילים נשלחו אותה שנה, שנת 1905, ללודו. ביניהם

היו בוודאי הרבה יהודים. החיילים אוכסנו בבתי־החרושת ומכסת המשתכנים כגודל בית החרושת. הדבר היה סמוך לחג הפסח והרב מייזל ציוה לליפסקי להיוודע אם ביניהם נמצאים גם יהודים. מפעל־הפסח שהוכרו עליו היה בכל תקפו והרב היה נתון בראשו ורובו בעיצומו.

יומיים לפני החג נודע כי בביה"ח ברחוב ז'בסקה נמצאים כעשרה חיילים יהודים והיה צורך, איפוא, לסדר עבורם מטבח־פסח מיוחד. כשנודע הדבר לרב הטיל על ליפסקי לסדר את הענין בכי־טוב ולדאוג שהשולחן ייערך מכל־טוב. יחד עם זה מסר הרב לליפסקי את שארית כספו, שהיה בביתו. בסידור המטבח נתקל ליפסקי בקשיים גדולים; אחד מבעלי־הבתים במחוז גייער לא הסכים לסדר את המטבח בביתו והואיל ולחיילים אסור היה לצאת העירה, נאלץ היה ליפסקי להכין את המטבח אצל אחותו ברחוב ז'גובסקי. נוסף על כך לא הספיק הכסף בידו לקנות כלים חדשים ומצרכי־מזון לכל החג. אלא שמצוות הרב חזקה עליו שלא יחסר לחיילים מאומה. ליפסקי פנה, לכן, בערב החג, אל הרב מייזל לדרוש ממנו את יתר הכסף.

הרב היה כבר אחרי הטבילה ולבוש בגדי־חג. הוא השיב לליפסקי: אם חסר לך כסף צא ואסוף, לי אין פרוטה בבית. החיילים צריכים לכל. מהר ותמצא כסף מאיזה מקור שהוא. ליפסקי טען ברגש מרירות כי השעה מאוחרת והדבר הוא בלתי־אפשרי. „אין דבר העומד בפני הרצון” — השיב הרב — „אם תרצה — תוכל. החיילים אינם מחויבים לסבול בשל כך”.

תוך כדי שיחה נכנסו אל הרב שלושה אורגים וסיפרו שהחרשתן, מעבידם לא שלם להם את שכרם למרות הבטחתו. כל השבוע דחה אותם בלך ושוב ועד היום טרם קיים את דברו. עוד מעט יתקדש החג ובביתם אין במה לערוך את הסדר. הרב גיגש אל הארון הוציא מתוכו שטרות אחדים בני עשרה רובלים ומסרם לליפסקי לפרוט. ליפסקי מילא בקשתו תוך השתוממות רבה, והרב חלק לכל אחד מהאורגים חמשה רובלים.

בצאתם פנה ליפסקי אל הרב: „ימחל נא לי כבוד הרב על שאלתי. בקשתי מאת הרב לפני רגעים מועטים הושבה ריקם ואילו אנשים אלה, בלתי-מוכרים, כשפנו לרב במרי-לב זכו לכסף מיד?!” „אם כן, — ענה הרב — אתה רוצה שאלה ירעבו בפסח?” וכאן שמע ליפסקי על הסכסוך שפרץ בין החרשתן בר ואקס לבין סוחר וזהו הסכום שואקס השליש בידו: „משום כך חייב הייתי לראות קודם להשביע את היהודים הרעבים ולהחזיר לואקס את שלו. אבל בשבילך אין לי כסף ואתה מוכרח למצוא בעצמך.” ליפסקי לא ענה דבר. הוא פנה לועד הקהלה ולעוד עשירים אחדים וקיבל מהם את הסך הדרוש. הסדרים נערכו לפי התכנית ולאחד מהם בא הרב בכבודו ובעצמו להוכיח אם אמנם הכל כשורה. החרשתן ואקס, בשמעו את דבר הכסף שלח אל הרבי עוד 15 רובלים, כדי שיוכל להוסיף את החסר לו, לסכום שהושלש בידו.

לא.

העיר קליש שכנה על-יד הגבול הרוסי-גרמני ומשום כך פרחו שם ההברחה. רבים מתושביה מצאו את פרנסתם מעסקי הברחה, בהעבירם סחורה מוברחת מגרמניה לרוסיה דרך קליש. יהודי אחד מקליש הביא פעם ללודז' מטען סחורה „שחורה”. הוא קבל על עצמו להעבירה למקום המיועד תמורת תשלום. היהודי ישב בכרכרה ובקש מהעגלון להובילו לפי הכתובת, לסוחר ידוע. העגלונים בלודז' היו, כידוע, ערמומיים ולהוטים אחרי דמי „לא-יחרץ”, ובהריחם עסק מסוג זה פרשו את רשתם לסוכנים. העגלון הרגיש כי גם לפניו סחורה „שחורה” וברגש שאפשר לסחוט ממנו כסף, עצר את סוסו ופנה אל היהודי: „דע לך, יהודי, אנו נוסעים אל המשטרה הקרובה ביותר, יודע אני מה באמתחתך...” היהודי חשב את דבריו להלצה ולכן לא שעה אליו ובקשו להזדרז. אולם העגלון לא הרפה ממנו: „אם לא אקבל מאה רובל אביאך יחד עם הסחורה אל המשטרה.”

היהודי נוכח לדעת כי העגלון מדבר ברציגות, נבהל והתחיל לבקש רחמים. אך העגלון נשאר בשלו.

נשבע היהודי: „הסחורה לא שלי היא. אני רק שומר עליה, ואיך אוכל לתת לך סכום גדול כל כך. ומי יאמין לי כי אמנם נתתי את הכסף, הן אהיה נאלץ לשלם מכיסי, נוסף לכך אקפח את פרנסתי, כי הבריות לא יתנו בי יותר את אמונם. בכיסי רק רובלים אחדים ומנין אקח מאה רובלים לתת לך“.

„כל דבר־ך לשוא. — התקצף העגלון — גם אני אינני בעל הכרכרה ומקבל שכר תמורת עבודתי, האם מישאו מרחם עלי?“ ולאחר רגע הוסיף: „מוכן אני לקבל סחורה בשווי מאה רובלים, אם אין לך מזומנים. יודע אני למי למכור“...

קיצורו של דבר, העגלון אטם אזניו לתחנוני היהודי וזה האחרון מסר לעגלון סחורה בערך הכסף ורק אז הובילו למחוז חפצו.

אולם היהודי לא אבד עשתנותיו. הוא רשם לו בזכרונו את מספר הכרכרה וישרך רגליו אל הרב מייזל.

הרב מייזל, ציוהו, כמנהגו, להישאר בלודז' ימים אחדים עד אשר יתווה לעצמו תכנית־פעולה.

רבים היו העגלונים בלודז'. הם חנו בעיר החדשה ומעל דוכניהם ציפו לנוסעים. ביחוד שמחו לקראת הרב, כשהיה יוצא את העיר, רבים הקופצים לזכות בנוסע חשוב כל כך, בפרט כשהיה משלם לעגלון ביד נדיבה. כרגיל, היה שולח הרב מייזל את שמשו לתחנה להזמין כרכרה, אולם הפעם בקשו לבחון היטב במספר ולהזמין את בעל הכרכרה הלזה.

השמש הבין את הדבר ואחרי שעה קלה מצא את מבוקשו. הוא הזמינו לשעת צהרים, כמצות הרב, למען יוכל לצאת למסעו מיד אחרי הארוחה.

העגלון הופיע לפני הבית בשעה הקבועה, אולם הרב ביקש את שמשו להכניסו למטבח למען יאכל ארוחה לפני הנסיעה.

„יודע אתה — פנה הרב אל העגלון — אני עסוק בענין

חשוב, סעד לבך בארוחת־צהרים ובינתים אתפנה גם אני".
העגלון ישב לאכול ארוחה הגונה. אותה שעה ציוה הרב
להכניס את הסוס עם העגלה לתוך החצר ולסגור את השער על
מנעול.

העגלון אכל ושבע אך בצאתו לא מצא את מרכבתו. הוא
נבהל וחפש את אבידתו אך אין קול ואין עונה. "הארוחה עלתה
לי ביוקר רב" — חשב העגלון. חיור כסיד נכנס לבית הרב, ושיניו
דא לדא נקשן.

"רבי — קרא מנהמת לבו — האסון שקרה לי הוא גדול
מנשוא, הסוס והמרכבה לא שלי הם. בעלם ידוע לאיש רע מעללים,
הלא יקום ויהרגני, או אולי ימסור למשטרה כי מכרתי את הסוס
והעגלה ואת הכסף שמתי בכיסי. איכה יכלו להמיט עלי אסון
כזה" — התיפח העגלון במרי שיחו.

"ומדוע אתה מרעיש עולמות"? השיב לו הרב, הן לא אונה
לך כל רע. קח את המאה רובל ששדדת אתמול מיהודי עני ואביון
וקנה לך סוס ומרכבה, זאת עצתי לך אמונה..."

פניו חוורו והסמיקו חליפות — אזל סומקא ואתי חיורא,
הוא הבין כי נפל בפח ואין מפלט ממנו.

אך הרב לא נתן לו להתאושש:

"מנוול! החסת על יהודי מסכן שעה שהתחנן לפניך? האם
ריחמת עליו שעה שהפציר בך להרפות ממנו, כי הסחורה לא שלו
היא ושעלול הוא להפסיד גם את פרנסתו הדלה? הן גם שוכרהו
עלול היה לחשוד בו כי ידו במעל, ובאיזו זכות אתה בא לדרוש
לעורר רחמים עליך? הן זה גמולך!"

"רבי — גמגם העגלון, — בסחורה שלקחתי מאת היהודי
טרם נגעתי. היא מונחת אצלי בשלמותה, אני מוכן להחזירה לבעליה".
"אם כן, הודרו והבא הנה את הסחורה, לאחר מכן נשוחח
על האבידה שלך". העגלון מיהר לביתו וכעבור שעה קלה חזר
עם השלל.

הרב קרא ליהודי הקלישאי, שחבוי היה בחדר שני, על מנת

שיבדוק אם לא חסר ממנה דבר. ואמנם הכל בא על מקומו בשלום. היהודי לקח את סחורתו והלך לדרכו שמח וטוב־לב והעגלון קבל את אבידתו ויצא אף הוא מרוצה. מני אז פסקו הסחיטות והסוחרים נהנו מהפוגה ממושכת.

לב.

לבעל המלון ברחוב זנדסקה היתה טינה בלב על הרב מייזל משום מעשה שהיה. הוא חיפש דבר על־מנת להיאחז בו ולהעליל על הרב, לשטות בו ולפגוע בכבודו. ומה גם שעסקיו ירדו ומתחרהו, בעל מלון — עולה מעלה מעלה. הוא מצא אדם כערכו וברוב כעסו זמם עלילת־שקר.

הלה הציג עצמו כסוחר ממזריץ' בבית מלונו של מתחרהו ואחרי שבילה בו יומיים נפרד מבעליו ועזב את העיר. אולם אחרי רגעים מועטים חזר מבוהל למלון ובצווחות החל לתבוע את ארנקו עם סכום כסף גדול שהשאיר בחדרו. בעל המלון נבהל מכיון שביגתים הספיק להיות בחדר זה ולא מצא כלום. בכל אופן נכנסו שניהם אל החדר לבדוק. אולם הארנק לא נמצא. התקצף „האורח": „הייתכן כדבר הזה. הן כאן על שולחן זה השארתי, פה בחדר!"

בעל המלון, שלא הבין לרעו, כי אך תואנה מבקש האיש להוציא דבתו רעה ולהבאיש את ריחו בעיני הלקוחות, החל להרגיעו: „הרגע מעט, אתה נרגז מדי. חפש היטב בכיסך, ואולי אבדת את ארנקך בדרך?"

אבל „הסוחר" בשלו: נגנב ממני הארנק, השאירוני ככלי ריק. עוד תראו את נחת זרועי. אני מוכרח לקבל את כספי הנגנב. ועם הפזמון הזה בא אל הרב מייזל:

„אנא, רבי, הושיעה, המיטו עלי אסון, גנבו את כספי; מטופל אני באשה ובנים ובמה אפרנסם עכשיו?"

האורח סיפר לרב את אשר קרהו והוסיף כי רק בבעל המלון הוא חושד וכי רק הוא עשה את הנבלה. לא כן חשב הרב

מייזל. הוא ידע את האיש כי ישר הוא ושאין לחשוד בו בשום אופן, בכל זאת הרגיעו ובקש ממנו לספר הכל. הרושם נתחזק בלבו של הרב כי כל הסיפור בדוי מן הלב וכי איזו מזימה מסתתרת כאן. אולם הוא היה מעונין לחקור את הדבר כראוי, על כן עודד את היהודי כי הכסף עוד לא אבוד וכי הוא יעשה הכל לבוא על פתרון היעלמו. הוא אמר להישאר בעיר ולבוא אליו למחרת היום. גם בעל המלון בא אל הרב מייזל. הוא הרגיש שעלול ליפול קרבן לעלילה, החליט לפנות אל הרב ולשאול בעצתו. הרב שמח לבואו והזמין לשיחה מיוחדת. אחרי כן עזב בעל המלון את בית הרב ו"הסוחר ממזריץ" הוזמן שנית להעיד.

מיד בהכנסו פנה אליו הרב:

"הן אמרתי לך כי הכסף לא אבוד, הנה היה אצלי בעל המלון והשאיר את ארנקך".

היהודי, במקום לשמוח, קדרו פניו. הוא לא פילל כי כך יתפתח הענין, "אולם עליך למסור לי — אמר הרב — את כל הסימנים, כגון מראה הארנק, סכום הכסף וכדומה.

וכאן בא המשבר. לשונו לא נשמעה לו ובנפול רוחו החל לספר לרב את האמת: הנהו שליח לדבר עבירה, תמורת 20 רובל שלחו בעל-המלון להעליל את העלילה. הרב מייזל לא שלט ברוחו, ואמר כי לעולם לא ימחל לו ולא למסית ולמדיח.

לג

הרב מייזל היה מכניס אורחים ודאג לצרכיהם. מלבד עניים שדאג לפרנסתם היו מסובים תמיד לשולחנו אורחים רבים והיה משתדל לקבלם בסבר פנים יפות. בלילות שבת איחר לצאת מבית הכנסת עד אם ידע כי כל האורחים אוכסנו ואיש על מקומו בא בשלום. עניים עוברי-אורח לא חסרו מעולם בלודו. הקושי היה לסדרם בין בעלי-הבתים באופן כזה שלא יאונה לאף אחד עוול. פעם, כשיצא מבית הכנסת, השגיח בקבוצת אורחים העומדת ע"י הדלת, שכנראה טרם אוכסנו לשבת. הם לא פנו לרב אבל

הוא הרגיש לרחשי־לבם. השעה היתה מאוחרת ולא היתה כל אפשרות לחפש טידור כל שהוא.

הוא הזמין את כולם לביתו. האורחים הקבועים כבר היכו לבואו וכשנכנס בלויית האורחים החדשים ראה במצב הבלתי־נעים בו נמצאה הרבנית. על פניה נסתמנה השאלה: איכה תמצא אוכל מספיק לכל הקרואים? ובפרט כשידעה שחפצו עז שלאורחים לא יחסר מאומה. לצערה היא לא תוכל אפילו להתאונן. על כן החלה לאסוף מאכלים ככל האפשר. היא שלחה להביא חלות ומצרכי מזון אחרים, אולם טרם הוכנה הכמות המספיקה. השמש בראותו את מצוקת־רוחה העיז לפנות אל הרב: „אולי כדאי לשלוח אחדים מהאורחים לידידינו”. הרב הפסיקו: „איך אתה מעיז להציע לי לגרש אורחים מהבית לאחר שבאו בצל קורתי?”

השמש לא ויתר: „רבי הן חס אני על הרבנית. היא לא פיללה, לקבל אורחים כה רבים, בלי עין־הרע.”

„אם כן, ענה הרב — וכדי לקיים מצוות הכנסת אורחים ראוי לה להרבנית לסבול קצת פחית־נפש, ומלבד זה בטוחני כי היא תשית עצה נבונה וכולנו נאכל לשובע”. והנה הופיעה הרבנית, על פניה ניכרו סימני דאגה, אולם בטרם פתחה את פיה לומר דבר־מה פנה אליה הרב וחיוך קל מרחף על שפתיו: „הן תדעי הרבנית, כי המאכל החביב עלי ביותר הוא לחם בדבש וקפה שחור, וכדי להסב לי עונג־שבת התואילי להגיש לי מן המאכל הזה?”

הרב ציוה לערוך בשבילו ובשביל בני ביתו וכן אורחיו הקבועים מנות לחם עם דבש וכן קפה שחור, ואילו לאורחים שזה עתה באו, הגישו מנות דגים ובשר. הרב היה במצב־רוח מרומם. הוא שוחח עם האורחים, השמיע דברי־תורה ושיחת־חולין. בני ביתו היו שבע־רצון וזמן רב זכרו טעמה של סעודת־שבת זו.

ואל הרבנית אמר, כתום הארוחה: „כדי להיות עקרת־בית טובה יש לדעת איך לכלכל ענינים ולחלק את הארוחות באופן כזה שכולם יאכלו וישבעו”. הדברים נגעו אל לבה של הרבנית ומרוב התרגשות פרצה בבכי.

לד.

בכפר אחד לא הרחק מלודו' ישב יהודי, חלבן, איש פשוט וישר. פרנסתו היתה מצויה בשפע ואף יחסי שכנוי, הגויים, אליו היו הוגנים. אולם דבר אחד הדאיגו: חינוך בניו. בהיותם קטנים לא ידע צער מהו, אך כשגדלו, ראם מתרחקים ממסורת-אבות, וזה כאב לו מאד.

שני בנים היו לו. ולהביא מלמד מן העיר במיוחד לא השיגה ידו ומאותה סיבה לא יכול היה להביאם העירה. פרט לימים הגוראים, לא ראו הנערים בית-כנסת ולא שמעו דברי-תורה. החלבן ואשתו שוחחו ביניהם על ענין חמור זה וציפו לשינוי שיבוא במצב המדאיג.

אולם הזמן עשה שלו. שני הבנים גדלו ויהיו לבחורים. הבן הבכור, יצחק, התרועע עם בני הכפר והיה כאחד מהם. זר היה ליהדות והיהדות זרה לו. הוא לא תאר לעצמו לאן תובילו ידידות זו עם הגויים. יצחק או איגנץ, כפי שנקרא בין חבריו, התאהב בבתו של אכר עשיר והחליט לשאתה לו לאשה. האכר לא התנגד להצעתו בתנאי שהוא ימיר את דתו.

אמנם, על אף זרותו ליהדות לבו נקפו לשמע התנאי. שבועות אחדים התהלך נבוך ומודאג. הוריו השגיתו בשינוי שחל במראהו אך לא יכלו להציל דבר מפיו. בשום אופן לא רצה להשיח את מרי-לבו.

אחרי היאבקות שארכה שבועות מספר בא אל האכר והביע את הסכמתו להמיר דתו.

הידיעה התפשטה בכל הכפר והגיעה עד אזני הוריו. כשמוע החלבן את הדבר, קרא בשברון-לב: „זה שכרי מכל עמלי. אשמת, כי חטאתי, זה פרי החינוך שנתתי לבני, הוי מה רופפים ררשי היהדות שהכה בני במשפחתנו. אנכי אשם בכל זה.“ אשתו אף היא נאנחה מצער ועיניה מלאו יגון ורחמים. בחרדה חבקה את בנה הצעיר לבל ילך אף הוא בעקבות אחיו הבכור.

ולא הועילו האיומים והתחנונים ואף לא מכות האב. איגנאץ באחת — ומי ישיבנו. החלטתו נחושה וממנה לא ישוב. „אני אדון לעצמי — טען — ואני מתנהג לפי רצוני. אם תציקו לי — רגלי לא תדרוך על מפתן ביתכם“.

החלבן הבין כי הפעם עלול הוא להגדיש את הסאה. כי אם יעזוב בנו לגמרי את ביתו הרי שתאבד תקוה כלשהי להצילו. שבועות אחדים עברו בפרפורי־כאב ותקוה. באחד הימים פגש החלבן בדרכו את כומר הכפר.

„מורדקא — פנה אליו הכומר — היום בקר אצלי בנך ובקשני לעשות את ההכנות הדרושות לטכס־ההמרה ובעת ובעונה אחת הוא יכנס לחופה עם בתו של סטניסלב שלנו, גו ואיך אתה מתיחס לענין זה?“

אותו כומר איש ישר היה ודבריו נאמרו בתמימות. הוא חפץ לדעת מה עמדת האב לצעדו הנועז של בנו, בכל זאת נרתח החלבן והרגיש שתקוותו האחרונה גוזה אף היא.

„איך אוכל לחיות עלי אדמות בראותי את בני במעשהו המחפיר. רגשי־נוחם בלבי על שלא ידעתי לשמור על בני שלא יעטה עלי ועל ביתי חרפת־עולמים“.

הכומר הבין לרעו:

„אין עצה, מורדקא, אם רצונו של איגנאץ בכך אנו מוכרחים למלא את מבוקשו ובפרט אם סטניסלב עומד מאחוריו ומשיא לו את בתו.“

„אוייה לי — זעק החלבן ומרט את שער ראשו — הן לא אוכל לשבת בחבוקי־ידים ולראות במו עיני איך בני מובל לשמד. אעשה הכל כדי להפריע לו במעשה המכוער הזה ואז לפחות מצפוני יהיה שקט ונקי, אף אם לא אצלית.“

בשעת צרה זו פנה, כמובן, לרב מיידל. החלבן עזב את עסקו וזנח פרנסתו ובא אל הרב. בלב חרד חכה לתשובתו, אם יש עוד שביב־תקוה להסיר את סכנת־האסון המרחפת מעל לראשו. הרב התהלך בחדר ומלמל דברי־זעם; פתאום הפסיק הליכתו

ואמר לחלבן: „לפי דבריך איש ישר הוא כומר־הכפר. אם כן, עליו למנוע בעד הנבלה הזאת.

הרב ישב לשולחן וכתב מכתב אל הכומר, בו הוא מתאר לפניו את הרקע הפסיכולוגי של הצעד אותו רוצה לעשות איגנאץ. גם הסביבה הכפרית וחוג האנשים בו חונכו ילדי החלבן, יצרו אווירה להמרה. הרב הראה לדעת במכתבו זה, כי סיבת התנצרותו היא לא מטעמי־הכרה או אפילו לא מטעמי אהבה לבתו של האכר העשיר, אלא פשוט מחוסר ידיעת ההבדל בין אמונה לאמונה, כי הרי חינוכו של איגנאץ היה פשוט וגס. כן תיאר לפניו את גודל צערם ויגונם של ההורים להינתק מבנם בעודו בחיים, ואין יוכלו להמשיך בחייהם עטופי־חרפה. והוא ביקש נמרצות מאת הכומר לחשוב היטב בדבר לפני עריכת טכס־ההמרה.

אך אם גם כל הנימוקים האלה לא יספיקו, הוא מבקש ממנו שישפיע לפחות על איגנאץ, להפגש עם הרב לפני התנצרותו. החלבן מיהר עם המכתב אל הכפר ומסרו לכומר. זה האחרון קרא את המכתב בתשומת־לב רבה. הוא עצמו הכיר את גמוקי הרב לצודקים וידע, כי בידו לסדר את הענין בהתאם למצפונו. למחרת היום, כשבא איגנאץ אל הכומר להיודע עד היכן הגיעו ההכנות לטכס ההמרה, אמר לו הכומר: „עליך לנסוע בענין זה לשעות אחדות ללודז'. שליח מיוחד ילווה אותך בדרך“.

מיד נרתמו הסוסים ואיגנאץ בלווית השליח יצאו לדרך. העגלה נעצרה ליד בית הרב מייזל. איגנאץ שלא העיז לשאול לאן פניו מועדות, צעד בצעדי־און לפניו הבית אך מה גדלה חרדתו כשלפניו נתגלה רב, בעל זקן לבן ארוך ועינים חודרות לחדרי בטן. איגנאץ נבהל ונרתע; הוא דמה כי אך הווה הוא בהקיצו.

הרב הבין מי הם העומדים לפניו. הוא הכניס את איגנאץ לחדר צדדי ולאחר שעה קלה בקעו מהחדר קולות בכי ותמרורים. תוכן השיחה שהתנהלה ביניהם לא ידוע עד היום, אך מעוצם הבכי מסתבר שהרב שבה את לבו של איגנאץ באמרי־פיו. איגנאץ

יצא רווי־דמעות וכולו כושל ופנה לשליח שהוא יסע הביתה וימסור
לכומר כי לא ישוב עוד לכפר. כן ימסור לאביו שתיכף יבוא ללודו
עם אחיו הצעיר.

השליח יצא ועוד באותו לילה הגיע החלבן עם בנו אל הרב.
איגנאץ נפל על צוארי אביו, חבקו ובקול שבור בקש מחילה על
עגמת הנפש שגרם לו ולאמו. הוא הבטיח לו נאמנה כי החלטתו
להתנצר לא שרירא ולא קיימא עוד.

למחרת היום הודיע הרב לחלבן כי הוא ידאג לחינוכם של
שני בניו ועליהם להישאר בביתו. הוא ישלחם לבעל־מלאכה ללמוד
מקצוע ובשעות הפנאי ילמדו תורה ויהדות וכמובן גם למודי־חול.
שני הבנים נודעו לאחר זמן לבעל־בתים נכבדים, יודעי
תורה ודרך־ארץ. גם החלבן ואשתו עזבו, במרוצת הימים, את הכפר
והתישבו בלודו.

לה.

אולם למרות נדיבות לבו, יש ולא יכול להיטיב לזולת. על
אחד המקרים האלה מסר עד ראייה נאמן.

בעת ישיבת בית־דין נפתחה הדלת ועל הסף נראה איש
מגושם ופניו פני להבים. הוא הביט סביבו ופרץ בקול זעקה:
„הושיעני, רבי, אומלל אנוכי. אנא עזור לי“. כל הנאספים נבהלו
בראותם את פני האיש הזה מתעוותים מכאב.

הרב הסתכל בו בעינים בוחנות ובקש ממנו לספר את
המוצאות אותו. וזהו סיפור המעשה:

הוא גרש את אשתו, אתה ראה חיים קרוב לעשרים שנה,
ונשאר עם ששה ילדים קטנים. כעת ברצונו לשאתה שנית הואיל
ונחם על אשר עשה כעצת השכנים. כי רק דבות־שוא העלילו עליה
השכנים. אולם דא עקא, מורה־הוראה, שאליו פנה לסדר את החופה
סרב בטענה, שהוא כהן ולפי הדין אסור לו להביא גרושה לחופה.
„כעת אהבתיך באמת, רבי — זעק היהודי — חלצני נא מן

המיצר, בודד אני ואומלל“.

„אין עצה — ענה הרב בשפה קלה — כהן אתה ואסור אתה, עפ"י הדין, בגרושה“.

„אבל רבי — טען היהודי — לי אמרו, כי בכוחך להושיעני, הן ידוע אתה כאיש־חסד ובעל־רחמים, החזר את האם לילדיה“ — ובדברו זאת נפל מלוא קומתו ארצה, רקע ברגליו וילל בקול בוקע שחקים: האמנם נבצר ממנו למצוא איזו אפשרות לבוא לעזרתו? הרב בראותו כי בור הוא ועם־הארץ, נזף בו וציוה עליו לעזוב את הבית. הלה, בשמעו את דברי הרב שנאמרו בכובד־ראש, פנה לעבר הדלת אך לפני צאתו ניסה עוד פעם לחזור על בקשתו והציע להטיל עליו, במקום איסור זה, עונש חמור כגון: לא להיקרא לתורה במשך כל השנה.

הרב לא ענה דבר, אך כל המסובים מילאו פיהם שחוק והיהודי יצא נכלם מן הבית.

הרב עזב אף הוא את החדר וכפי שסיפר שמשו, גראה שקוע במחשבותיו ומוחה דמעה מעיניו.

צר היה לו, כי לא יוכל לעזור ליהודי בשעת דחקו.

לו.

בסביבת לודז', בעיירה קטנה, גר יהודי עשיר, קמצן, מלווה ברבית טפוסי לאותן העיירות הקטנות, שהתקיפים רדו בעם הפשוט. הזקוק לכסף היה נאלץ למשכן אצל אותו גביר תכשיטים שונים, מלבד הרבית הגבוהה שהיה נושה. „בעל־הטובה“ הלזה ניצל את עניי העיר באופן אכזרי וקבל מהם את שארית חפציהם. כך נצטבר אצלו מחסן־תכשיטים מכיון שמעטים מבין הלווים יכלו לפדות את חפציהם בזמן. ויש שגם חשבון הרבית אשר המלווה ערך, עלה למעלה מערך המשכון...

לעשיר הזה היה בן משכיל וישר ולמרות קמצנותו של האב הצליח לרכוש לעצמו השכלה. הוא חכה ליום בו יוכל להיות עצמאי, כי נפשו חשקה בתורה ודעת. לא אחת הפר האב־הקמצן את תכניותיו היפות של הבן, אולם הפעם הגדיל, הוא חפש שידוך נאה לבנו עם

נדוניה הגונה על־מנת שיוכל להיפטר מעונשו, כי מן האוכלים היה ואינם עושים.

כשהגיע לגיל עשרים השיאו אביו. הנקל לשער כי הקמצן רצה להוציאו מן הבית בלא כלום. ואפילו טבעת קידושין לא נתנו לבו לקנות. הוא הוציא מ"מחסן־התכשיטים" טבעת שלא נפדתה ומסרה לבן, מבלי שידע על כך.

הבן חי עם אשתו בנעימים. ההצלחה האירה להם פנים והוא נעשה עצמאי.

ואינה המקרה ואחד הלווים, שמשכן את טבעת־הקידושין שלו, קיבל כסף מאת קרובו באמריקה. הוא בא אל המלווה־ברבית לשלם את חובו ולפדות את תכשיטו. העשיר חפש בארגז, הפך והפך והטבעת איננה. כנראה שנגנבה או אבדה. הוא הסכים לשלם תמורתה אך הלווה מאן. את טבעתו הוא רוצה. זו טבעת־קידושין של אשתו ובעד כל הון־עלמא אינו מוכן למכור אותה.

אצל הלווה נתעורר החשד שמא מסר הקמצן לבנו את טבעתו לקדש בה את כלתו, ופנה, איפוא, אל הרב מייזל לברר את הדבר.

הרב הזמין את בן המלווה־ברבית וציוה להביא אתו את טבעת־הקידושין.

הבן לא ידע דבר והופיע אצל הרב עם טבעתו. נתברר כי אמנם, זוהי הטבעת הממושכנת. הרב פסק כי על הבן לקדש שנית את אשתו, כי לפי הדין אסור לקדש אשה בטבעת שהיא לא שלו. פסק־הדין נראה חמור מדי; אשתו הצעירה ילדה לו בן ולא היה זה מן הדברים הנעימים לחזור ולקדש את אשתו הוא. כדי למנוע הוצאת לעז על אשה וילדה שאל הבן בעצת הרב מייזל, כדת מה לעשות.

הרב הזמין אליו את העשיר־הקמצן ומסר לו כי חלף התועבה הזו עליו לשלם חמש־מאות רובל, כי כן נבלה עשה עם בנו. הקמצן נודעזע למשמע הדברים, אטו מילתא זוטרתי! סכום כזה?!

הרב לא ויתר לו כמלוא הנימה. העשיר הביא את הכסף

והרב פסק לחלקו כדלקמן: מאתים רובלים קיבל בעלהטבעת והצהיר שהטבעת לא שלו היא, שלוש מאות הנותרות הופרשו לצרכי צדקה.

והכל בא על מקומו בשלום.

המחלוקה הזו נמשכה שנים רבות.

לפי דברי הרב

ל.

בשנות התשעים, כאשר מוסדות הצדקה היו בראשית היווסדם נפלה כל המעמסה הפילנטרופית על שכם הרב מייזל. הוא הושיט עזרה לכל נצרך, אירגן שירות-רפואי לאלה שידם לא השיגה לשלם לרופא ולבית המרקחת בעד תרופות, ועפ"י הסכם עם רופאי העיר קבלו העניים את השירות ללא תשלום. פתק מאת הרב מייזל איפשר לכל חולה מעניי-העיר להתקבל אצל כל רופא שהעמיד עצמו לרשותו של הרב.

בארגון השירות עזרו לו ציר הדומה-המלכותית היהודי ד"ר בומש והרופא הנוצרי הד"ר ינשר. ואילו הד"ר ט, רופא יהודי ידוע, לא רצה להתחשב עם פתק הרב וסרב לקבל חולים. יתר על כן: הוא חרף וגידף אותם ואת הרב מייזל. החולים האומללים באו אל הרב וסיפרו לו על יחסו של הד"ר ט, אליהם וכן על גדופיו. מבלי להתחשב בכך הוסיף הרב מייזל לשלוח אליו חולים עם פתקאות. כתוצאה מזה קבל הרב מייזל מכתב מאת הד"ר ט, בו הוא מבקש לא לשלוח אליו חולים עם פתקאות ובמקרה והרב ימשיך בכך הוא יגרש את החולים מביתו.

לפי בקשת הרב ניסה הד"ר ינשר להשפיע עליו, כי ישנה את יחסו לענין הנעלה, ומה גם שחולים רבים רצו את שירותו הואיל ויצאו לו מוניטין כרופא טוב. אולם גם מאמציו של הד"ר ינשר לא נשאו פרי והרב היה נאלץ להיכנע אם כי לא לזמן רב. עד מהרה בא שינוי בהתנהגותו של הד"ר ט, ומעשה שהיה כך היה:

בתו של הד"ר ט, חלתה מחלה אנושה. בזמן הראשון ניסה הרופא לרפאה בעצמו אך בראותו כי מצבה הולך ורע הזמין אליו

להתיעצות — רופאים אחדים מחבריו וביניהם את הד"ר ינשר, שאף הוא היה נחשב לרופא מצוין.

ד"ר ינשר, שנעלב בשעתו על השיבו ריקם את פניו בענין פתקאותיו של הרב מייזל ענה לו במכתב קצר בזה הלשון:
 „איני מסרב, חלילה, להושיט עזרה לבתך החולה והגני מבטיחך לעשות את כל האפשר להקל על מכאוביה, אולם, לצערי, עלי להודיעך, כי לא אוכל לבוא כל עוד לא אקבל הרשאה מאת הרב מייזל, יען כי עסוק אני כל היום עם החולים שלו.”

הדברים הדהימו את הד"ר ט. למקרא שורות אלה גדלה מבוכתו ונוכח לדעת מה גדולה איזולתו ויהירותו.
 הרב, שכל הענין הובא לפניו עוד קודם לכן, לא הופתע מביקורו של הד"ר ט. בביתו.

הוא עמד חפוי־ראש ולא מצא הגה בפיו. גם הרב לא העתיר מלים ולא הטיף לו מוסר. לאחר ששלח את שמשו אל הד"ר ינשר להביא לפניו את הסכמתו, פנה אל האיש העומד לפניו:
 „אין בדעתי כלל לנקום בך על יחסך אלי ואל החולים, אולם עליך לדעת, כי הטבע עצמו נוקם באדם על כל עוול הנעשה מצדו. אני מאחל לבתך החלמה מהירה.”

בת הד"ר ט. קמה והבריאה מחלית. והוא עצמו חל בו שינוי לטובה. הוא קרב את העניים לביתו ורפא אותם ללא תשלום, ביחוד שמח לקבל את החולים שנשלחו עם פתק הרב.

לח.

לאחר המקרה הזה נוכח הרב לדעת כי עזרה רפואית צריכה להיות מאורגנת בצורה כזאת שלא תהא תלויה ביחידים. במרץ רב הוא ניגש לבצע משימה זאת. מבין העסקנים בחר את המסורים ביותר ויחד אתם הקים את המוסד „לינת־הצדק” ולאחר מכן „לינת־חולים”. במשך הזמן נוספו עליהם עוד מוסדות־עזרה שונים, שהוא היה הרוח החיה בהם, המפקח העליון, ובהשפעתו וידו התקיפה משך כוחות רבים לתמוך בהם ולבססם.

אכן, מבורכת היתה פעילותם הציבורית ועניי לודו' מצאו בהם סעד.

במשך הזמן החלו רופאים רבים להתאונן, כי רבוי ארגונים ציבוריים מביא נזק לפרקטיקה הרפואית שלהם. והם ניהלו תעמולה בין חבריהם הרופאים לא לקבל משרות בארגונים אלה ואף איימו בחרם חברתי על אלה הרופאים שלא יקבלו את דעתם. תעמולה זו עלולה היתה לשחק את פעולתם של טובי הרופאים, אם כי לא נעשתה בפומבי. רבים מביניהם לא רצו להושיט יד והארגונים היו נאלצים לקבל עזרתם של הרופאים ששמם לא הלך לפניהם.

הרב החליט לשים קץ לדבר.

הוא הזמין לביתו את אחד הרופאים הידועים בלודו', שעמד בראש תעמולה זו, כדי לשוחח אתו. הרופא בידעו, כנראה, מה כוונתו של הרב, לא נענה אבל הרב לא וויתר. הוא הזמינו שנית בתוספת הערה, כי העניין יפורסם ברבים אם ינהג בקלות־ראש ובזלזול להזמנתו. הערה זו לא באה כאיום־סרק. ידוע היה הרב כתקיף בדעתו וכאדם הגוזר ומקיים.

הפעם לא עמד בו הרוח, ברופא זה, והופיע אל השיחה. טענתו העיקרית של הרופא היתה, כי מאז נוסדו ארגונים אלה ירדה הכנסתם פלאים וכי לא רק העניים נהנו מעזרה זו אלא גם העשירים מפיקים תועלת ממנה.

„דוקטור נכבד — אמר הרב, לאחר ששמע את דבריו בתשומת־לב רבה — היטב ידוע לך כי לחכמת־הרפואה דרושה תעודה מסוימת; לא כן בעלי־מקצוע, כגון חייטים, סנדלרים, נגרים ועוד. ובעוד שאלה עיסוקם בדומם, הרי הרופא בידו נפש־חיה, הרופא לא נוצר אלא לשרת את החברה. הוא חייב להיות עבדו של המין האנושי, לרפא את חליו ולהקל מכאוביו.

„אני גוזר עליך — המשיך הרב — להפסיק את התעמולה נגד המוסדות האלה.”

הרופא ניסה להשפיע על הרב שיקבעו סייג בתקנון המוסדות

שלעשירים אין לתת עזרה רפואית על־ידיהם, אולם הרב עמד על שלו: טרם שנפסקה התעמולה אין לדבר על תנאים. אחרי שיחה זו שונה יחס הרופאים למוסדות־העזרה והתעמולה נפסקה לחלוטין.

לט.

בלודז' ישב סוחר־סדקית עשיר ועסקו גדל מיום ליום. הוא היה לאיש נכבד אם כי היה ידוע כתקיף בין עובדיו. הוא זרק מרה גם באנשי ביתו אך עשרו זיכהו בכבוד. העשיר הזה קיבל הודעה מאחד הבנקים לפרוע שטר־חוב בחתימת ידו. הוא לא חשד במאומה ופרעו. לאחר שבדק את השטר אם הוא מופיע בספרי החשבונות ואם חתימתו היא זו — התברר לו שהיא מזויפת. כעבור ימים מספר נתקבלה עוד הודעה ובלי־ת־בריה פנה למשטרה.

בינתיים הופיעו השטרות בזה אחר זה והסכומים שהיה עליו לשלם הגיעו לאלפים רובלים. המשטרה העלתה חרס במאמציה למצוא את המזייף. פרט אחד צוין בחקירה: אצל סוחר־סידקית בוורשה הופיע איש צעיר ובהציגו עצמו כסוחר־הסידקית מלודז' מסר את השטרות כתמורה בעד סחורה שקנה. לאחר שכל עמלו, למצוא את הנוכל, עלה בתוהו, פנה אל הרב מייזל.

תחילה הסביר לו הרב שאין הוא יכול לדעת עקבות האדם־הזייפן, מאחר שגם המשטרה לא יכלה למצאה. אולם תוך כדי שיחה אמר לסוחר:

לך לרחוב פלוגי, ולפי מספר הבית תווכח אם אמנם גר שם זייפן השטרות. הסוחר הופתע לשמוע את הדברים. מנין לו, לרב, לדעת את האיש ולפי כתובתו הפרטית!

כדי שהסוחר יוכל ביתר קלות להכיר את המבוקש הציע לו הרב שיבקש מאת הסוחר הורשאי ללוותו ללודז' ושניהם יחפשו את בעל הכתובת.

ואמנם, לאחר עמל רב, מצאו, בכתובת זו, במקום סוחר, יהודי שלפני שנים אחדות היה פקיד בבית-מסחרו של סוחר הסדקית בלודז'.

מה השתומם הסוחר הלודז'אי לשמוע, בעת שבן-לוויתו לחש על אזנו, שזהו האיש אשר קנה אצלו את הסחורה.

הסוחר הלודז'אי זכר את דברי הרב: לא לדבר אתו מטוב ועד רע, וכן עשה. הוא חזר אל הרב ומסר על תוצאות החיפוש. הרב הזמין אליו את הפקיד ולאחר שיחה ביניהם החזיר הפקיד את הכסף שמשך מהשטרות המזויפים.

על השאלה מגין לו, לרב, לדעת פרטי הדברים, ענה בקצרה: „לפני שנים בא אלי פקיד צעיר והתאונן לפני על סוחר סדקית המתאכזר אליו. על לא עוול בכפו הכהו על פניו ולבסוף פיטר אותו ממשרתו. הוא שאל לעצתי ואני עניתי לו, שאין בכוחי לעזור לו במאומה. מלא רוגז יצא מביתי באמרו: אם אין בכוחו לעזור לו אני עצמי אמצא דרך לנקום בו. ברגע ששמעתי את סיפורו של סוחר-הסדקית על-אודות השטרות המזויפים, נזכרתי באותו ענין של הפקיד, אולי ידו היא שעשתה את הנבלה. אותו פקיד עזב אחרי-כן את לודז' והיגר לאמריקה.

מ.

כשפרצה מלחמת רוסיה-יפן ב-1904 היה רוחם של הרוסים מרומם למדי. הגנרלים הפיצו את הבדותה שהיפנים הם עם לא בינות וחייליהם לא יצלחו לקרב. בכובעיהם, טענו הרוסים — יוכלו לכסות את צבאות יפן. גם בציבור היה קיים יחס של זלזול ולעג ליפנים והעובדה ששדה-הקטל הוא מהם והלאה לא היה בה לעורר דאגה ופחד בלב ההמונים.

יש לציין, שעקב מלחמה זו הוקל בהרבה המשבר הכלכלי שרוסיה היתה נתונה בו בתקופה זו. בתי המלאכה עבדו והמוני פועלים השתכרו כדי מחיתם. ראשי השלטון קיוו לצאת ממלחמה זו וזר-הנצחון על ראשם.

אך התוחלת נכזבה.

במהרה החלו להגיע ידיעות מעציבות מן המזרח הרחוק. היפנים הפילו חתיתם על צבאות הצאר בהוכיחם, כי הם מלומדי מלחמה ושואפי קרב.

תבוסת-רוסיה נראתה באופק.

בראשית המלחמה נקראו לצבא מעטים מבין חיל-המילואים, אבל משהורע המצב נאלצה מפקדת הצבא לגייס את חיל-המילואים ברוסיה רבתי.

הידיעות המעציבות שהסתננו מתחזית, למרות הצנזורה החמורה, השפיעו לרעה על רוחות האוכלוסיה ורבים מבין המגויסים השתדלו להשתמט מחובת השרות. צו הגיוס בפולין הקונגרסאית נתקבל בפחות התלהבות מאשר ביתר חלקי הקיסרות. איזור זה, שהיה מאוכלס פולנים ויהודים, רחש רגשי איבה למשטר, וכל מי אשר השיגה ידו ערק, חצה את הגבול או מצא דרך כלשהי להתחמק. כשהרגישו בדבר חוגי המפקדה העליונה, אחזו מיד אמצעים חמורים נגד השתמטות זו; הוצבו משמרות לאורך הגבולות, נערכו חיפושים בבתי העריקים ואלפים נכלאו באשמת עריקה או השתמטות משרות-צבאי. העונשים שהוטלו על החייבים היו מן החמורים, ועד עונש מוות הגיעו.

העשירים שבאחינו בני-ישראל עוד הצליחו לפדות עצמם ב„מתת-כסף, דבר שהיה מקובל ברוסיה למגדול ועד קטן, אך רע ומר היה גורלם של בני-העניים. אלה נתחייבו במאסר, עבודת-פרך ועינויים לאין גבול.

תקוותם היחידה נשארה — הרב מייזל. בו שמו את מבטחם ואליו שעו לעזרה. ביתו המה מרוב מבקרים וזעקת תמרורים זעקו כל באיו. מחזות קורעי-לב נראו בבית הזה. נשים וטף עמדו לפני הרב ובקשו תחנונים על בעליהן, שרבים מהם היו כבר בגיל-גבוה ומטופלי ילדים.

הרב לא ישב בחיבוק ידים.

הוא החליט לקרוא להתיעצות של אנשים-ידועים עסקנים,

פולנים ויהודים, בפולין הקונגרסאית לטכס עצה כדת מה לעשות. האספה התקיימה וזו החליטה לקרוא לכנס כללי רוסי-פולני. וכדי למנוע בעד הוצאתם להורג של אלפי בני-אדם מן הצורך היה להחיש את קריאתו של כנס זה, שעליו הוטל התפקיד להציל את המצב.

הרב מיזל זנח את כל הענינים השוטפים והתמסר בכל חום לבו לפעולה קשה זו. מן הראוי היה להיות זהיר בבחירת האנשים, בחירת המקום ובכינוסם. במשך יומיים נשלחו מברקים לכל אנשי השם, בהם צוינו מקום הכינוס והתאריך. סדר-היום, כמובן, לא פורט. ומשום שהמברקים נחתמו בידי אנשים מפורסמים, בעלי השפעה בפולין הקונגרסאית, נאותו להשתתף בכנס כל המזומנים מכל רחבי רוסיה.

את האספה פתח אציל פולני ומסר את רשות-הדיבור לרב מיזל, לשם הסברת הענין.

הרב תיאר את הרקע הפסיכולוגי של המלחמה בראשיתה ואת התפתחותה לאחר נצחונות היפנים: „ההמונים עומדים אובדי-עצות ואינם יודעים את אשר לפניהם. הפחד בפני עתידם של נשיהם וילדיהם מאלץ אלפי בני אדם ואולי רבבות למצוא מחבוא עד יעבור זעם. חוק-הגיוס הוא אמנם חוק, אך עלינו, בעלי רגש ומחשבה לחדור ולהבין את הסיבות שגרמו להפרת-החוק. אין אנו יכולים להסתכל בשוויון-נפש כיצד אלפי בני-אדם מוצאים להורג מחמת בהלה וחוסר-אונים”.

„עלינו מוטלת החובה לארגן את הקריאה לממשלה המרכזית בדבר מתן חנינה לכל הכלואים והוצאתם מן המיצר”.

דברי הרב עוררו ויכוחים, אין זה מן הכבוד — טענו — לבקש רחמים עבור עריקים או משתמטים.

בהמשך הויכוח הוסיף הרב:

„אם נפעל בהתאם למצפוננו, תהא זו הוכחה לגורמים המוס-מכים כי אין בכוונתנו להגן על העריקות אלא להציל חיי אלפי נפשות מרדת שחת. אל לנו להתבייש בזה”.

באספה נתקבלה החלטה להריץ משלחת מיוחדת מטעם הכנס לפטרבורג שתפעל למען מתן חנינה עבור אלה שלא התגייסו עד כה. במשלחת הזאת השתתף, כמובן, גם הרב מייזל ולא בנקל עלה בידה להתקבל במיניסטרי־המלחמה, אך הרצון והמרץ של חברי משלחת זו עמדו להם להשיג את מטרתם. לאחר שיחות אחדות אצל גורמים חשובים הובטחה להם חנינה בשביל המשתמטים ועריקים למיניהם, וכל האסירים שוחררו.

אלפי לבבות פעמו ברטט ובהכרת־תודה לאיש המופלא, הגוטה חסד ורחמים לכל אדם — הלא הוא הרב מייזל.

מא.

בטשקנט, בירת טורקסטן ישב פחח יהודי. היתר־ישיבה קיבל משום זכות־אבות. פרנסתו על הפחחות, בבית המלאכה הקטן שהקים לעצמו. בקושי הוציא את לחמו לשבעה ילדיו אך גדולות חולל בין החיילים היהודים ששירתו בצבא־רוסיה החונה בחבל זה. ביתו היה פתוח לרווחה לחיילים היהודים, בו מצאו מחסה ומקלט בשבתות ובחגים. כאן מצאו אוירה יהודית חמה ברגעי בדידות ועל כתובתו נתקבלו עבורם מכתבים, חבילות והמחאות כסף.

כל חייל שנקלע לטשקנט הודרך על ידו איך להתנהג בגדוד, והוזמן לבלות בביתו את חופשתם הקצרה.

לכאן הגיעו גם שני דודנים מלודז'. מפי החיילים הוותיקים נודע להם על בית הפחח ועד מהרה נתקשרו ביניהם קשרי־ידדות. כמעט בכל ערב ביקרו בביתו, אכלו ושתו בשבתות וחגים ואף התקרבו אל בנותיו, סוגיה בת העשרים ושלוש ופייגה בת העשרים ואחת. בין החיילים נפוצה השמועה ששני הדודנים עומדים לשאת את בנותיו של הפחח לנשים והצעירים לא ניסו אפילו להכחיש את הדבר. גם הפחח שמח, בשמעו את הבשורה. זה מזמן חרד לגורל בנותיו בפינה נידחת זו. ועתה כשזימן לו הקב"ה שידוכים נאים כאלה — בחורים בני־טובים — איך לא ירחב לבו. ומשום שטרם סיימו את שרותם בצבא, לא יכלו לערוך את החתונות, הכין, איפוא,

הפחח סעודה הגונה ואותה שעה נכתבו ה"תנאים" בין שני הזוגות, כן נקבע שמיד עם שהרורם יערכו את החתונות; רבות הצטערו שלא יוכלו להעמיד חופות בטשקנט, שכן לפי החוק, על החיילים, בתום שרותם, להימצא בגדוד הצבא ממנו יצאו.

בלבו של הפחח התעוררו ספיקות אם כדאי הדבר שחתנים אלה יסעו לבדם ללודז', מקרים כאלה של "שכחה" כבר אירעו לא פעם. לאחר ששבעו מכל עונג בבתי המארחים נשאו את בנותיהם לנשים ולבסוף, כשחזרו לבתיהם, הכל נשכח מלבם.

לכן החליטו הפחח ואשתו שיש לעשות את כל ההכנות למסע. חסע האם עם שתי הבנות, מיד לאחר שיגיע הזמן, ובבית הוריהם יערכו את החתונות.

בבוקר לא עבות אחד הגיעו ללודז' שני החתנים במדיהם הצבאיים יחד עם שתי הכלות והאם, אשה באה בימים מסיביר ואתה ילדים קטנים, שאותם רצה הפחח להשאיר בלודז' לגדלם ולחנכם ברוח היהדות. הוא עצמו נשאר בטשקנט עם שלשת הילדים הנותרים.

מיד עם בואם התאכסנו בבית אמו של החתן הצעיר. לאחר מנוחה קצרה מעמל הדרך החלו לשוחח על מטרת בואם. כאן התברר כי החתן של הבת הבכירה שינה את דעתו וכי מתחרט הוא על השידוך באמתלה שהוריו אין דעתם נוחה ממנו. לא הועילו טענות האם — הוא בשלו. בין רגע נשתכחו מלבו כל חסדי הבית הזה בטשקנט!

אשתו של הפחח חרדה לגורל בתה הצעירה. היחס אליה ואל ילדיה בבית אמו של החתן הצעיר נתן לה יסוד לפחד הזה. מלבד זאת חלתה הבכירה מרוב עלבון וצער ומעט הכסף אוזל והולך. מפי חיילים רבים ששבו מטשקנט שמע הרב מייזל רבות על בית הפחח וחסדי האשה לחיילים היהודים. הוא שמח לשמוע את תפארת מעשיהם ואף כתב להם מכתב עידוד. עתה בהתיצבה לפניה, קיבלה בסבר פנים יפות, שמע את דבריה והבטיח לעשות למענה הכל.

מעשהו הראשון היה לשכור עבורה דירה אחרת. השמש חיפש דירה מתאימה וגם כסף הקציב לה להתפרנס עד שהעניגים יבואו על סידורם. ואמנם מיד חל שיפור ביחסה של אם החתן הצעיר לאשה מטשקנט, ואילו הורי החתן הבכור טענו לפני הרב מיזל שלא הם הגורם לביטול השידוך, בנם פוחז וריק ודרכו להיות הפכפך. הם התפלאו לשמוע כיצד הסכים לשאת בחורה עניה מסיביר. אין זאת כי אם הוליד אותם שולל.

הרב הבין מה טיבו של פוחז זה ולא ניסה אפילו להשפיע עליו לחזור בו מהחלטתו. הוא שכנע את האשה כי לטובה יצא הדבר וכי הרבה נחת ממילא לא היה גורם להם.

האשה הבינה את הדבר, אך בלבה של הבת נשארה מועקה בלב ואכזבתה השפיעה לרעה על מצב בריאותה. מיום ליום גפלו פניה ו"מרה שחורה" קגנה בה. הרב יעץ לה לשלוח את סוניה לביתה בטשקנט למען תשוב לאיתנה. הוא יפעל ככל האפשר לקרב את מועד חתונת פייגה ואין זה רצוי שסוניה תהיה נוכחת בה. בקושי שוכנעה האשה בצדקת הרב וסוניה יצאה לדרך. לאחר ימים מספר נתקבל מברק מהפתח בו הוא מודיע כי סוניה הגיעה בשלום לביתו. שם שבה לאיתנה, שכחה את אשר עבר עליה והבריאה לחלוטין.

לאחר מכן הזמין הרב את חתנה של פייגה הצעירה. הוא שוחח אתו גלויות ודרש ממנו לקבוע את מועד החתונה.

"רבי, — אמר החייט — ידועה לי התנהגותו הגסה והמכוערת של דודני כלפי האנשים שנטו לו חסד רב. חלילה לי מעשות כמוהו. אין בדעתי אפילו לשמוע בקול אמי המנסה להניאני משידוך זה. כל רצוני הוא לחסוך מעט כסף ולהעמיד חופה. הן ברור לי שגדוניה לא אקבל ומהיכן נמצא אמצעים להסתדר".

הרב מצא את דבריו דברי־טעם וענה לו:

"לזה אל תדאג. הגדוניה תסולק מחר ועכשיו נוכל לקבוע

את מועד החתונה".

למחרת היום הכין הרב את הכסף, וההכנות לחתונה החלו;

נשכר אולם יפה, הוזמנו אורחים רבים ואף מנגנים ציוה הרב להזמין. בינתיים פרצה דליקה בבית בו דרה האשה מטשקנט ושוב הופרעה מנוחתם. בלילה אחד אחזה האש בבתי העץ, ולהבות התפשטו וליחכו את כל בתי השכונה. מכבי-אש הוזעקו לעבודת ההצלה ואף כי מן הנמנע היה להציל את הבית, עבדו המכבים ללא לאות והוציאו, תוך מסירות-נפש, את יושביו עד אחד. הנערה מטשקנט לא חשבה הרבה, והתיצבה אף היא לעבודת ההצלה. היא עשתה את אשר היתה רגילה לעשות בעת מצוקה. היא הפשילה שרווליה וברוב מרץ קפצה לבית הבורע והוציאה שני ילדים אשר כפשע בינם לבין המוות. לאחר שנקבע שאין נפש חיה בבית, נחלצה לעזרת הנשרפים. עזרה להעביר מטלטלים והביאה דליי מים לכבות את שרידי הדליקה.

שמה נישא עתה על כל שפתיים. רבים העריצוה וראו בה גיבורה ועזת-נפש, אך היא עצמה נפלה למשכב. בעת עבודת ההצלה הצטננה וחומה עלה.

גם הרב שמע על מעשי-גבורתה של פייגה וכאשר פנו אליו האם והחתן שנית בבקשת עצה — הרגיע אותם והבטיח את עזרתו ברפוי החולה. הוא פנה לרופאים בומש, דונכין וכהן ובקשם לעשות הכל למענה, על מנת שתוכל להינשא במועד הקבוע. ובינתיים ציוה הרב לעשות את ההכנות הדרושות לחתונה.

למרבת הצער קבעו הרופאים כיומיים לפני החופה, שפייגה חולה במחלת הטיפוס ומן הנמנע שתצא מחוץ לבית. האם הטיפחה על האסון והחתן התהלך נטול-מנוחה ונבוך — הנה הוא רואה את ההכנות המרובות הנעשות לקראת החתונה, ואילו כלתו חולה אנושה ומצבה הולך ורע מיום ליום.

ביום החתונה ציוה הרב להלביש את פייגה בגדי כלה ולהכון לחופה. את החתן ומשפחתו הזמין לביתו ומכאן יצאו לדירת הכלה. החופה נערכה ע"י מסת החולה כדת משה וישראל ותיכף לאחריה הוחזרה למיטה. כל הקרואים, שושבינו וקרוביו של החתן והרב בתוכם נסעו משם לאולם הברליגי ולקול צלילי מנגנים שמחו את

לבם. הארוחה הוגשה ברוב פאר והאורחים, ביניהם פני העיר, יצאו במחול. כך בילו בנעימים כל הלילה; השירים והקריאות בקעו מכל הלון ועד אור הבוקר נמשכה ההילולא.

מצבה של פייגה לא הוטב. הרב לא ידע מנוח. הוא הזמין אליה את טובי הרופאים וציוה להמציא לדירתה מכל טוב, הוא כיסה מכספו את כל הוצאות הרפוי ודאג למחסורה.

כעבור שבועיים יצאה פייגה מכלל סכנה. הודות לרצון החיים שפעם בלבה שבה לאט לאט לאיתנה ועד מהרה הבריאה.

שניהם השקיעו את כספם במסחר הצמר, לפי המלצת הרב, וכעבור זמן־מה עברו לטשקנט. שם הצליח במשלח ידו ושמו יצא לפניו כסוחר ישר ונכבד. ברבות הימים התעשר והמשיך במסורת חותנו הפחת. ביתו היה פתוח לרוחה לכל חיילי ישראל ובו מצאו את כל מחסורם.

הרב מיזל מסר למגויסים מכתבי־המלצה אל הסוחר בטשקנט ומשום רחשי־הכבוד שהוא נשא בלבו אל הרב, דאג לכלכלתם ביד נדיבה.

מב.

כידוע, חוללה תנועת המתבוללים ברוסיה ובפולין בשנים אלה מלחמת־דעות בקהלות הגדולות וכל מאוייהם היו לכבוש את הקהלות ולנהלן לפי טעמם ורוחם. הם ניסו להקים מוסדות־צדקה משלהם במטרה למשוך לצדם את האוכלוסיה היהודית.

גם בלודז' ניסו את כוחם, אבל כאן נתקלו במתנגד חריף, באישיות תקיפה — הרב מיזל. נגדו לא העיזו לצאת בגלוי — רבה מדי היתה השפעתו — ומאידך לא לכבודם היה להיכנע לו. הם המשיכו בפעולתם למורת־רוחו של הרב, בהיותם בטוחים, כי בכל מקרה של מגבית יזדקק להם — הרי מעשירי לודז' היו — ואז ילחצו להשיג ויתורים לטובתם.

אך הרב מיזל ויתר על תרומות גדולות לצרכי הכלל ובלבד שלא להענות למשאלות לבם. ביחוד עמד כצור־חלמיש בכל הנוגע

לדין מפורש בתורה כל אימת שרצו לעקפו. כאן הראה את חילו לאוריתא, והדין נשאר כחפצו.

מלחמה עזה החלו המתבוללים לערוך נגד הרב מייזל במטרה לשנות את קבורת-המתים. הם דרשו לקבור את מתייהם „הפולנים בני דת משה“ בארונות מיוחדים. טעמם ונימוקם עמם כי קבורת מתים בתכריכים, לפי המסורת היהודית, אינה לפי הטעם האססטי ועושה רושם מזעזע על מלווים. זה גם לא לפי כללי ההיגיינה לטהר כל מת בבית-העלמין. דרישתם היתה: טקס קבורה כנהוג בין הנוצרים.

במלחמתם נגד הרב מייזל קיוו המתבוללים כי כל יהודי לודז' יעמדו לימינם בגלל נמוקיהם ההגיוניים. אך הרב מייזל לא אבה לפתוח אתם במשא-ומתן.

אשתו של מתבולל ידוע נפטרה בלודז' ובעלה החליט לקבור את אשתו על דעת-עצמו בארון ולא כפי המקובל בתכריכים. בהלוויה שהשתתפו בה מסלחה ושמנה של לודז', נערך הטכס לפי מסורת הנוצרים. החזן והמקהלה שרו תפילות מתאימות, אך בהגע שניגשו לסדר את הקבורה הופיע הרב מייזל. ממראה פניו הבינו המתבוללים כי נכשלו גם הפעם. הרב ניגש אל בעלה של הנפטרת ואמר אליו:

„הנני מצווה להתחיל „בטהרה“ כדין. סבורני שלא תגרמו לבזיון המת שהרי בנוכחותי לא תעיוז לעשות דבר שהוא נגד תורת משה. אם יש לך רגש-כבוד לאשתך המנוחה, צווה לערוך את קבורתה לפי הדין היהודי“.

בין כל הנאספים הושלך הס. לאחר דומיה הכניסו את המתה לבית-הטהרה, תפרו תכריכים וקברוה כדין.

למחרת היום הופיעה משלחת לפני הרב. תביעתם היתה הפעם מלווית איום: „אם לא ירשה להם הרב לקבור את מתייהם בארונות יכריזו חרם על כל פעולה יהודית בלודז'“.

הרב גרש אותם מביתו: „האם סבורים אתם שכספכם עומד

לעד. לי לא תציגו שום תנאים ואין ברצוני לדבר אתכם יותר!“

המשלחת יצאה מבית הרב בהרגשה שמלחמתם נגדו היא מלחמת־שוא. הכשלון הזה הכניס מבוכה בלב המתבוללים וגרם להתפלגות בשורותיהם. חוגים שונים היו בדעה שיש לציית לרב ולהפסיק כל פעולה, ואילו מחנה קטן הכריז על עצמו „הפשים” והחליטו להמשיך במאבק.

תחילה עשו את עבודתם במחתרת. הם היו פעילים בתוך־תוכם וקולם לא נשמע כלפי חוץ. אך מקרה קבורה הסעיר את הרוחות מחדש ועיר לודז' היתה כמרקחה.

בלודז' מת „חפשי בדעות” — רופא ידוע ועשיר. הוא ציוה לפני מותו לקבור אותו לפי חוקי הגויים, וכפי שפירשו מקורביו, המיר את דתו ויש לעשות את רצונו. הידיעה על צוואתו עשתה לה מיד כנפים והוויכוחים מסביב לשאלה הזו התלקחו ועלו. היו שדרשוה לגנאי והיו שאף הצדיקוה, הואיל והוא באמת התנצר אך לא גילה את הדבר ברבים. רווחה גם דעה, כי אמנם המיר את דתו אך לא היתה שהות בידו להעביר את הטכס ומשום כך קשה לקבור אותו בבית־הקברות הנוצרי. רבים חיכו לראות איך יפול דבר. בינתיים עשו מקורביו את כל ההכנות לקבור אותו כמנהג הגויים, בתלושת חגיגית ובארון מיוחד.

ברגע המתאים נודע הדבר לרב מייזל. הוא הבין כי הפעם עומד הוא לפני קרב קשה, לפני הנסיון לפרוץ את החיץ שהקים בינם לבין הקהילה.

הוא שלח התראה לידי משפחת הבר־מנן שלא יעזו לגשת לקבורה בבית הקברות היהודי בטכס של הגויים.

„כל זמן שאני חי, אקבור את מתיכם לפי רצוני ולא לפי רצונכם — כוונתכם לחרחר ריב ולזרוע מדנים, דבר שלא יוסיף כבוד למתים. לא אוכל לנהל אתכם כל משא ומתן ולא אוותר כמלוא הנימה.”

הוכח כי הרופא לא התנצר, אלא בהיותו מתבולל קנאי רצה לפני מותו להנחיל נצחון למקורביו ועל כן השאיר צוואה כזאת. הם היו עתה במבוכה: הרב כה תקיף בדעתו ולא ישנה עמדתו

לעולם ועליהם לקיים את צוואת המת, כי בנפשם הדבר. אך הרב באחת: „לא ארשה“!

אנשי הקבוצה כבר הביעו נכונותם להסכים לדעתו של הרב, אלא שהפעם בלבד ירשה להם, במקרה יחיד, לקבור את ידידם כרצונם. לשוא.

משום כך נתאחרה הלווית הרופא ביום אחד. לבסוף מצאו דרך. הם החליטו להביאו לקבורה באחוזת חותנו. שם קיימו את הטכס כאוות-נפשם. את הרשיון לכך קבלו מן המשטרה תמורת סכום כסף גדול.

מג.

במאבק עם המתבוללים יצא הרב מייזל וידו על העליונה. הם לא ניסו יותר את כוחם להתמודד עם האיש המורם מעם והשלימו עם העובדה שענייני הקהלה יכלכל הרב מייזל ולא הם. מאידך, לא נלאה הרב לתבוע מהם, עשירי לודז', למלא את חובתם כלפי האוכלוסיה הענייה בעיר.

זמן קצר אחרי המאורע של קבורת הרופא המתבולל, דרש הרב מאת אחד העשירים סכום כסף גדול, כדי לכסות חובות מאנשים שונים.

הדבר אירע בליל הסדר הראשון. כנהוג מימים ימימה דאג הרב לסידור מטבח-כשר ועריכת סדר לעניי העיר. היה זה, כאמור, ענינו האישי וחובה קדושה לו לדאוג למוסדות-הצדקה ומוכי-הגורל ולשמח את לבם בחג. מסירותו הגדולה עודדה גם את עוזריו הנאמנים להושיט יד בעריכת הסדר. ואם כי נעלה היתה עבודתם, הרי עיקר העבודה מוטלת היתה על שכם הרב. אין פלא, איפוא, כי בהתקדש החג עיף היה ויגע.

לאחר שסקר את מהלך העניינים במטבח-הפסח ולאחר שנוכח לדעת כי אין מחסור בדבר, חזר לביתו לקיים את מצוות הסדר לבני משפחתו וידידיו. השעה היתה מאוחרת, כולם ישבו מסובים וציפו לדברי הרב ולפתע נשמעה נקישה על הדלת ואחריה קול קורא:

„פה חייל יהודי המבקש למסור בשם חבריו הנמצאים בקסרקטין דברים לרב הנכבד“.

הרב פתח את הדלת והחייל עייף ונושם סיפר, כי התחמק מעיני המשמר לבוא ולהודיע בשם עשרים ושמונה חיילים כי לא קיבלו את חופשתם שהובטחה להם לחג הפסח ומשום כך יהיו נאלצים לאכול חמץ. אך הם החליטו לא לאכול ולא כלום.

מסתבר כי שלטונות הצבא שכחו את כל הענין וכי למעשה חופשתם אושרה. ללא קושי הצליח הרב לשחררם ובעוד שבני הבית יושבים מסובים ומחכים, התרוצץ הרב בעיר למצוא מסעדה אשר תדאג לכלכלת החיילים בכל ימי החג. הוא אף נשתהה קמעא לראות אם הסעודה שהוכנה סעודת-חג היא ורק לאחר מכן שב הרב לביתו, ישב לשולחנו שמח וטוב-לב וסיים את הסדר שלו.

את החשבון, שהסתכם לסכום ניכר העביר הרב למתבולל העשיר, שעמו ניהל את המלחמה על הקבורה בבית העלמין היהודי. הנה העמיד פנים כאדם נדיב וסילק את החשבון בשלמותו.

מד.

המוסד החביב ביותר על הרב מייזל היה „תלמוד-תורה“ שיסד מיד עם בואו ללודז' ואשר נשא את שמו כל הימים.

כל ימי חייו של הרב לא ידע המוסד הזה משבר פיננסי. הוא דאג לקיומו ולסיפוק כל צרכיו ועינו היתה פקוחה לכל המתרחש בו. גם בשטח זה היו לו עוזרים נאמנים כמו רבי יחיאל יצחק ברמן — ראש המוסד ואחרים.

ילדים רבים נמצאו במישרין תחת השגחת הרב ובו מצאו את מגינם. הוא דאג לחינוכם, הוא הגן על זכויותיהם, סיפק להם דירות, אוכל והלבשה ודאג לעתידם בחיים.

בין הילדים האלה היה אחד בעל כשרון מצוין. איש לא ידע את מוצאו ואת הוריו. בגיל צעיר נמסר לידי הקהלה, וכרבים אחרים, היה בהשגחתו המיוחדת של הרב מייזל. הילד הצטיין בכשרוֹנוֹתיו והפתיע את שומעיו בהתקדמותו הרבה בלימודים ובדרך-

ארץ. הרב מיזל לא הסיר עין ממנו. הוא דאג למחסורו ותנאים מתאימים להשתלמותו. שקדן היה הילד ומתמיד גדול ועל כן חיפש בעבורו מקום-תורה שיהא הולם את קליטתו. הוא הגיע לישיבת לובלין. עד מהרה נתגלה כעילוי ושמו נתפרסם בכל הסביבה.

כנהוג בימים ההם, בקשו יהודים אמידים חתנים לבנותיהם מבין בחורי-הישיבה. ראש הישיבה בידעו את תלמידיו הציע את פלוני אלמוני, מופלג בתורה. והגביר היה מקציב לו שנות-קעסט" על שולחנו למען יוכל ללמוד ולפאר את ביתו. כעבור שנים כשרצה להיות עצמאי, הכניסו לעולם המסחר.

לישיבת לובלין הגיע יהודי אמיד, נכבד על מנת למצוא חתן לבתו. ראש הישיבה המליץ על חניך תלמוד-תורה, אשר הובא מלודז'. ואמנם הוא מצא חן בעיני הנכבד, אך בשמעו כי אין יודעים על עברו, מוצאו והוריו ובמקרה קלטה אזנו שמך-דבר כי הבחור הוא מהילדים העזובים, מאן בשידוך ויצא.

ראש-הישיבה הריץ מכתב לרב מיזל ומסר לו את קורות השידוך בידעו היטב שהנער נמצא בפיקוחו של הרב. הדברים קיבלו מיד מפנה חדש; החותן קיבל מכתבו של הרב בזה הלשון: אמנם, נכון הדבר, כי הבחור בן-בלי-שם הנהו, אך כעת אביו הוא הרב מיזל, רב בלודז', היישר היתוס בעיניך?"

כעבור שבוע נתקבלה התשובה. הנכבד מודיע את הסכמתו לשידוך וכבר קבע את התנאים וכן את מועד החתונה.

הרב מיזל היה נוכח בחתונה ואף נתכבד בסידור-הקידושין. לאחר שנים נכנס האברך לעסקי חותנו ומסחרו פרץ ורחב. הצלחתו היתה גדולה לאין שעור עד כי היה לעשיר גדול. במשך כל ימי חייו לא שכח את הרב מיזל ואת חסדיו אשר עשה למענו. סכומים ניכרים תרם לצרכי-צדקה ובעיקר ל"תלמוד-תורה", שהוא עצמו היה מחניכיו. הקשר המתמיד עם הרב מיזל הצמיח פרי-ברכה; התענינותו בתלמידי הישיבה חזקה ורבים מביניהם יצאו לדרך החיים בעלי-מקצוע, יודעי תורה ויהודים נאמנים.

מה.

לפני שנים רבות קיים היה בעיר הישנה מוסד צדקה בשם „לינת־אורחים“. בבית הזה יכלו למצוא לינת־לילה כל עוברי־אורח מחוסרי־אמצעים. האורחים קיבלו מטה נקיה, ארוחות ערב ובוקר. באחד הלילות נמצאו באולם המוסד שבעה יהודים. הם התידדו ביניהם ושוחחו וכדי להנעים את בדידותם סיפרו איש לרעהו סיפורים שונים.

לאחר שכיבו את הנר ואיחלו זה לזה ליל מנוחה ישנו שנת־ישרים. בשעות לאחר הצות התעורר אחד היהודים בחרדה והחל צועק, כי שכנו מת. ואמנם, לאור הנר ראו אדם, כבן ארבעים מוטל בלי רוח־חיים.

המפקח על הבית החל לחקור את סיבת המוות הפתאומי, ונתברר שיהודי זה התאונן על מחלת־לב ובמשך שבעת הימים שהוא מתארח כאן סבל לא אחת מהתקפות. וכנראה הפעם לא התגבר על התקפה זו ומת.

אך לא כן סבר יהודי בעל זקן מגודל. הוא הקשיב לדברי הנוכחים. ולפתע קרא לעברם:

„ואני, דעתי אחרת: היהודי לא מת מהתקפת לב אלא מהרעלה“.

כל המסובים נדהמו.

„מדוע אתם משתאים?“ — המשיך היהודי והוסיף — לא זו בלבד שהרעילוהו, הם שדדו ממנו את כספו. למורעל היה, כפי שידוע, סכום כסף גדול“.

„ומי עשה את הנבלה“ — שאל המפקח כמוכה־רעם.

„איני יודע בדיוק מי ומי, אך קבוצת אנשים הנמצאת בתוכנו עשתה את הדבר. בעיני ראיתי כיצד שמו רעל לתוך כוסו שהעמיד לו לפני השינה. הוא מת באנחה קלה. השודדים ניגשו למיטתו, הוציאו את הכסף מתחת לכר וחזרו למיטותיהם. גם לי חפצו לעשות דבר הזה. אבל התעוררתי משנתי והם נסוגו. בכל זאת הספיקו להוציא מכיסי עשרים רובל, שארית כספי“.

המפקח זעם וציוה עליו להצביע על השודדים הנמצאים, לפי דבריו כאן.

„אין ברצוני להגיד כאן כלום, עד שיורו בעצמם. אני אגיד את הידוע לי אך ורק במשטרה אחרי שינתחו את המת וימצאו את דברי כנים.“ — זו היתה תשובתו של היהודי.

המפקח, בראותו את המצב המסובך, לא רצה לקבל על עצמו אחריות, בפרט כשהיהודי איים שעוד לפני שיאיר הבוקר ילך למשטרה ויספר הכל.

הוא סגר את דלתות „לינת-חולים“, מסר את המפתחות לאחד מעוזריו וציוה עליו במפגיע לא לתת לצאת לאף אחד מהאורחים. היהודי הגבוה התהלך באולם ומלמל דברים אל עצמו: לנתח מת, הרי מוטב לקבל 100 רובלים ואעבור על זה בשתיקה והבר-מינן יובא לקבר-ישראל“.

כשמוע המפקח את הדברים, הבין שיש דברים בגו. הוא הזהיר שנית את עוזרו להקפיד על הדלתות ועל אף השעה המאוחרת אין אל הרב מייזל. למזלו מצא את הרב לומד לאור מנורה בחדר צדדי. עם סיפורו של המפקח מיד נתחוויר לו לרב טעמו של דבר. „יפה נהגת — אמר הרב — בהזהירך לא לעזוב את הבית. אני חושד שיש כאן ענין של סחיטת כסף. לא ניתן לו להוציא לפועל את מזימתו. עליך לחזור מיד ולשלוח אותו אלי יחד עם שבעת היהודים שלנו בחדר זה. כדי לרכוש את אמונו, תנו לו עשרים רובל, הכסף שנגנב ממנו. כביכול ובו בזמן שהם ישבו אצלי, תביאו את המת לקבר ישראל ואחרי כן תבואו גם אתם אלי“.

המפקח יצא מעודד ובבואו למוסד מצא את האורחים והיהודי הגבוה מתהלכים בחדר ושותקים. הוא עשה כמצוות הרב, לחש לכמה יהודים על-אודות הענין והביא עשרים רובל למודיע:

„הצלחתי להיודע מי הפושעים; קח את הרובלים ובענין הרצח אני מיעצך לבוא אל הרב מייזל, המחכה לך כדי לסיים פרשה זו“.

תחילה ניסה היהודי לסרב, בנימוק שמוטב לו לספר

במשטרה וחסל. אך המפקח גילה לו כי אצל הרב שכרו יהיה גדול יותר, על כן קיבל את דעתו ופנה ללכת. היהודים שהלכו לצדו קיבלו הוראות להשגיח עליו בשבע עיניים כדי שלא יתחמק בדרך.

הרב מייזל חיכה למשלחת, וכשנכנסו נוף בהם על אשר רבים ביניהם בעוד יהודי מסכן מת.

היהודי החשוד סיפר את הענין לכל פרטיו: הוא ראה במו עיניו כיצד הרעילו את המנוח ושדדו ממנו את כספו. אבל הנאספים נשבעו שבועת-התורה שאינם יודעים מאומה על כל הפרשה הזאת. בינתיים חזר המפקח ורמז לרב כי המת נקבר כמצוותו. אז פנה הרב אל הנאספים ואמר:

„עתה, לאחר ההלוויה כשהביקורת קבעה כי היהודי מת משבץ-לב ברור לי, כי עלילת-שקר הוא סיפורו של היהודי וכי מטרתו רק לסחוט כסף. לכן אני פוסק, כי את היהודי הזה יש למסור למשטרה ויבוא על עונשו, כחוק.

היהודי החזיר כסיד, צמרמורת עברה בכל גופו. הוא לא פילל כי ינחל מפלה כזאת ומרוב מבוכה מלמל:

„אך שחוק עשיתי לי, לא התכוונתי ברצינות לדבר הזה“.

אך הרב לא נתן לו לכלות את דבריו וציווה להחזיר את העשרים רובל. כן היה עליו לחתום, כי כל הדבר להד"ם ועשה מה שעשה כדי לסחוט כסף מהיהודים.

„תעודה זאת תישאר אצלי לעדות, פן תחזור לסורך, והיה אם תנסה עוד פעם לעשות מעשה תרמית, אדע להשתמש בה. ועתה עזוב את ביתי“...

מו.

בראש הקהלה היהודית בלודז' עמדו אז: י. ק. פוונגנסקי, הרמן קונשטדט, וילהלם גינזבורג, מ. זילברשטיין, מנדל שלוסברג ואחרים. אך הרוח החיה בפעולת הקהלה היה, כמובן, הרב ר' אליהו חיים מייזל.

על הפרק עמדה אז קניית שטח אדמה לשם התקנת בית-קברות, הואיל ובית הקברות הישן ברחוב וועסאלא צר היה מהכיל את המתים. העיר גדלה והאוכלוסייה רבתה.

קופת הקהלה היתה דלה ואמצעים לקנות שטח גדול לא היו בנמצא. הרב מייזל שהשתתף בכל הישיבות התנגד בתוקף לכל נסיון להסתפק בשטח קטן יותר ובסידור זמני. פרנסי הקהלה לחצו להסתפק במועט.

לאחר ישוב־הדעת הוחלט לקנות שטח אדמה בהמשך רחוב ברוז'יני, בקרבת אחוזת וויליאנוב, וההתחייבויות לתשלום החובות קבלו על עצמם פרנסי הקהלה העשירים. האחוזת הנ"ל היתה שייכת בשעתה לברון היינצל, גרמני ישר ועשיר מופלג. היינצל לא נחה דעתו משכנות בית־הקברות היהודי ועשה את כל המאמצים להפריע בביצוע הקנייה. הוא עצמו רצה לקנות שטח זה אבל אחר, כיוון שנחתם החוזה בין בעלי הקרקע ובין הקהלה.

הוא פנה אל הרב מייזל. בלי להסתיר כוונתו הציע לרב קניית שטח אחר ולהוסיף מכיסו סכום ניכר.

הרב ענה לו: „אתה דואג לעתיד לבוא, היכול אדם לדעת מה צפוי לו לאחר זמן? בכל אופן הריני להבטיחך כי אנו איננו רודפים אחר הכבוד הגדול שבית־הקברות היהודי יימצא בשכנותו של הברון היינצל דוקא. אם הברון מציע דבר המתקבל על הדעת, נקבלו בהבנה“.

הוא הציע לקנות מכספו שטח הנמשך הלאה מרחוב ברוז'יני, תמורת הויתור על חלקה סמוכה לאחוזתו.

שני הצדדים הגיעו להסכם אחרי מו"מ ממושך. הקהלה עוד יצאה בריווח גדול ותביעת הרב, כי בית החיים יותקן בצורה ההולמת קהלה כלודו' — קוימה במלואה. כל השטח השומם הוכשר כראוי, נטעו שדרות עצים, וגוספו בנינים קטנים הדרושים לטכס הקבורה. הוא השפיע על הרמן קונשטדט שיבנה מכספו „בית־טהרה“ מודרני וכן עשו גם אחרים. בהשפעתו סודר בית־הקברות שנחשב ליפה ביותר בפולין.

לפי השמועה, נחרב בית־העלמין בימי השואה ע"י קלגסי
היטלר ימ"ש.

מז.

בעת שהגרף שובלוב נתמנה שר הפלך בורשה, ערך סידרת
ביקורים בערי הפלך החשובות וביקורו הראשון היה כמובן בלודז'.
בלודז', נערכה לכבודו חגיגה גדולה וכל האוכלוסיה עשתה
הכנות לקבל את פניו ברוב פאר והדר.

במשלחת מטעם הקהלה השתתפו הרב מייזל, הרב מקליש
והרב מפודמביץ, ר' אברהמצ'י פרלמוטר (האחרון היה בנו של ר'
ליזרקה, החזן בלודז', שהיה מפורסם גם כמנגן מפואר). החגיגה
התקיימה ברוב עם בעיר החדשה. בין הבאים היו ב"כ כל המוסדות,
שלטונות הצבא, המשטרה וכו'. לרבנים ניתן מקום נכבד.

שר הפלך הורשאי הופיע בלויית שר הפלך הפיוטרקובי, ראש
המשטרה הלודז'אי, ועוד רמי־מעלה. האורח עבר בין כל חברי
המשלחת, שוחח עם כולם ותודה על הברכות. כשהגיע למשלחת
היהודית הרים ר' אברהמצ'י פרלמוטר את ידו ובירך את שובלוב
בשם האוכלוסיה היהודית. האורח השיב על ברכתו, שוחח אתו
ונפרד ממנו בלחיצת־יד חמה. שני הרבנים עמדו מאחוריו ושובלוב
לא השגיח בהם.

ראש העיר וראש המשטרה, שידעו היטב את הרב מייזל ואת
המקום שהוא תופס בצבור היהודי, השתוממו על הטעות אך לא
יכלו להגיב על כך שעה שהחגיגה נמשכה. גם הקהל הרב שהצטופף
השתומם על שבראש המשלחת לא עמד הרב מייזל.

נתברר, כי ר' אברהמצ'י פרלמוטר לא התמצא בכל הטקס
ובראותו את שובלוב מתקדם לעברו ברכו. שובלוב חשב שהוא
הנהו ראש המשלחת ולכן לחץ את ידו.

ר' אברהמצ'י פרלמוטר, בהודע לו הדבר הצטער צער רב.
הוא בא אל הרב מייזל לבקש את סליחתו אבל הרב ענה לו בענוה:
„אני שומע על איזה אינצידנט שקרה בחגיגה ואינני מבין

על מה ולמה ירגשו בני-אדם, הכל נראה לי טבעי ואין לי על מה למחול. לא פגעת בכבודי".

ראש העיר גם הוא הבין את הטעות והעיר על כך את תשומת לבו של שובלוב. כעבור ימים אחדים נתקבל מכתב מלשכת שר-הפלך בו הוא מביע את התנצלותו על שלא נודמן לו לשוחח עם אדם גדול ומפורסם כהרב אליהו חיים מייזל.

מח.

בימי ממשלת הצאר אלכסנדר השלישי תכפו הרדיפות על היהודים. אין לך יום בלי גזרות. גירושים ועלילות היו מנת חלקם של יהודי רוסיה ויסוד חייהם נתערער לחלוטין. המוצא היחידי נראה להם להגר, אבל לאן?...

האמידים ידעו למצוא להם דרך בכוחות עצמם: לארץ הדולרים, ואלה שהיו להם קרובים באמריקה היגרו אף הם לשם. ואילו המוני העם נשארו ללא מוצא. מקור פרנסתם נסתם ואף קורת גג לא נמצאה לראשם.

עסקני רוסיה פעלו רבות בשטח העזרה כדי לרכך במקצת את רוע הגזרה ומאמציהם נעשו בשלושה כיוונים: להשתדל אצל השלטונות בדבר הקלת המצב, הושטת עזרה מהירה לאלה שהתרוששו ונותרו בלי קורת גג ושלישית, לטכס עצה ולפתור באופן רדיקלי את בעית הנדידה, שכן אלפי משפחות נותקו ממקומות מגוריהן והן על נשיהן וטפן נדדו על פני הארץ הגדולה והרחבה מבלי דעת לאן.

הרב מייזל שראה את התלאות מקרוב, כי רבים היו האומללים שהגיעו ללודז' ובקשו מקלט בעיר זו התמסר בכל חום לבו למפעל העזרה בכל שלושת הכיוונים.

כידוע היתה העיר בשיא התפתחותה. ומשום עושרה הרב נמשכו אליה אנשים מכל קצוי הארץ לבסות בה את מזלם.

בעזרתו הוקמו דירות זולות בשביל מחוסרי-הדירות, מטבחים, כדי לספק אוכל ומשקה לרעבים וכן החל לחפש מקומות עבודה

איש איש לפי מקצועו וכשרונותיו. רבים נכנסו לעבודה במשרדי החרשתנים כפקידים ועוזרים, ובעת ובעונה אחת יסד „קופת־מלווה“ שמטרתה לאפשר לבעל־מלאכה לקנות כלי־עבודה וסדנאות. אולם כל הפעולה הזאת לא יכלה לפתור את כל בעית האמיגרציה. הגדבנים הגדולים היו מוכנים לתת את ידם למפעל התישבותי בממדים גדולים, אולם אותה שעה פרצו חלוקי־דעות בדבר ביצוע התכניות. חובבי־ציון, שהיו בראשית התפתחותם התנגדו בתוקף לכיוון המהגרים להתישבות במקומות הקרובים לעיר, כי דובר הרבה על יישובם בכפרים מחוץ לעיר. הרב מייזל עיבד תכנית מפורטת על קניית שטח מתאים ורכישת האמצעים להגשמתה אבל נמצאו כאלה שביטלו גם תכנית זו, ביניהם חובבי־ציון.

בינתיים נתפרסמה תכנית ההתישבות של הברון הירש. הוא פנה אל כל העסקנים וביניהם אל הרב מייזל לחוות דעה בקשר לתכניתו וכן בקשר לחבל הארץ בו יתחילו בהתישבות. ומכיון שדבר תכניתו לא נשאר בגדר סוד, נוצרו שתי מפלגות שהתחילו להתרוצץ ביניהן בהשפעתן על הברון הירש. האחת לחצה שהנדיב ישקיע מכספו במפעל התישבותי בארץ־ישראל, ארץ עתידנו, והמפלגה השניה סבורה היתה כי ארץ־ישראל אינה מסוגלת, לפי שעה, לקלוט מהגרים עקב תנאי האקלים וגם מטעמים פוליטיים. ארץ ישראל היתה תחת השלטון הטורקי — וזה האחרון אינו נוטה למסור את הארץ להתישבות יהודית. ומכיון שהעזרה דחופה צריך הברון להשקיע כספים במקום שניתן לעשות התישבות. בויכוח הזה לקח חבל גם הרב מייזל. מזכירו של הברון כתב אליו שהנדיב מוקיר אותו ומתחשב בדעתו.

ודעתו של הרב מייזל היתה — ששני הצדדים צודקים. נכון הדבר כי עתידו של עם ישראל תלוי בארץ ישראל, אבל התישבותה דורשת תהליך ממושך והדרגתי הקשור גם בתנאים הפוליטיים של האיזור. ומשום כך לא תוכל התישבות יהודית בא"י לפתור את שאלת האמיגרציה הבווערת ולא תוכל להציל את אלפי המהגרים

הצפויים לאבדון. שני המפעלים צריכים להתנהל בעת ובעונה אחת. הוא כתב את הדברים אל הברון הירש והמריצו להתחיל בפעולה. בנוגע למקום ההתישבות — יש להביא שאלה זו לדיון. כידוע העמיד הברון לרשותו של הרב מיזל סכומים גדולים אבל הרב לא ניצל אותם בידעו את אבני-הנגף שייתקל בהן, והתזיר לו בתודה את הכסף.

מט.

בית החולים ע"ש פוזנסקי הוקם במרצו הרב של הרב מיזל. פוזנסקי, אחד מגדולי העשירים בלודז', קנה את הבית ברחוב טורגובה והשקיע הרבה כסף להתקנתו לבית-חולים ההולם את צרכי העיר.

אולם לאחר שסודר, מן הדרוש היה להבטיח תקציב קבוע להחזקתו ונהולו. והנה פרצו חילוקי-דעות בין י. ק. פוזנסקי לבין עשירי לודז'. הרב מיזל עשה את כל המאמצים להבטיח את קיומו של המוסד הזה וכאן נתקל בהתנגדותם של העשירים. הללו טענו, ואולי בצדק, כי אם ברצונו כי שמו ייקרא על בית החולים, עליו לכלכל את צרכי-הבית אולם אם עליהם לתמוך בהחזקתו יש לקרוא לבית החולים שם כללי.

פוזנסקי חשב את דרישתם ללא הוגנת, הרי הוא היה מיסדו. אז הציע לו הרב מיזל, כי הוא עצמו יקציב את הכספים להבטחת קיומו של בית-החולים. פוזנסקי ומקורביו לא אבו להסכים להצעה זו. טענתם היתה, כי המוסד הזה לתועלת כל הצבור הוא ויתר העשירים אינם פטורים מלמלא את חובתם.

הפולמוס הזה נמשך הרבה זמן, בינתיים לא נפתח לזקוקים, ונשקפה סכנה אף לקיומו.

הרב מיזל החליט לשים קץ ל"ברוגז" העשירים, בלי לפגוע באף צד מן היריבים. הוא לא השלים עם המצב המחפיר, כי בית חולים אשר תפקידו להביא ארוכה לאלפי נצרכים, עומד ריק ושומם. הוא הזמין לביתו קבוצת עשירים שאותם חשב להחתים על

התחייבות להחזקת הבית, ושאלם אם מוכנים הם לנדב כספים להחזקת בית-החולים. ושוב נשמעה טענתם: יסיר מר פוזננסקי את שמו מעל המוסד והכל יבוא על מקומו בשלום.

הרב ניסה לתהות על קנקנם: „הרי ישראל ק. פוזננסקי פעל גדולות ליסודו והקמתו של בית החולים ומה כי תתנגדו לו?“ אחד הנוכחים השיב: „אנו מעריכים את פעולתו הגדולה לטובת העיר, אבל אין יודע מה ילד יום. אם ירושתו תעבור לבניה שאין להם חלק ונחלה בעסקנות צבורית יהודית, אין בדעתנו לגרום לכך שכספנו יפאר את שםם.“

הרב הבין את טענתם, אולם לא השלים עם העובדה שהסובר לים מזה יהיו דווקא עניי העיר.

הצעתו, כי יקבלו על עצמם החזקת הבית באופן זמני, נתקבלה על ידם אבל התנו תנאי שגם פוזננסקי יתן את חלקו הוא. פוזננסקי הסכים לכך ובית החולים התחיל לפעול.

עם מות פוזננסקי חדלו העשירים להקציב את תרומותיהם והרב היה נאלץ לאסוף כספים ממקורות שונים. בזמן הראשון תרמו גם יורשי פוזננסקי מעט, אבל כעבור זמן מה פסקו להתעניין במוסד.

וכאן יש להוסיף: אחרי פטירת הרב מיזל גבר המשבר הכספי בבית החולים והיה הכרח להעבירו לרשות הקהלה.

ג.

בשנות השמונים למאה שעברה, הגיע מרוסיה ללודז' יהודי בא בימים עם שלושה ילדים. במעט הכסף שהיה ברשותו סידר לו חנות־מנופקטורה ברחוב גובומיסקי.

מראהו החיצוני לא העיד כלל על יהדותו. גם שפת־יידיש לא היתה שגורה בפיו ובכל זאת התנהג כיהודי והתעניין בכל עניני הצבור היהודיים.

ימים אחדים אחרי בואו ללודז' בא היהודי הזר אל הרב מיזל ועמו שלושת הילדים.

היהודי דיבר יידיש מגומגמת ופניו לבשו רצינות:
 „באתי לשאול בעצתך, רבי, מכיון שעברו עלי תלאות רבות
 ואני יכול לשית עצה במעשי“. — בדברו דברים אלה — בכה
 בכי רב.

„אני גרתי ברוסיה. מימי לא נתקלתי ביהודי ובמנהגים של
 יהודים ועתה כשהחלטתי לחנך את נכדי ברוח היהדות אין אני
 יודע כיצד לעשות את הדבר“. והתחיל לספר את סיפורו, תולדות
 חייו:

„אלה הם נכדי, אמם מתה לפני שנה ומיד אחרי זה מתה
 אשתי. ולמרות שהייתי מבוסס מבחינה חמרית ועסקי פרחו החלטתי
 לחסל את רכושי ולבוא בין יהודים. לקחתי אתי את שלושת נכדי
 וברצוני לחנכם גאמנים לעמם ואמונתו! באתי ללודו מכיון ששמעתי
 את שמעך, רבי, ואני בטוח שלא תסרב לי, לקבל להשגחתך את
 חינוך הנכדים, חסכתי לשם כך סכום כסף גדול“. והניח את הצרור
 על השולחן. הרב שמע בענין רב את סיפורו של היהודי, והבטיח
 לעשות למענו את הכל.

מרוב שמחה התחיל לנשק את ידי הרב. הנה ניתן לו לחיות
 בין יהודים ולקיים דיני ישראל. ימים רבים חיכה לכך ועכשיו הוא
 המאושר בין האנשים.

הרב מיזל ביקשו לחזור בעוד יומיים־שלושה, עד אז ימצא
 בודאי מלמד לילדים שיחנך אותם לתורה ולמעשים טובים. את הכסף
 החזיר לו והבטיח לו לדאוג לחינוכם באמונה.

כעבור שלשה ימים חזרו אל הרב. מאז ביקר לעתים תכופות
 בבית הרב, הוא התבונן לכל המנהגים והמסורת בביתו, קנה לו
 טלית ותפילין ובא להתפלל יום־יום בצבור.

הילדים גדלו והבכור הגיע לגיל המצוות. הסבא הזקן
 שבע נחת שזכה להביאם למצוות ולא פעם נכח בבית הרב
 שעה שנבחנו בהישגיהם. הם הלכו מחיל אל חיל והתקדמותם היתה
 ניכרת.

עברו שנים רבות. הסבא זקן וכוחותיו עזבוהו. מיום ליום

הרגיש רפיונו עד כי נפל למשכב. הוא חלה מחלה אנושה ופניו לבשו קדרות. נכדיו ניהלו את בית העסק במרץ רב וגם בזה עשו חיל — בית מסחרם פרץ ורחב ועושרם רב.

הזקן נחלש מאד ובהרגישו כי ימיו ספורים בכה בכי תמרורים ואי אפשר היה להציל מפיו סיבת יגונו.

כאשר הרופאים קבעו כי קצו קרוב ביקש הזקן מידידיו להביאו לעיירה קטנה הואיל ואין ברצונו למות בלודז'. למרות הפצרותיהם לא רצה לגלות להם את סיבת הדבר. ובידעם כי הרב מייזל היה אפוטרופסו ואיש חסדו ביקשוהו להודיע את סיבת סירובו להיקבר בלודז'.

הרב הבין, כי סוד כמוס בלבו וניסה בכל הדרכים להוציא ממנו את הדבר. בראשית השיחה אמר הזקן, כי אין ברצונו שנכדיו ישתתפו בהלוויתו וכן איננו רוצה בכלל יהודים בהלוויתו. הרב הבין את פשר הדבר ובכל זאת סח לו: „דאגה בלב איש — ישיחנה” — מיתתך תהא קלה יותר והעיקר ע"י כך נדע איך לכלכל את מעשיהם של נכדיך”.

כאן נגע בפצע אשר טרם הגליד אף על ערש דוי. החולה ביקש מן הנאספים לצאת ובשארית כוחותיו פתח:

„הנני זוכר את מוצאי. הורי היו יהודים ישרים, ובשחר געורי גלקחתי בעל כרחי לעבודת הצבא וגם כפו עלי להתנצר. כחצי יובל שנים נתון הייתי בקסרקטינים ואף על פי כן זכרתי כי יהודי אנוכי. לקיים את דיני ישראל לא יכולתי וגם בעזבי את שורות הצבא טרוד הייתי כל כך בחפזים אחרי משלחיד עד שיהודתי נשתכחה ממני כליל. כעבור זמן נשאתי לאשה נוצריה ובכסף שקבלתי השקעתי במסחר בהצלחה”.

הוא נשם בכבדות, דומה כי מרגיש הוא את רגעיו האחרונים ולא תהא שהות בידו לסיים את הסיפור.

אשתי הנוצריה ילדה לי בן יחיד וכמובן שהיא חינכה אותו ברוח הנצרות. ואילו רציתי לחנכו כיהודי כי גם אז לא נמצא בכל המרחב הזה יהודי אחד אשר יעזור לי. מיום ליום ייסרני

המצפון. לנגד עיני גדל בני פרא. וככל אשר התבגר הפך ל"איוון"
 טיפוס, שכור מתהולל, מתקוטט עם חבריו ומופקר לזוועה.
 בהביטי ב"בן-יקיר" זה ובמעשיו המגונים שתת לבי דם.
 זכרתי את הורי ואת ביתי. הלחלה אחזתני וגעגועים ראשונים אל
 מקורי צמחו בלבי.

כה עברו עלי שנים רבות. יסורי-הנפש קיננו בלבי ונאלץ
 הייתי להראות פנים שוחקות כלפי חוץ. בינתיים מתה עלי אשתי
 הטובה והאדוקה וע"י כך שוחררתי במקצת מכבלי המנהגים הנוצריים.
 „גם אחרי מות אמו לא היטיב בני את דרכו. דרכו היתה
 בלונה ומעשיו פוחזים. הבינותי, כי לעולם ישאר אומלל ולא
 ישנה את דרכו. הוא נשא לו אשה נוצריה, אשה ישרה ועדינת-
 נפש, אולם גם השפעתה להביאו לדרך הישרה, לא הביאה פירות.
 הוא עינה אותה והתאכזר אליה ולמרות אהבתה הגדולה אליו לא
 נטה אליה חסד. היא ילדה לו שלשה ילדים, אלה נכדי שהבאתי
 אל הרב. בצערה ויגונה על התנהגותו הרעה חלתה ואחרי חדשים
 מספר מתה“.

הזקן מחה דמעה והוסיף לספר:

„מעתה כבדו חיי. קול פנימי דיבר אלי בלי הרף: הן נולדת
 יהודי, בעל כרחך אתה נוצרי. ראה את הנעשה סביבך, בנך אבוד,
 עליך לפחות לדאוג לנכדיך, הביאם לצור מחצבתם.

„מה יכולתי לעשות בסביבה נכריה זו. ערירי הייתי בלי
 קרוב וגואל. לבי היה עם עמי עד שביום אחד קמתי, חסלתי את
 עסקי לקחתי את הילדים ואסע. רציתי לברוח למקום שאין מכירים
 אותי, להרגיע את רוחי הנסערת. בני מרוצה היה שהסירותי מעליו
 את עול חינוך ילדיו ומעתה חפשי יהיה להתהולל כאוות-נפשו.
 בעיר הסמוכה שמעתי על צדקת הרב לעזור לזולת ולענות לכל
 אדם, ואצא בכיוון ללודז'. ואמנם לא שגיתי. מצאתי אצלך מחסה
 ומגן. ראיתי בכך מסירות-אבהית ומצאתי מרגוע לנפשי.

„אבל הן נשארתי נוצרי — המשיך הזקן, ואגלי זיעה בצבצו
 על מצחו — הדבר היחידי שהטיל אימה בלבי הוא שבקרוב, עם

מותי, יודע סודי ברבים ואלה היהודים הרחמנים שגילו לי אהבה וחסד יחרפוני, כי נוצרי אנוכי ואקבר כנוצרי.

ומה יהיה גורל נכדי? בהודע להם הדבר, כי נוצרים הם, האם לא יעזבו את דתם ויקללו אותי ואת שמי, ואם ישארו באמונתם, האם יחיו כמוני וימותו כמוני או שיהיו ליהודים אמיתיים — זוהי הסבה שבגללה אינני רוצה למות בלודו, ועליך, רבי הקדוש, מוטלת החובה לדאוג לאחר מותי לגורל נכדי שלא יהיו כשיות הנדחות ללא רועה".

החולה נשתתק. הוא החביא את ראשו בכר ובכה בכי מר. הרב לא הרפה את ידו מראש החולה ופניו קדרו מרוב צער. דמעות־רחמים מלאו את עיניו.

החולה הגיע לאפיסת כוחות. רגעיו היו ספורים. הסיפור שהרב ספג לתוכו חולל בו חרדה, הוא הרחרר בדבר צוואתו של הזקן ובקשתו להלוויתו בעיירה קטנה.

כשקרב יום מותו ציוה הרב להעבירו לעיירה קטנה ולנכדים הגיד, כי הסבא זקוק לאויר צח, לשם כך הסיעוהו לשם.

הזקן מת. הוא הובא לקברות בבית העלמין הנוצרי בלי כל טקס מיוחד. כבחיו כן במותו היה גלמוד ונעזב.

את הסוד לא גילה הרב לאיש, רק יחידי סגולה שעמלו להוציא לפועל את בקשתו של הזקן ידעו את המתרחש. למקורביו אמר, שמימיו לא מילא תפקיד כה קשה.

גם הנכדים הרגישו בדבר־מה מסתורי המתרחש סביב הזקן.

עוד לפני מותו לא הוברר להם ענין אביהם. הזקן התחמק מתת תשובה ברורה. בזמן האחרון הם שקעו במסחר וגמנעו משאול דבר.

אחרי מות הסבא הגיע הזמן לגלות לנכדים את הסוד הגדול.

הבכור, הגיע זמנו להתיצב לעבודת הצבא ובעוד חדשים אחדים יסע לעיר מולדתו להירשם שם כחוק. מוטב, איפוא, שידע את

האמת כאן, מאשר תתגלה לו בנסיבות מוזרות ע"י אביו.

הרב הזמין לפגישה טרגית זו שני עדים, יהודים נכבדים,

וכשכל הנוכחים היו דרוכים למוצא פיו פתח ואמר:

„ילדים יקרים, גודלתם וחונכתם בלודז', תחת השגחתי. לא ידעתי את מוצאכם ואת משפחתכם. לבי עלץ בקרבי בראותי, כי עמלי נשא פרי. נהייתם לאנשים טובים בעלי־מרץ ומתנהגים כיהודים כשרים.

הסבא שלכם קראני לפני מותו וגילה לפני דברים שהם סוד כמוס עמי, אף לבני־משפחתי לא סיפרתיו. ועתה מוצא אני לחובתי לספר לכם את הקורות. זה יכול לקבוע את גורל עתידכם, הכרח בל יגונה, איפוא, לדעת את הדבר.

הצעירים ישבו מתוחים. לבם גודעזע לרגע: הנה ישמעו דבר אשר פיללו לשמוע בזמן האחרון ואשר גרם להם יסורי־נפש. „להוי ידוע לכם — המשיך הרב לאחר אנחה קלה — כי נולדתם לאב נוצרי ולאם נוצריה וגם עתה אינכם יהודים. סבכם היה יהודי, אולם בצעירותו כפו עליו את ההמרה בעת שנלקח לצבא. במשפחתכם אבד דור אחד ליהדות והדור השני שב בתנאים מיוחדים.”

הרב סיפר את פרשת חייו של הזקן, את תשובתו ותשוקתו העזה לחזור לצור מחצבתו. ביחוד עמד על רצונו הכביר, כי נכדיו ישובו לחיק היהדות ויאמרו „קדיש” אחרי מותו. תפקידי קשה — הסביר הרב — אני נמצא במצב עדין: כרב הקהלה עלי למלא את צוואת הזקן אולם מאידך גיסא, אין הצדקה ואין ברצוני לעשות כטוב וכישר בעיני. עליכם מוטלת כעת האחריות להכריע לאן פניכם מועדות...

„אנחנו עשינו את כל האפשר למענכם ולמען הסבא, עליכם כעת להחליט לפי שיקול דעתכם מה לעשות ואני מקווה, כי תודיעוני החלטתכם והנני להבטיחכם כי זולתי וזולת הנוכחים פה לא יודע הדבר לאיש.”

בבית הושלך הס. שעה קלה לא פצה איש את פיו. הנכדים, אם כי הרגישו דבר מה עוד קודם לכן, הופתעו עתה עם שמיעת דברי הרב האחרונים. ברגע זה ראו נגד עיניהם את אביהם השיכור, וכלל לא עלה בדעתם להיפרד מסביבה יהודית חמה זו.

פתח הבכור ואמר:

„רבנו, היית מורנו ואבינו, התרצה כעת לעזובנו. צעירים אנו וכעוורים נלך באפלה, עוצה עצה, רבנו, ברוב חכמתך ובקולך נשמע.“
אולם הרב ענה מיד:

„לא, אינני רשאי לשית לכם עצה. אתם עצמכם חייבים להכריע בדבר, עליכם לשקול את הענין בפלס ההגיון, לבחון את מצבכם מכל הבחינות ולאור שיקולכם — החליטו. אין לכם למהר, ביישוב־הדעת ובמוח צלול ראו דרככם ועשו כטוב בעיניכם.“
הצעירים עזבו את בית הרב נכירוח.

כעבור שבועות אחדים הופיעו שלשתם לפני הרב והבכור פתח בקול רפה:

„רבנו, החלטנו, לאחר שיקול־דעת ממושך, להישאר בקרב עדת ישראל. את כל אבני־הנגף נסיר מדרכנו ושום כוח בעולם לא יוכל להעבירנו על דעתנו. אנחנו נחכה מעט עד שנתבגר ונעמוד ברשות־עצמנו, אז נוכל להעביר גם את כל הסידורים הפורמליים ולהיות חברים בקהלה.“

הדברים התפתחו בכיוון הרצוי להם. לאחר שהתבגרו ערכו ברית־מילה וכן העבירו את כל הסידורים הרשמיים כדרוש. הבכור שביניהם שוחרר מעבודת־הצבא והתמסר בכל לבו שהכל יבוא על מקומו בשלום. שלשתם נשארו בלודז’.

אולם מן השמים נגזר עליהם לשתות את הכוס עד תומה. לאחר שנרגעו קמעא ממתחות העצבים קפץ עליהם רוגזו של אביהם. הוא שמע, כי בניו עשירים מופלגים, ובהיותו שקוע בחובות, החליט לעבור אליהם ולקבל מהם כסף כדי שיוכל להמשיך בחיי ההוללות.

להוצאת הדרך השיג בקלות. אחד ההרפתקנים המציא לו סכום כדי הוצאות, בחשבו כי יחזיר לו כהנה וכהנה. בבואו ללודז’ פנה לבית מסתרם של בניו. תחילה לא הכירוהו אך עד מהרה הופתעו לראות, כי אביהם עומד לפניהם. הוא לא התענין בכל פרשת עברם ולבו היה נתון לכסף בלבד.

מצבם נעשה קשה. הם לא יכלו להגיע אתו להבנה הדדית ועל כן החליטו לפנות אל הרב מייזל. הרב התענין לדעת אם אביהם יודע כבר כי יהודים המה וכי אין לו שייכות יותר אליהם. התברר שהוא עדיין אינו יודע על כך ולא כלום. הוא רק מתאונן על ששכחוהו בפינה הנידחת ברוסיה, שעה שהצליחו בעסקים והנם מיליונרים. הענין נעשה מסובך מיום ליום ושוב הועמד הרב בפני בעיה כאובה.

הרב יעץ לצעירים לחזור ולספר לאביהם את הקורות אותם מאז עזבם את רוסיה. אין לכתך דבר. לפי הרושם שענין זה יעשה עליו ידעו לכלכל מעשיהם. לפי שעה יתיחסו אליו בכבוד הראוי ויזהרו לגלות לאחרים מי האורח.

הבכור מיהר לביתו וסיפר לאביו את כל הפרשה. ומה עז היה הרושם, שסיפור זה חרת בלבו! הוא לא ידע אם חולם הוא או שיכור. ובמקום להיטות לכסף בא רגש מוזר בנפשו. לרגע נצנצו נגד עיניו ימי הילדות וכל עברו. דומם ישב כאבן ובהקשבה רבה שמע את דברי בנו.

ומשכילה הבן לספר שאל בהתרגשות רבה:

„ומה יהיה גורלי עתה? בודד ועזוב אשרך דרכי בחיים. עוצו לי עצה, הן בני אתם, עצם מעצמותי“ — הוא דיבר בלהט ובהתרגשות —

לפתע ראה את עצמו מוקף אנשים זרים שאין ביניהם רגש כלשהו. כרגע הבין את מצבו: זר הוא בתוכם, ולבקש נדבה בא... גם הבנים נמצאו במבוכה. הם נמצאו בסתירה טרגית; בין אהבה לאב ובין עצם קיומם כיהודים.

אחרי דומיה מעיקה אמר הבכור:

„אנחנו מוכנים לכלכל אותך בכבוד ובעושר אך לחיות יחד לא נוכל מטעמים מובנים“.

„לא — היתה תשובת האב — למעני הכל תם. כספכם לא נחוץ לי, החיים פסקו בתוכי... כל ימי חייתי כחוזר ביער, רבצתי בבזך ורפש ולא ידעתי דרך בחיים, רק עתה נפקחו עיני ואראה

כי כליון נחרץ עלי. לא אדע אם טוב או רע עשיתם — לא אטיף לכם מוסרי, כי שכחתם אב מסכן במרחקים. — אחת היא לי. בקשתי היחידה היא, כי תתנו לי להוצאות הדרך ואצא עוד היום לביתי".

הם הפצירו בו, כי יקבל מידם סכום כסף שיספיק למחיתו, אך סרב לקבל כל סכום. שהוא מלבד הוצאות הדרך. ואמנם, מיד יצא לדרך. לאחר שנים נודע להם כי אביהם שם קץ לחייו, בהשליכו את עצמו לנהר השוטף בעיירה.

נא.

בשנות 1904-5, שנות המהפכה והמאבק לזכויות אנוש, מצאו המיסיונרים שעת כושר לפרוש את רשתם על הנוער היהודי ולהציל את נשמותיהם מידי השטן...

רבים היו הצעירים שנאשו מעולמם, בראותם את הנעלה והקדוש נרמס ברגל גסה.

המיסיונרים פעלו בצורות שונות. יש והופיעו כמהפכנים והטיפו גאולה בין הצעירים תמומי-הראש ויש שבאו כחסידים לפעול בקרב הנוער שנתחנך על ברכי החסידות.

המיסיונרים נצלו את השעה, כאשר רבים מבין הצעירים נאלצו לברוח מרוסיה ולחפש מקלט בארצות החפשיות. הם הבטיחו להם מעבר ואמצעים לקיום ואך תנאי מפורש התנו: להתנצר.

כל שבת ארגנו אספות וויכוחים. רבים באו מתוך סקרנות לראות ולשמוע את פטפוטי-ההבל, אולם התוצאות לא אחרו לבוא. צעירים יהודים נלכדו ברשתם ועזבו את אמונתם.

בין הצעירים הסקרנים היה גם קלמן, בן לאחת המשפחות המכובדות והעשירות בלודו.

קלמן נמשך אף. הוא מתוך סקרנות גרידא אל אספותיהם. אחד המיסיונרים שהתחפש כחסיד פיתה אותו וכך ראה את עצמו יושב ומקשיב להשגות המומרים והמיסיונרים. מן הוויכוחים האלה

יצא נבוך. בפעם הראשונה בחייו החלו ספקות לגקר במוחו, ודברים שהיו קבועים במוחו החלו אט אט להתערער.

פניו לבשו קדרות ומנוחה לא ידע. לא פעם נדר נדר לא לבקר יותר בעצרות המיסיונרים ולנתק את כל הקשרים אתם. אולם כל זה ללא הועיל. הוא נמשך אליהם בחבלי־קסם וברבות הימים התרגל לוויכוחים ואף השתתף בהם, תחילה אמנם כמתנגד ומהיותו מחונן בכות־הדיבור וההוכחה הקשיבו לו הנוכחים בתשומת לב רבה, אף כי הוכיח להם, כי בורים הם ואינם מבינים ולא כלום ב"ברית־החדשה" ובשאר ספריהם הקדושים.

בסופו של דבר רפתה התנגדותו אליהם וברבות הימים למד סניגוריה על אי־אלה נקודות בתורתם.

לזה קיוו המיסיונרים. הם דיברו על לבו כי נכונו לו חיים מפוארים של מלומד אם ימיר את דתו ויהיה כאחד מהם. הם הבטיחו לו המשכת הלימודים בחוץ־לארץ, דבר שקסם לו ביותר. חלומו עמד על סף ההגשמה. מעתה יוכל להגיע לרמה ואיש לא יעכבנו.

בבוקר לא עבות נעלם הבחור. איש לא ידע לאן. אך בין חבריו רווחה השמועה כי קלמן, שהתרועע עם המיסיונרים, נתפתה על־ידם.

המיסיונרים העבירו אותו לאנגליה ובעיסוק גדול סדרו בשבילו את כל האמצעים להמשיך בלימודים, הואיל ותלו בו תקוות רבות. אך את דתו לא מהר להמיר.

אביו לא נח ולא שקט. הוא פעל בכל המרץ להציל את בנו מצפרני המדיחים, אבל את מקום מחבואו לא גילה, וכרגיל פנה אל הרב מייזל.

כשמוע הרב את סיפורו של האב נזף בו והטיף לו דברי־כבושין למה לא השגיח על בנו לבל ילך בארחות עקלקלות.

הרב הרהר בדבר והגיע למסקנה שבלי ספק העבירו את הנער ללונדון, למרכז פעולתם. הואיל וכך, ערך מכתב אל הרב הכולל באנגליה וגולל לפניו את הפרשה כהווייתה. הוא ביקש ממנו לעשות

את המאמצים האפשריים ולגלות את מקום מחבואו וכן להיוודע אם חס וחלילה כבר המיר את דתו או לאו.

הרב הכולל עמל ויגע והצליח למצוא את מקומו, אולם לא נודע לו אם התנצר. הוא השיב מיד לרב מיזל את כל הפרטים. מיד יצא אביו של קלמן ללונדון, בפקודת הרב. הוא לקח אתו מכתב מהרב מיזל אל הצעיר, ובו כתוב:

„קלמן גוזרני עליך לחזור מיד הביתה. התר את עצמך מחבלי-„הכישוף“, עשה את חשבון-הנפש וחשוב היטב על דרכך“...

לפגוש את קלמן לא היה מן הדברים הקלים. הרב הכולל הורה לו את המקום בו שיכנו המיסיונרים את קלמן. הם הגבילו את חופש תנועתו ושמרו את צעדיו.

האב ארב לו בקוצר-רוח בכל מקום שנראה לו שיתגלה. ואמנם כעבור ימים מספר ראה את בנו עובר ברחוב. אך מה השתנה מראהו! מגולח למשעי היה, וכובע רחב על ראשו, מהלך היה עם ספר תחת בית שחיו, שקוע במחשבות.

לפתע הופיע אביו לפניו.

שניהם נעמדו כמאובנים. הבן התאושש מהר ולחש על אזני אביו:

„בוא אבא, נתחמק מכאן, פן תראנו עין בולשת, כאן לא נוכל לשוחח“. הוא לקח את אביו בזרועו והביאו לסימטא נידחת, אז האיט את צעדיו ואמר לאביו:

„אבא, לשם מה באת הגה?“

האב זכר את אשר צווהו הרב לא לדבר אתו מטוב עד רע ומסר לו את מכתבו של הרב מיזל.

„במטותא ממך, אבא — אמר קלמן — אין ברצוני לקרוא את המכתב. אל תענו אותי יותר, אני כבר מעונה למדי. השלמתי עם מצבי זה וברצוני להשאר“.

עיני האב זלגו דמעות.

„אבא, המשיך קלמן, אל תחשוב כי התנצרת, לא יכולתי להחליט על כך בשום אופן, אם כי הייתי מוכן לצעד הזה“.

ואחרי רגע בקראו את המכתב הוסיף:
 „אני אסע הביתה ואתווכח עם הרב מייזל. סבורני כי לא
 יוכל להוכיח לי כי שגיתי בדרכי”. בדברו זאת נטו מן הדרך
 ויפנו לתחנת הרכבת.
 בלודז' מצאו את הרב מייזל בביתו. כשקלמן נכנס, קם
 לפניו הרב מייזל ואמר לו, כשמבטו נעוץ בנכנס:
 „קמתי ממקומי לפני יהודי „בעל תשובה”. נטית לדרכים
 גלוזות ואחרי שיקול הדעת חזרת אלינו, היהודים. ונאמר: במקום
 שבעלי תשובה עומדים — אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד”.
 דברי הרב ננעצו בבשרו כמחטים; הוא הרגיש את מבטו
 החודר של הרב וידום.
 „רבי, — הפסיק האב את הדומיה, — קלמן עודנו יהודי,
 כמו שהיה”.

„הדבר לא היה מוטל אצלי בספק. לא בקלות נפטרים מלהיות
 יהודי” — ענה הרב. וכשקלמן החל לדבר בדבר הספיקות המגקרים
 בלבו והיסוסים המעיקים עליו — נזף בו הרב ואמר:
 „אל תהיך לדבר על ספיקות כלשהם. ביהדות אין ספיקות
 והיסוסים כלל”.

קלמן נשאר בלודז' ואט אט נשתכח ממנו המקרה. הוא
 נשאר יהודי נאמן כל ימי חייו.

נב.

הרב מייזל לא חיכה לבואו של נצרך. בהיודע לו כי אי-
 שם יושב אדם ומצוקתו נראית לעין חש להביא לו סעד.
 ישראל פיוטריקובסקי היה יהודי מופלג בתורה, אבל עני
 מרוד. הוא התפרנס ממכירת כרטיסי-הגרלה. למזלו לא זכה איש
 על כרטיס שנקנה אצלו.

טבעו היה בכך שלא התאונן על גורלו המר. את הכל קיבל
 באהבה ותמיד שמח בחלקו.

אולם לשיא אושרו הגיע, כאשר סיים עסקיו בעיר ופנה

ללמוד תורה. מי ישווה לו ומי ידמה לו. תורתו היתה שעשועין.
מלבד זה היה בעל „רכוש" גדול: הרבה ילדים קטנים
התרוצצו בדירתו הקטנה, אך, כאמור, לא התאונן.
באחד הימים היה האיש לשיחה בפי כל. ומעשה שהיה כך היה:
ילדו בן החמש חלה. הוא לא סיפר, כמנהגו, לשום איש. קרא
לרופא, קיבל תרופות ועשה את המוטל עליו כאב רחום. אבל
מן השמים גזרו והילד מת.
פיוטרקובסקי קיבל עליו את הדין בדומיה ואמר: ה' נתן
וה' לקח.

לאחר זמן חלתה ילדה. שב וקרא לרופא ועשה כיכלתו
וכמצוות הרופא. ובכל זאת מתה גם הילדה, אולם כשנפל למשכב
הילד השלישי, התחילו השכנים להתלחש ביניהם, כי בבית פיוטר-
קובסקי פרצה מגפה, רחמנא ליצלק, השמועה הגיעה גם לאזני
הרב מייזל.

הרב הזמין אליו את פיוטרקובסקי וכה אמר אליו:
„שמוע שמעתי כי יהודי ירא-שמים אתה, איך מלאך לבך
להעלים עין מבריאות משפחתך ולא מצאת לנכון להתיעץ עם
קרוביך ומכיריך. כן לא דרשת כל עזרה בשעת צרה."
„ומי יכול לעזור לי, אם לא הקב"ה" — ענה היהודי.
„נכון הדבר" — אמר הרב — „אבל התורה מצווה „ונשמרתם
מאד לנפשותיכם" וד' יהיה בעזרכם".

הרב חקר את הנעשה אצלו בבית סיבת המחלה ומצבו
החמרי, והנה גודע לו, כי אשתו של פיוטרקובסקי חולת-שחפת
וכל הילדים נגועים במחלה זו.
אותו יום הגיע לביתו של פיוטרקובסקי אחד הרופאים מן
הידועים בעיר ואחר בדיקה קבע, כי על אשת פיוטרקובסקי וילדיה
לעזוב מיד את העיר ולצאת לנוה-קין. עליהם לחיות באויר צח ועם
מזון משובת. כן עליהם להתליף את הדירה הואיל והיא לחה
וקירותיה מעלים טחב. הרופא הזהירם, שאם לא יעשו את שלושת
הדברים — חייהם וחי הילדים בסכנה.

למותר לציין, שעוד באותו יום יצאו לכפר, ובעזרת הרב
עברו לדירה חדשה. פיוטרקובסקי שלח מדי שבוע בשבוע כסף די
צרכם למוזנות כמצוות הרופא.

המשפחה האומללה יצאה מכלל סכנה ופחד המגפה סר מעליה.
זה לא היה מקרה בודד, הרב מייזל הורה למקורביו להודיע
לו מיד על כל מקרה דומה. רבים שנשאו את דחקם בהסתר סודרו
ונעזרו על-ידו.

נג.

בעיר הישנה ישב יהודי בשם אשר סלונמר, יען כי מחסידי
סלונים היה. היהודי הזה הגיע ללודז' בגפו ולאחר שמצא פרנסה
הביא את משפחתו אליו.

הוא היה מסתפק במועט ושמח בחלקו. והנה מקרה טראגי
הפסיק את חייו השקטים; בחצות הלילה הרגיש סלונמר ברע
ובסרבו להזמין רופא, ישב על אדן החלון לשאוף אויר צח. ברגע
מסוים איבד את שווי משקלו עקב סחרחורת-ראש ונפל מן החלון.
בבית-החולים עוד פרפר בין החיים ובין המוות כיום שלם
ולמחרתו נפח את נשמתו ביסורים גדולים.

האלמנה והיתומים נשארו גלמודים. אמנם, רבים הוקירו את
סלונמר על יושר לבו וענוותנותו ובהמונים לוהו למנוחת עולמים,
אך מתנחומים בלבד לא הוקל למשפחה. הרב מייזל, שהיה אף הוא
בין המלווים, חשב רבות כיצד להבטיח את קיומה של המשפחה. הוא
הבין, כי לא די לדאוג לנדבות ולהפכם ע"י כך ל"שנוררים", מוטב
למצוא פתרון יסודי למצבה של האלמנה. הוא שלח לה סכום כסף
על מנת שתקנה לעצמה חנות-מכולת ואת שלושת ילדיה מסר
לתלמוד-תורה של ירוצ'ינסקי. שתי ילדות נשארו אצל אמן. הבנים
היו מוכשרים ללימודים ולמלאכה והמורים ניבאו להם גדולות.
בפרט הצטיין הגדול ביניהם, שהחל לאט לאט למצוא את לחמו
ע"י עבודה במסגרות.

כשגדל צבר מעט כסף והחליט לנסוע לגרמניה ללמוד

ולהשכיל. הוא נתקבל לסמינר-הרבנים והודות לשקידתו והתמדתו קיבל תמיכה שהספיקה לכלכלתו ולהוצאות למודיו. שני הבנים הנותרים הקימו בית-מלאכה מיכני למסגרות באחת מערי ליטא ולאחר שהתבססו הביאו לשם את אמם ואחיותיהם. הבן המשכיל נתמנה לרב מטיף באלזס-לוטרינגן ושמו יצא לפניו. שם הרב מייזל לא מש מקרב המשפחה ובלבם ברכו אותו לאורך ימים.

נד.

לודו' על אף עשרה לא חסר בה מעולם אביונים, הזקוקים לעזרה היו רבים ואילו העזרה — מעטה. משה היה יהודי שהתרגל לדחקותו. אולם בהגיע בתו לפרקה לא ראה כל מוצא כיצד להשיא את בתו. משה ואשתו ישבו על המדוכה כל הימים וחשבו חשבונות והקימו השערות מאין תבוא עזרתם.

פעם אמרה אשתו: התדע מה עלה בדעתי? ננסה את מזלנו בהגרלה, אולי יזכנו האל בזכיה, ונוכל להשיא את בתנו. משה, אמנם, לא היה תמים דעים עם אשתו ובפרט, כשלא השיגה ידו לקנות כרטיס הגרלה. אך הפעם לא עמדה בו הרוח וייפת. את הסכום השיג ע"י שמסר חפצים שונים לבית-עבוט. הוא קיבל את עשרת הרובלים ומיהר לקנות את הכרטיס. וכדי להבטיח את הזכיה מצא לנכון לבקש את ברכתו של הרב מייזל.

כשמוע הרב את מטרת בואו שאלו:

„האם לא חסת על הכסף, משה?“

משה עמד לפני הרב נבוך:

„רבי, אודה ולא אכחד את הכסף השגתי מבית-העבוט.“

„הראה לי את הכרטיס“ — הוסיף הרב.

משה הוציא מכיסו את הכרטיס ובו, ברגע קרא אליו הרב

וקולו מעושה:

„מה? מספר זה ברשותך, ברצוני להיות שותף לזכיה“ —

ותוך כדי דיבור הוציא הרב עשרה רובל והושיטם למשה.
 משה הופתע. הוא לא הבין מדוע רוצה הרב להיות שותפו.
 אולם יחד עם זה גדל בטחונו ואם כי היסס למסור לרב את מהצית
 הזכיה — לא התנגד מפני כבוד הרב וקיבל את הכסף.
 „אולם מדוע הוא נותן לי עשרה רובלים — תמה משה —
 הן הכרטיס כולו עולה סכום כזה?”

„לא — ענה הרב — בעד הזכות שהצלחת לקבל אותו מספר
 אני חייב לשלם הסכום כולו, ועתה לך הביתה ופדה את חפצך”.
 משה הלך הביתה שמח וטוב לב. הוא האמין באמונה שלמה
 כי כרטיסו יזכה בלי ספק וציפה ליום המאושר במתיחות רבה. גם
 לאשתו סיפר על המקרה ושניהם האמינו שהפעם גכונה להם
 ההצלחה.

יום יום בדקו את רשימות הזוכים ועד המועד האחרון קיוו
 לתוצאות. אך המזל לא האיר להם פנים והמספר לא יצא בגורל.
 מיואש ומודאג פנה אל הרב.

„אפשר היה לשער מראש כי כן יהיה הדבר” — ענה לו
 הרב — געשיתי שותף בכוונה לאפשר לך לפדות את חפצך.
 להבא אל תעשה שטויות כאלה.

משה נכלם והודה בלבבו כי הצדק עם הרב.
 לאחר מכן התענין הרב בגורל המשפחה ואף עזר לו להשיא
 את בתו.

גה.

י. ק. פוזננסקי עסק הרבה בעניני צבור אך מרוב טרדות
 שכח לא פעם את הבטחתו לתמוך במוסד מסוים. הוא הדבר בבית-
 החולים הנקרא על שמו, שבזמנו הבטיח לשאת בעול הוצאותיו
 וניהולו.

בימים שהעבודה הוזנחה בו והחולים התאוננו על סדריו,
 הזמין הרב מיידל את פוזננסקי, והעיר את תשומת לבו על ההזנחה.
 בקשר לכך סיפר הרב לפוזננסקי סיפור זה:

לבעל-שם-טוב היה נכד, יהודי למדך, ירא-שמים אבל עני מדוכא. הוא קיבל באהבה את גורלו ואת אושרו מצא בלימוד תורה. ברם, מחשבה אחת לא הרפתה ממנו והיא — חינוך ילדיו. עקב דלותו לא עלה בידו לחנך את ילדיו כראוי. הוא הצטער על כך אך לשנות את פני הדברים לא יכול.

פעם, בבואו לבית-הכנסת ראה ע"י הכותל המזרחי את פני העיר, יהודים גבירים שאין להם דאגות פרנסה ויכולים לעבוד את ה' בלב שקט. לפתע צץ רעיון במוחו. הוא נגש אל העומדים במזרח ואמר להם:

רבותי, ידוע לכם היטב כי מעולם לא פניתי אליכם בדבר עזרה כלשהי, השיבותי גם את נדבת-לבכם, עתה בקשה לי אליכם, אנא, תפרקו את עולי מעל צוארי ועזרוני לחנך את ילדי בדרך התורה ואני אוכל בשקט לעסוק בתורה.

העשירים הבטיחו לו בחפץ-לב את הדבר ונכד הבעל-שם-טוב ופרד מהם בשלום.

בשובו מבית הכנסת נעצר על סף ביתו והרהר בקול:
 „רבונא דעלמא כולא, מה עשיתי? הן שמתי את מבטחי בבני-אדם ואני עצמי רוצה לפרוק מעלי עול, ולהפטר מצער גידול בנים!... רבון העולמים, הראה נא לעבדך חסד והענש את העשירים בשכחה בלתי רגילה. ישכחו הם את הבטחותיהם וחסל“.

בקשתו של הנכד בודאי נתקבלה, כי העשירים באמת שכחו את הבטחתם, ובצאתם מבית הכנסת פרחו לה ואינה. זהו מה שרציתי לספר לך. — פנה הרב אל פוזננסקי, אבל אני לא אבקש להעניש אותך בשכחה מכיון שהמדובר כאן לא בבנים שלי אלא בבנים של כלל-ישראל...

פוזננסקי הבין לדברי הרב ותיקן את המעוות. הוא נכנס בעול הכספי והתמסר בכל מרצו להנהלת הבית.

נו.

פעם נכנס אל הרב עסקן חשוב, אחד מעשירי לודז', למדון וירא שמים וביקש ממנו דבר.

„רבי, קבלתי בזה הרגע מברק מאיטליה, כי שם מת העשיר הידוע, בן לודז', את גופתו מביאים לכאן, לכן אבקש את הרב להשתתף בהלוויה ולהספידו לפני הקבר.

הרב לא ענה דבר, אך פניו העידו על מבוכתו. נכון כי המנוח היה עשיר גדול, אבל רחוק היה מכל עניני הכלל. הוא לא עשה דבר טוב בחייו, שיהא ראוי להספדו של הרב.

הנדבן הבין את מבוכת הרב ואמר אליו:

„אני מבין, רבי, כי לא החשבת את הנפטר בגלל יחסו האדיש לעניני צבור ומשום כך יקשה עליך הדבר.”

„כנים דבריך — השיב הרב — וכי מה עלי לומר? דברי שקר אינני רוצה להגיד והאמת תוכל חלילה לפגוע בכבוד המת, אך גם לא אוכל לסרב ולא להשתתף בהלוויתו, ובכן הלכה חמורה לפני.”

למחרת הגיע הרב אל ההלוויה. קהל המלווים ידע שהרב ישא הספדו ורצו לראות איך יפול דבר.

הרב ניגש אל הקבר ופתח בדברי־משל:

בעיר אחת חי סבל יהודי. בזיעת אפו אכל לחם והעבודה פרכה את גופו. מרוב עמל חלה הסבל, נשימתו נתקצרה ושעולו גבר מיום ליום. הרופאים נתנו תרופות, אשתו טיפלה בו אך כל זה ללא הועיל. מיום ליום הורע מצבו.

בראותם כי האיש הולך ונחלש יעצו לו הרופאים לצאת לאיטליה. ושם, במזג האויר החם יבריא. מובן שהסבל לא נסע ונשאר בבית. כוחותיו אזלו ומת. נשאר אחריו אלמנה ויתומים רכים בעירום ובחוסר כל.

לעומת זה היה יהודי עשיר, שנהנה מכל תענוגות החיים. הוא לא חשך דבר מפיו, את אשר חשקה נפשו השיג. דאוג לא דאג

ליום המחרת ואף שכח כי ישנם עניים בעולם הגוועים מרעב, וחולים מחמת תשישות ומחסור.

העשיר הזה, לאחר שהתענג על כל טוב, התאוה לצאת בימות החורף לאיטליה, שום קושי לא עמד בדרכו, אולם מזג האויר היה בעוכריו דווקא. והוא חלה. הזמינו אליו את הטובים שבין הרופאים וגם הם לא העלו ארוכה והוא מת.

כאן הפסיק הרב, בבית הקברות השלך הס. הנמשל היה מובן לכל: כך הוא מנהגו של עולם; אם חיים ללא חשבון הנפש ואיש לבצעו יפנה. אילו נתן אותו עשיר את כסף ההוצאות לסבל העני שהוא יסע לשם להירפא ממחלתו, כי אז אפשר מאד, ששניהם היו ניצלים מרדת שחת.

אילו היו בני אדם דואגים לזולת, לחסרי-כל, היתה מכבר באה גאולה לגלותנו הארוכה.

נז.

בכפר אחד סמוך ללודז' גר חלבן עני בשם מנדל. קשים היו חיו של מנדל. אולם שבעתים קשתה הדאגה לבנותיו שהתבגרו והגיעו לפרקן. הוא חיפש בן זוג לבתו מבין אנשי הישוב. אחר עמל רב מצא את מבוקשו ובשעה טובה ומוצלחת נכתבו התנאים ומועד החתונה נקבע אחרי חודשים מספר.

מנדל השקיע מאמצים רבים כדי לפאר את חתונת בתו. הוא קנה בשארית כספו בגדי חתונה ומטעמים הכין כיד המלך. זמן החתונה ממשמש ובא וכביתו של מנדל רבה התכונה. ניקו את החדרים, שיפצום, אפו ובישלו ואף מנגנים הוזמנו ובדחן בתוכם. אורחים רבים הגיעו, קרוביו וקרובי אשתו. גם הפריץ שאצלו קנה חלב, הופיע, ראש הכפר וסגנו באו.

בינתיים שמחו הקרואים, בנות הכפר רקדו, המחותנים כיבדו את האורחים במטעמים ובמיני מרקחת והחתן לא נראה — הקרה אסון, חלילה? גם ידיעה לא נתקבלה ממנו.

השעה מאוחרת, כולם מודאגים ונבוכים ואין פשר לתעלומה

זו. אבי הכלה התהלך נכה־רוח ובשהוק מעושה ניסה להרגיע את האורחים כי עוד מעט יופיע. הכלה ישבה חיוורת כסיד וכמעט שיצאה מדעתה מרוב שברון־לב.

עד שעה מאוחרת בלילה חיכו והחתן לא הופיע. לא היה טעם בדבר לשבת ולחכות. האורחים התפזרו, הכלה פשטה מעליה את צעיף החופה והמחותנים מחו דמעה.

אין זאת כי אסון קרה.

לאחר יומיים נכנסה לכפר עגלה ובה ישבו החתן ואמו. אנשי הכפר מיהרו לראות ולשמוע סיבת איחורו. גם מנדל ואשתו גחפזו לדעת שורש הדבר.

מוקף אנשים רבים, נדהם מהתרגשותם הביע את השתוממותו על השאלות שממטירים עליו. ניכר היה שאינו מתמצא בכל הענין. ומה בכך אם אחר יומיים?

„הייתי עסוק — השיב בקצרה — היה לי דין ודברים עם השותף על עגל שקנינו יחד, ומשום כך לא יכולתי לבוא בזמן. אולם אין בזה אסון אפשר היום להעמיד חופה!“

אמו הזקנה אף היא לא ידעה להשיב דבר.

מנדל ואשתו היו כמוכּי־רעם. אחרי יישוב־הדעת החליטו להעמיד חופה. אבל הכלה מאנה לשמוע. היא לא רצתה להינשא לאיש שהעליבה כה קשה. אנשים רבים התערבו בדבר אולם היא באחת: לא.

הענין הובא אל הרב מיזל. הוא שמע את הענין ואת סירובה של הכלה. מנדל ביקש מאת הרב לתת לו פיטורין מהתנאים. הרב ניסה להשפיע על הכלה להבין שאין זה עלבון אם עניני פרנסה עכבוהו, אבל היא עמדה בסירובה.

הרב נוכח לדעת, כי החתן בור ועם־הארץ ומכאן שלא היתה כוונה מצדו לעשות מעשה־רע. הרב הוציא פסק דין שרק לאחר ששה חדשים יתן פטורין. לפני צאתו לדרך קרא הרב לחתן ואמר לו: „עליך לבוא אלי כל יום ששי לשבת — אתה תהיה אורחי.“

ואם כי קשה הנסיעה מגרבוּבה ללודו' — הסכים החתן להצעה.

הרב הכין לו הפתעה. מלמד מיוחד חיכה בכל יום שבת ובילה אתו בשיחה ולימוד א"ב. לאט לאט עשה חיל בלמודים ורק עתה ניתן לו להבין את אשר עשה לכלה ולכל הקרואים באחרו להתונה.

הוא נסע אל הכפר לפייס את מנדל ואת הכלה ולבקש סליחתם. כעבור זמן בא מנדל שנית לרב להתייעץ אם לקבל את הפיוסים. הרב שמע שגם הכלה מוכנה לסלות, יעץ לו להעמיד חופה בשעה טובה ומוצלחת. החתונה הוחגה ברוב פאר, והזוג הצעיר חי את הייו בנעימים.

נח.

ועוד לפרשת המתבוללים.

אחד מבעלי הפירמה „הרצנברג ורפפורט" מת. המנוח היה מחשובי המתבוללים וכבעל השפעה חשבו מקורביו כי הפעם לא יסרב הרב לבקשתם לקברו בארון. האלמנה והיתומים דרשו במפגיע לקיים את צוואת הנפטר. האלמנה באה בדברים עם ידידיו של בעלה המנוח וביקשה מהם להשפיע על הרב מייזל שייעתר לבקשתה. המתבוללים ידעו את עמדת הרב אך בכל זאת ניסו להוציא הסכמת הרב לקבורה.

שני נציגים נכנסו אל הרב ומסרו לו את צוואתו של המנוח. הם ביקשו כי הפעם יתיחס הרב לפנים משורת הדין ויתן הסכמתו לטכס.

הרב התנגד בחריפות.

„אם כן, אנו דורשים אספת פרנסיהקהלה ביחד עם חשובי העיר והם יחליטו בענין זה". — אמרו חברי המשלחת. לכך הסכים הרב והאספה התקיימה עוד באותו יום. המתבוללים היו מוכנים למאבק קשה והיו בטוחים בנצחונם. ראש המדברים היה שטילר, בעל־הפירמה „שטילר ובילשובסקי". הרב הקשיב לנאומו הממושך, אולם בכלותו קם ואמר:

„נמוקיכם לא הוכיחו לי מאומה. אני חוזר ואומר כי לא אסכים לקבורה נכרית כל עוד אני חי“.

הנאספים הבינו, כי הרב יעמוד בתוקף על סירובו ואיש לא ניסה ליטול את רשות הידבור. שטילר קם ותוך רוגזה דיבר: „אם כן נפנה לשלטונות. הפעם לא תהיה זו שאלת יהודים, פקודת הממשלה תחול על כל היהודים, בלי יוצא מן הכלל“.

דברי שטילר נפלו כרעם.

פני הרב החוירו כסיד. הוא פתח את הדלת וצעק בחרון־אף: „למלשין לא יהיה מקום בביתי, אדרבא תנסה נא לפנות לשלטון. אני רב בלודז' ובקולי תשמעו“.

רוחות הנאספים נסערו. מן ההכרח היה למצוא מוצא. הפרנסים החליטו לשגר משלחת אל האלמנה ולבקש ממנה שתוותר על הקבורה בארון ובזה לשים קץ לענין.

המשלחת בהרכבה של עזרא שיקר וי. אורבך יצאה ובדרך פגשו את יעקב הרץ (חתנו של פוזננסקי) שאחר משום מה לאספה. הם מסרו את מהלך הוויכוח ולפי הצעתו חזרו כלעומת שהלכו. בבואו לבית הרב שמע הרץ את דעתו של הרב מייזל ואז פנה לנאספים: „אם כן אך לשוא נשב פה. דבר הרב יקום!“

הנאספים התפזרו ללא תוצאות והודעת הרב ניצחה.

נט.

באחד הימים סירבו פקידי הרשות לחדש את רשיונותיהם של בעלי הפונדקים ובתי־מרוח. כל בקשה לא הועילה וניכר היה כי ידם של אנטישמיים בענין.

בין הפונדקאים קמה מהומה. הם ניסו אמנם לנצל כל מיני המלצות אבל לשוא. פקידי הממשלה טענו שזו פקודה מגבוה. מלשכת הפלך הפיוטריקובי (לודז' היתה שייכת לפלך זה).

בלית ברירה פנו אל הרב מייזל.

הרב נכנס מיד לעובי הקורה. הוא ראה את כל הענין כרציני ביותר, שהרי גזרה זו עשויה לשבור מטה לחמן של מאות משפחות.

וכשנוכח לדעת כי אמנם הם פעלו לפי פקודה מגבוה החליט לנסוע אל שר הפלך עצמו.

שר הפלך היה בשעתו מילר. הרב נסע ברכבת, ובתחנת קולושקי נאלץ היה לעבור לרכבת אחרת שתביאו העירה. את הזמן שהיה עליו לחכות עשה בתחנה.

לפתע שמע הרב קול קורא אליו רוסית:

„בוקר טוב לרב, לאן הוא נוסע?”

הרב ראה לפניו את שר הפלך מילר וכפי שנתברר לו נסע השר ללודז' והתעכב בתחנה משום שראה בעד החלון את הרב. מכיון שהעריכו מאד ירד לראותו.

הרב סיפר לו מטרת הנסיעה אולם לא רצה להביא בפניו את הענין מכיון שזו פגישה מקרית.

שר הפלך חזר עם הרב לפיוטרקוב ורק שם מסר לו הרב את פרטי הענין. השר לא ידע כלל על פקודה כזאת ומסתבר שהנהלת המכס טיפלה בענין. הוא ביטל את הפקודה הסודית וחזר עם הרב מייזל ללודז'.

כל מחזיקי בתי המרווח נשמו לרווחה.

ס.

חריפותו עמדה לו למצוא את גרעין האמת בכל בירור, ופקחותו העלתה לשיא השלמות את המסקנות של פסקי הדין. גישה מיוחדת במינה היתה לו לרב מייזל לדין דין אמת ולהעמיד תביעת שוא בצל.

שתי נשים שכנות כבסו לבנים ומשום קרבת החבלים לא נודע של מי הלבנים שנגנבו ושל מי הנותרים.

כל אחת טענה כי הלבנים של חברתה נגנבו ושתייהן באו אל הרב לבירור. הרב ציוה להביא את הלבנים, שמע את טענותיהן ודחה את מתן פסק־הדין לימים אחדים.

בינתיים ציוה לרבנית להוסיף לבנים משלה.

כשבאו הנשים שטח לפניהם את הלבנים. טענה האחת: „זה

שלי וזה לא שלי" וכו'. ואילו השניה אמרה: "כולם שלי"...
כך הכיר הרב מי בעלת הלבנים והחזירם לרשותה.

*

יהודי התלונן לפני הרב כי פלוני אלמוני גזל ממנו זכיה
של ארבעים אלף רובל ע"י מעשה תרמית.
הוא קנה את השטר אצל הסוכן ואחרי ימים מספר בא אליו
וסיפר לו, כי שטרו זכה בקרן ומשום כך החליפו באחר.
בינתיים התברר כי שטרו הראשון זכה בארבעים אלף רובל.
כשבא אליו בטענות, שיקר לו הסוכן ואמר כי מספר השטר שזכה
הוא של גיסו ואין עדות לכך.
הרב קרא לסוכן וסיפר לו על התביעה ואגב אמר לו שהוא
אינו מאמין בצדקתה. בינתיים ביקש הרב פיסת נייר, דף חלק
מפנקסו. הסוכן החל לדפדף בפנקסו כדי למצוא דף ריק אולם הרב
לא הרפה ממנו ואמר: "לא כדאית כל הטרחה תן לי את הפנקס
וארשום בו מלים מספר בחדר השני".
בחדר השני מצא הרב בתפיסתו המהירה את מספר השטר
שזכה בגורל, שהיה אמנם של התובע.
הרב חזר לסוכן וגרשו מן הבית:
"רמאי, מהר והחזר את השטר כי הוא שלך".
פני הסוכן הסמיקו מרוב בושה. הוא החזיר את השטר והיהודי
קיבל את הזכיה.

*

יהודי מלומד התאונן לפני הרב כי השאיר באכסניה תחת
הכר את ארנקו ושעונו וכשחזר הרגיש כי מישחו שהה בחדר
והחפצים נעלמו. בעל האכסניה גוף בו, כששמע את הדבר.
אולם הרב לא כן סבר. בעל האכסניה היה חשוד בעינוי
משום תביעה אחרת שנמצאה בבירור נגדו.
הרב הזמין את בעל האכסניה ונכנס עמו בדברים בענין

התביעה הקודמת. בינתים הוציא בעל האכסניה מכיסו קופסת־כסף להריח ממנה טבק. הרב שלח ידו כמתכוון לקחת אף הוא קמצוץ טבק, אולם מיד שלח את שמשו לאכסניה עם הקופסה לבקש מאשתו, כי תתן לפקודת בעלה את השעון והארנק ולראיה כי כנים דבריו הראה לה את קופסת הטבק.

בעלת האכסניה האמינה לו ונתנה לו את החפצים. וכה החזירם הרב ליהודי מלומז'ה ואת בעל האכסניה גרש בחרפה מביתו.

*

יהודי אחד החל לפתוח את חנותו בשבת. כשנודע הדבר לרב, השכים בשבת, הלך וישב לא הרחק מחנות זה. בעל החנות בראותו את הרב מייזל לא העיז לפתוח את הדלת. אבל חשב בלבו שהרב גודמן לכאן לרגל איזה מאורע או חגיגה. הוא חכה, איפוא, שעות וכשראה שהרב לא קם, הבין את כוונתו. הוא ניגש אליו, התוודה לפניו על חילול השבת ונשבע בחייו ובחיי משפחתו שלא יוסיף לעשות כדבר הזה.

*

והנה שמע, כי אחד היהודים מבעיר אש בשבת. הרב חבש את השטריימל ומיהר אל היהודי. משראה היהודי את הרב הולך וקרב, כיבה את האש. בהכנסו לא מצא שריד ופליט. שאלו היהודי:

„רבי, הן איש בעל נמוסין אתה ואיך זה תעיז להיכנס לבית זר בלי הודעה מוקדמת. הזו מידת דרך ארץ?”
השיב הרב בחיוך:

„שמעתי אומרים תבערה בביתך ובשעה שבאים לכבות דליקה אין שואלים רשות ואין מתחשבים בגנוני דרך־ארץ.”

*

יהודי אחד בא לרב וסיפר לו, כי החזיר מציאה לבעליה וע"י השבת אבדה זו גרם לעצמו פורענות גדולה.
 „לא ייתכן הדבר — אמר הרב — הרי שליחי מצווה אינם בזוקים“.

„מצאתי — סיפר היהודי — ארנק ובו אלף רובל. למחרת קראתי בעתון מודעה כי המשיב יקבל דמי טרחה מאה רובל. באתי לאיש המודיע, „פריץ“ מכובד, והחזרתי לו את הכסף, אולם הלה במקום לתת לי את המאה רובל, שהבטיח — התנפל עלי והרים קול צעקה, כי בארנק היו אלפיים ואני החזרתי לו רק אלף. הוא גרפני כאחד הריקים והשמיץ את כל מערכות ישראל.“

אנוכי בקשתיו בתחנונים שירף ממני, אם אין ברצונך לתת לי דמי-הטרחה מילא — אבל אם השיבותי לך את האבדה מדוע אתה מעליל עלי עלילה נמבזה כזאת“.

אך כל זה לא הועיל ולא עוד אלא הגיש נגדי תביעה לבית המשפט — מה עלי לעשות הרי הוא גוי והשופטים גויים...
 „זו הצרה — אמר הרב — שרצית לקבל שכר טרחה מאה רובל בעד מצוות השבת אבדה, שחלה גם על אבדת גוי.“

הרב ביקש ממנו לשלוח אליו את סניגורו, וכשהאחרון בא הציע לו הרב להכליל בתוך דברי הסניגוריה כמה נקודות.
 בשעת בירור המשפט טען ה„פריץ“ כי בארנק היו אלפיים רובל ואילו היהודי החזיר לו רק אלף. התובע דרש להענישו והנכיח כי אשמת כל היהודים בזה.

הסניגור גאם את דבריו ולפתע פנה אל הפריץ ואמר לו:

„המוכן אתה להישבע כי אבדת אלפיים רובל?“

הפריץ, מבלי לרדת לעומק הכוונה — נשבע.

הסניגור המשיך ואמר: אינני מפקפק כלל באמיתת השבועה של האדון הנכבד, וחלילה לי לחשוד בו. אבל היהודי שהשיב את האבדה יכול היה לא להשיב — אם כן מוכיח הדבר, כי הכסף הוא כלל לא של האדון. הוא בודאי איבד סכום אחר.

פני הפריץ קדרו והשופטים הרגישו בו, כי נשבע שבועת שקר. אבל כדי שלא לגרום לו בזיון בפומבי, הוציאו השופטים פסק דין להחזיר ליהודי את אלף הרובלים.

*

באחד הימים נכנסה אל הרב מייזל אשה סוחרת והתיפחה: עשרת אלפים רובל אבדו לה. במרי לבה אמרה לו שאם לא יימצא הכסף היא תאבד עצמה לדעת. הרב ניהמה ואמר, כי יהודי לודו אנשים ישרים הם ומי שימצא את האבדה בודאי ישיבנה. הרב ציוה להכריז בכל בתי-הכנסת שכל המוצא את האבדה יביא אליו ויקבל פרס.

ביום מן הימים נכנס אל הרב יהודי עני, סבל, וסיפר לו כי אמנם מצא את הכסף, אולם מכיון שהוא עני מרוד והאשה בודאי התיאשה כבר מאבדתה — רוצה הוא לשמוע מפי הרב דין מפורש, כיצד עליו לנהוג.

הרב העמיק מחשבות אולם ליתר בטחון פנה אל הרב יצחק אלחנן ספקטור גאון הדור בשעתו בקובנה, בשאלה דנן. הגאון השיב לו כי באשה לא חל דין יאוש, יען כי כל מה שקנתה האשה קנה בעלה (גטין ע"ז, ב') ואם האשה התיאשה אין בכך כלום, מפני שבעלה לא התיאש כיון שלא ידע כלל מהאבדה, והכסף הוא שלו ולא שלה.

הרב קרא לסבל וקרא לפניו את דברי רבי יצחק אלחנן. הסבל החזיר את הכסף. בשום אופן לא רצה לקבל אלף רובל דמי-טרחת, באמרו:

„אני מוכרח לנהוג לפי הדין — ואין לקבל פרס“.

*

הרב מייזל בא אל עשיר, קמצן ידוע, לבקש ממנו תרומה לטובת מוסד פילנטרופי. העשיר השתומם:

„הן הרבי יודע כי אינני נותן לצרכי־צדקה ומדוע הטריח עצמו לבוא אלי“?

„שמעתי אומרים עליך שחולה מסוכן אתה — לפי הכתוב — יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה', י"ב) ובאתי לבקרך בחליך“.

„הרי אני לפגורך, הרב, והנה אני בריא ושלם“ — טען הקמצן. על כך השיב לו הרב מייד:

„כל המבקר את החולה נוטל אחד מששים מחליו (נדרים ל"ט, ט"ו) נמצא כי אני לא קיימתי מצוות בקור־חולים, מכיון שטרם נטלתי מחליך...“

ואמנם, לא זו הרב מייד ממקומו עד שקיבל מן הקמצן תרומה הגונה.

*

באחד מימי סתיו, כשכל הרחובות היו מלאים לרפש נכנס הרב מייד לעשיר קמצן כשהוא נעול ערדליים מעל למגפיו. אמר לו העשיר:

לא כהרבנים הראשונים — האחרונים. הראשונים לא נעלו מעולם ערדליים.

„כן, — השיב מניה וביה, — ההבדל הוא בזה שהרבנים הראשונים כלל לא נכנסו לרפש כזה בו נכנסים הרבנים האחרונים“.

*

הוא היה אומר: „איש כמתנת ידו (דברים ט"ו, י"ז) ערכו של כל אדם הוא לפי מתנת ידו“, ואמנם, הוא עצמו הבין מושג זה פשוטו כמשמעו. ביתו היה הומה מאורחים, קרואים ועוברי אורח, הוא האכילם והשקם.

פעם השגיח באורח שמגפיו קרועים. התגנב לחדרו באישון לילה, לקח את מגפיו הקרועים והשאיר תחתם את מגפיו השלמים.

*

לעתים קרובות היה מבקר אצל הרב הרופא המפורסם ד"ר קרוטובסקי. הם נהגו לשוחח ביניהם בענינים העומדים ברומו של עולם.

פעם ישבו שקועים בשיחה — הרב, הד"ר קרוטובסקי וראובן קרפ, ותוך כדי ויכוח שאל הד"ר את הרב:

„הא כיצד, רבי, הנך כבר בא בימים, בלי עין רעה, ומראה פניך טוב. קמטים לא נראו עליהם ועדיין סימני זקנה אין בהם. הדבר כחידה בעיניי“.

„הן רופא אתה — ענה הרב מגיה וביה, ועליך לדעת פשר הדבר“.

„אין שום כלל במדע הרפואי, שלפיו אפשר לקבוע את הסיבה“ — המשיך הרופא.

„אם כן, — חייך הרב — אגלה לך את הסוד. האדם, אם הוא אוכל ושותה בהפרזה, זולל וסובא בנעוריו, מתרבה עליו בשר, וכשמזקין, בשרו נופל והעור מתקמט ומתכווץ. אני לא הייתי מימי זולל וסובא בנעורי ומשום כך אין קמטים בפני גם לעת זקנתי“...

כל אימת שהרב הלך למקווה, לקח אתו לבנים. אולם הוא לא הביאם חזרה. נתברר שהוא חילקם לעניים נזקקים. כל טענותיה של הרבנית לא הועילו; הרב התנהג כדרכו, את הלבנים לא החזיר.

*

הרב, כידוע, נתן מכספו לעניים עד הפרוטה האחרונה. מקרים כאלה לא היו כלל נדירים.

בערב שבת, בשעות המוקדמות נכנס אליו פעם יהודי עני ושפך לפניו את מרי לבו: אשתו חולה וילדיו סובלים רעב ומחסור. הרב לקח את כל כספו ומסרו לעני. הוא גשאר בלי פרוטה לקנות צרכי־שבת ואף לנרות לא השיגה ידו. הוא היה נאלץ לבקש הלוואה לצורך זה.

*

פעם באה אל הרב אשה אחת בשאלה על תרנגולת. עם מבט ראשון הבחין הרב כי יפסוק „טריפה” ובכל זאת דפדף בספרים להיאחז באיזה סעיף אולי יוכל להכשיר את המקרה. אולם הפעם למרות מאמציו לא הצליח למצוא הכשר. הוא החזיר לאשה את התרנגולת בצירוף רובל אחד ופסק: „טריפה”.

*

ילד קטן נראה פעם בשער הבית כשהוא עומד ובוכה. הרב ניגש ושאלו: למה הוא בוכה.
 „אינני יודע היכן אמי”, — הוסיף לבכות.
 מסביבו התאספו בינתיים עוברים ושבים והחלו לחקור להיכן הלכו הוריו, מקום מגוריו וכד'.
 הרב לקח את הילד בידו.
 העסקן, שהלך לצדו הציע למסור את הילד למישהו כדי להביאו לבית הרב, כי הם עלולים לאחר בשליחותם.
 ענה הרב: „הפתגם אומר: „אין מראים לכסיל — מחצית המלאכה” — אני חייב לעשות את המוטל עלי בשלמותו.
 ובדברו זאת הוביל את הילד לביתו ומסרו לידיה הנאמנות של הרבנית.

*

שמעתי מפי ידידי, חבר הכנסת א. מ. גניחובסקי דברים בשם אומרם על הרב מייזל.
 גבאי צדקה ידוע בלודז' נעלב קשות ע"י מאן־דהו. הוא בא אל הרב מייזל להודיע על התפטרותו, כי היטב חרה לו הדבר.
 „חרפות וגידופים שבעה נפשי עד כי קשה לי לשאת בעול הגבאות”. — התאונן הגבאי. על כך ענה לו הרב:

„ישנה גמרא מפורשת האומרת כי גבאי ועסקן צבורי אינו רשאי להתפטר“.

התשובה הזאת עוררה בלודז' תמיהה גדולה בין הלמדנים. רבים יגעו למצוא את המקור, אך לשוא. באחד הימים התאספו המקשים בביתו של הרב מייזל כדי לשמוע ממנו תשובה לשאלה: היכן הכתוב. נענה להם הרב ואמר:

איתא בגמרא, סנהדרין י"ז ע"א, כתוב: „אדוני משה כלאם (במדבר, בהעלותך, י"א, כ"ח) הטל עליהם צרכי ציבור (כלומר, תעשה אותם לגבאים) והם כלים מאליהם“. מה פירוש? אם הם גבאים, הם כלים מאליהם, הלא הברירה בידם להתפטר מהגבאות? מכאן, שעסקן וגבאי אינו יכול לעולם להתפטר מעצמו...

*

ידידי משה הלמן, מי שהיה ציר ל„סיים“ הפולני סיפר לי על הרב מייזל:

פעם באו אליו שני יהודים וביקשו דין־תורה. לפי טענת האחד לא סיפק לו היריב את „סחורת־מאץ“ שקנה אצלו אעפ"י ששילם לו את כל הכסף. הרב מייזל שמע את טענותיהם אך לא ירד לסוף דעתם מה טיבה של „סחורת־מאץ“ זו. בעלי הדבר לא רצו או התביישו להסביר לו את משמעותן של מלים אלו. על כן דחה אותם הרב מייזל בלך ושוב לימים אחדים. כוונתו היתה לברר בינתיים מהי „סחורת־מאץ“. לאחר חקירה בדבר נתברר לו, כי מצויים חרשתנים בלודז' העובדים בשכר עבור הזמנה של סוחר המספק להם את החוטים של הצמר או הכותנה. אולם הם מורים היתר לעצמם להשאיר חלק מהחוטים ברשותם או למכור אותם לאחרים תמורת תשלום. הרב מייזל שמר את הדבר בלבו, וכשבאו אליו שני היהודים לשמוע את פסק־הדין אמר להם תוך רוגז: „כשאני לעצמי אינני מסוגל לפסוק דין־תורה בענינכם. אך

עצתי לכם אמונה לפנות אל ה"רבי של הגנבים" הנמצא בלודז'
והוא יפסוק לכם; כפי שנודע לי "סהורת־מאץ" פרושה גנבה ממש
ולא יכירנה מקומה בדין־תורה..."

*

מאן־דהו שאל פעם את הרב מייזל:
מה ראית על כך, רבי, להכשל באבק רבית אף כי המדובר
הוא בעניני צדקה? הרי אין בזה משום היתר־עסקא!
(הרב מייזל היה נוהג ללוות כסף ברבית מאנשים שונים
כדי לחלקו לעניים). על כך השיב הרב בשחוק ומאור פנים:
"ומה בכך, יהא דיני לגיהנום, הרי אין איש מאחינו־בני־
ישראל שלא נכשל בחייו לפחות פעם אחת באיסור של אבקר־רבית
ואם כן דין כולם, חס ושלום, לגיהנום. והאמינה לי כדאי להיות
בצוותא חדא עם כל ישראל אפילו בגיהנום, והרי זה כשלעצמו
גן־עדן" (*).

*

יהודי לודז' התאוננו לפני הרב מייזל, כי החלבנים מוכרים
להם חלב מהול במים.

הרב מייזל הזמין אליו את כל החלבנים ואמר להם:
"היות ואני עוסק כעת בשאלה חמורה, בהלכות בשר בחלב,
הנוגעת לכמה יהודים בלודז', הייתי נוטה — לאחר חקירה ודרישה
בספרי הפוסקים הראשונים — להכשיר את השאלה, לו ידעתי, כי
החלב בעיר איננו נקי..."

"כן, רבנו — השיבו החלבנים — אמת ויציב, כולנו מוכרים
חלב מהול במים אין אף אחד נקי מעוון זה".

אז קם הרב ונוף בהם והזהירם אזהרה חמורה שאם ימשיכו
למכור חלב מהול במים יכריזו עליו כעל חלב טמא...

(*) "המודיע" שנה ד' פולטבה, תרע"ג ע' 626, יחיאל יעקב ויינברג,
הרב בפילוישקי.

*

ב"הפסגה" קובץ תשיעי (ווארשה תרס"ד, ע' 64) מפרסם העורך, אברהם זקהיים, מאמר בשם: „מרגניתא טבא", שאני מביא אותו בזה בלשונו: „כאשר הייתי בשנה העברה בלאדז, וקיבלתי פגי אור ישראל הגאון הצדיק הנודע בצדקת פזרונו ומידותיו הגדולות מרן אליהו חיים מייזל שליט"א האב"ד, ונתכבדתי מאתו להתארח בביתו כמה שבועות, זמן היותי שם, קיבלתי ממנו במשך הימים ההם הרבה חידושי תורה בהלכה ואגדה בגדל חריפות ובקיאות, כיד ד' הטובה עליו, השמורים אתי להוציאם [לאור] עולם בע"ה בספרי: „גהרות [נטעי?] איתן", ומהם הנני להביא בזה מרגלית יקרה לפרסמה בישראל ע"י „הפסגה", אשר מלבד גודל חריפותה ועמקותה יש בה חידוש גדול ושיקול דעת נפלא וגאוני להוציא דין להלכה למעשה בעניני צדקה. וזה הדבר: הגאון הצדיק ר' יהושע'לה מקוטנא זצוק"ל שאל את מרן שליט"א [ראח"מ] איך הוא פזרן גדול לפזר כמעט את כל ממונו לצדקה, הלא חז"ל התקינו באושא המבזבוז אל יבזבוז יותר מחומש (כתובות נ ע"א, סז ע"ב; ערכין כח ע"א; ירושלמי פאה פרק א', הלכה א')? ואידי דרגיל מרן שליט"א בעניני צדקה החביבין לו מאוד וזהיר בהו טפי וקא מהדר עליהו טובא, עלה תיכף ברעיונו הטהור ובשכלו הזך והישר להביא ראייה לדרכו בקודש, והפשיט מגמ' מפורשת ויענהו: הלא גמרא ערוכה היא, שבשעה שעני רעב ללחם עומד ומבקש חייבין לפזר אפילו יותר מחומש ואין בודקין למזונות לחשב חשבונות של מצות צדקה אם כבר פיזר חומש או לא, מהא דגרסינן (קדושין ח ע"ב): האומר התקדשי לי בככר, תנהו לעני — אינה מקודשת, אפילו עני הסמוך עליה, מאי טעמא? אמרה ליה: כי היכא דמחייבנא ביה אנא (כשם שמחויבת בו אני) מחייבת ביה אַת (מחויב בו אתה). ואי אמרינן אסור לבזבוז יותר מחומש אפילו בשעה שעני עומד ומבקש לחם להשביר רעבונו — מאי טעמא אינה מקודשת, שמא כבר הפריש חומש ואסור לו לבזבוז יותר מחומש וליתן לעני

המבקש, ותו ליכא למימר ליה „כי היכא דמחייבנא וכו'“, דהא אינו מחויב בו עוד ולכל הפחות תהא ספק מקודשת? אלא על כרחנו מוכח דמן הדין מחויבים ליתן יותר מחומש באופן זה, ולפיכך אינה מקודשת כלל, אפילו מספק, ושפתיים ישק משיב דברים נכוחים.

העורך

הערות המחבר: הרב ראובן מרגלית מתל-אביב מביא את הדבר הנ"ל ביתר הרחבה בספרו „הרמבם והזוהר“ (ירושלים, תשי"ד, עמ' 39) ומייחס אותו, אמנם דרך ספק, להרב ר' חיים סולובייצ'יק ז"ל מבריסק. ברם, מן המובא לעיל ברור בהחלט, כי מוצאו מפי הרב רא"ח מייזל ז"ל מלודו. וכן העיד בנוכחותי הרב אהרון יצחק זסלנסקי מירושלים, אשר בספרו „וזאת ליהודה“ (ירושלים תש"ו) הוא מביא הרבה דברי טעם בדבר תקנת אושא הנ"ל.

*

היות שנמצאים אנשים המייחסים להרב מייזל התנגדות לציוניות, מוצא אני לחובתי להעמיד את האמת על תלה, להרחיק מעליו לזות-שפתיים זו, כי לפחות לתנועת חיבת-ציון, שהיתה בימיו בראשית התפתחותה, היה לו יחס חיובי בהחלט, כפי שמעיד על זה הרב יהודה לייב הכהן פישמן (מימון) ב„ספר שמואל“, ספר זכרון להרב שמואל מוהליבר, במלאת עשרים וחמש שנה לפטירתו (הוצאת „המזרחי“, ירושלים תרפ"ג, עמוד י"ט—כ'). וזה לשונו: „בהיותו (הרב מוהליבר) בוורשה, נודמן לפונדק אחד עם הגאונים הרב יוסף בר סולובייצ'יק מבריסק, והרב אליהו חיים מייזל מלודו. המשתדל בזה להזמין את שלושת הגאונים האלה לפונדק אחד כדי להתיעץ בדבר ענין ישוב ארץ-ישראל — היה הגאון ר' הלל דוד הכהן טריווש ז"ל (מי שהיה עורך „הפסגה“), ובהשתתפותו באו כולם להסכמה אחת: להתחיל בתעמולה רחבה בשביל ארץ-ישראל. לתכלית זאת חתמו שלשתם על „קול-קורא“ אחד שנשלח לכל רב בישראל, לעורר אותו לעבודה זו בעירו ובקהילתו. הקול-קורא הזה מענין הוא גם מצד תכנו וגם מצד כותביו וחותמיו, וכמדומה שהוא הקול-קורא הראשון שחתום עליו הרב מוהליבר בדבר ישוב ארץ-ישראל, וזה לשונו:

„מסבב הסבות הביא אותנו לווארשא ובמשך הענינים לא
 במנענו להעלות על לבבנו גורל אחינו המדוכאים והנענים. דרכים
 רבים חשבנו לטובתם, ומצאנו עליהם קמשונים, ואשר מצאנו לנכון
 הוא איך לקדם פני הרעה אם ח"ו תצמח שנית, והננו מסגירים בזה
 את אשר הסכמנו, ומאת כבוד גאוננו נחלה, כי ישקול גם הוא את
 כל האופנים, וימצא כי עצתנו נכונה, והננו מעתירים פני כבוד
 גאוננו לבלי ימנע טובו, ויואיל נא להשתדל לאגוד אגודת עשרה
 אנשים לכל הפחות גם בעירו כי יהיו נמנים לדבר מצוה רבתא זו.
 והיה אם ככה יעשו בכל עיר ועיר, אם ראשיתם מצער תהי,
 הנה אחריתם תשגה מאוד ותכון הארץ לעולם ועד.

הלא כה עתירת מיחלים לתשועה ומצפים לתשובתו.

יוסף דובר הלוי (סולווייצ'יק)

שמואל בהרב מהרי"ל מאהליווער

אליהו חיים מייזל חב"ק לאדז".

*

הרב יהודה ליב הכהן פישמן (מימון) מביא בספרו „שרי
 המאה" חלק חמישי (ירושלים תש"ז), פרק ט"ז, עמ' 253-54, את
 הדבר שלהלן:

„הרא"ח מייזל, רבה של לודז, מלבד גדולתו בתורה וחכמתו
 ופקחותו במילי דעלמא, היה גם צדיק תמים במעשיו. וזוכרני כי
 פעם אחת בהיותי בלודז ונפגשתי עם אחד מזקני העיר שהיה
 ממקורביו של רבי אליהו חיים, והלה סח לי רבות על פגישותיו
 של רבי אליהו חיים עם השלטונות, ויחד עם זה סיפר לי כי אחרי
 אשר הרב מצא חן בעיני שר פלוני או שליט אלמוני והוא מילא את
 בקשתו בעדינות ובחביבות, היה חוזר לביתו וסוגר את עצמו כשעה
 תמימה בתוך חדרו המיוחד, ואיש לא ידע סיבת הדבר. פעם פנה
 אליו אחד ממקורביו החשובים ביותר, וביקש ממנו בכל לשון של
 בקשה לבאר ולגמק לו את דרכו זו, ורבי אליהו חיים החזיר לו
 כדברים האלה:

בתורתנו (בראשית ל"א, כ"ז) מסופר כי כאשר נפגש לבן עם יעקב ברדפו אחריו, דיבר אליו לבן בלשון של חיבה מתוקה מדבש: „למה נחבאת לברוח — ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשירים, בתוף ובכינור“. ועל זברי ידידות אלה נאמר אחרי כן (שם ל"ו): „ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי“, והלא יש כאן מקום לתמוה על יעקב אבינו, לבן התחיל לדבר אתו בנחת ובעדינות, והוא, יעקב, משיב בחרון־אף ומדבר אתו קשות. מה זאת? אבל כשאנו יורדים לעומקם של הדברים אנו מבינים היטב את רוחו של יעקב ואת רוגזו, הוא ידע כי לבן, כמו עשו, שונא אותו תכלית שנאה, באשר יעקב איננו מאמין בתרפיו ובאליליו; הוא ידע כי לבן, כמו כל הגויים, פיהם ידבר שוא ולשונם לשון מרמה, ופתאום היתה רוח אחרת עם לבן והוא מדבר עם יעקב דברי־חן ובעימות, האם שינה לבן את אופיו ואת רוחו? זה אי־אפשר. היהפוך כושי עורו? ויעקב מתחיל לחשוש פן נתקלקל הוא בעצמו, בשנותו את טעמו ואת דרכו, דרך הטוב והישר, אולי מתחיל גם הוא ללכת בדרכי לבן הארמי ומשום זה הוא מוצא חן בעיניו. יעקב מתחיל איפוא לפשפש במעשיו, ואינו מוצא בעצמו כל עוון אשר חטא, אבל אין אדם רואה נגעי עצמו. אימת־מות מלפפת את יעקב בשמעו את דברי האהבה והחיבה של לבן, והוא מתרגז ושואל אותו: „מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי?“ אתה שהנך מומחה לחטאים ולפשעים אולי מצאת גם בי איזה עוון אשר חטא, ומשום זה אתה דולק ובוער אחרי ומבקש קרבתו...

ורבי אליהו־חיים סיים את דבריו:

כלל גדול הוא כי עשו שונא ליעקב, שונה הוא יעקב מעשו ורחוק ממנו במעשיו, היהודי לא רק שהוא נבדל מן הגוי באמונתו, אלא שגם מטבעו הוא שונה ממנו באופיו ובתכונותיו; ואם רואים אנו לפרקים כי עשו הגוי מראה פנים שוחקות ליעקב היהודי, כי אז מחויב יעקב לפשפש במעשיו: אולי מצא בו עשו איזו מידה של גוי, ומשום זה הוא מסביר לו פנים. לפיכך, כשאני נפגש

עם איזה שר נוצרי והריני מוצא הן בעיניו, לבי מתכווץ בקרבי, והריני סוגר את עצמי בחדרי לשעה קלה כדי לפשפש במעשי... *

פעם נזדמן הרב מיזל למרינבד, להתרפא במעינותיה, והיו רבים יוצאים ונכנסים אצלו, מספרים בחפצי־שמים ובחפצי־עולם ונהנים מזיו תורתו וחכמתו. בשעת שיחה פתח אחד מן המסובים בשבחיו של הפרופיסור דניאל כוולסון, שאף־על־פי שהמיר את דתו אדם כשר הוא ופונה ועוסק בטובתו של כלל ישראל. רבי אליהו־חיים שומע ושוקק, מיהו כל הפיות פונים אליו, הכל רוצים לשמוע את דעתו.

— אספר לכם — אומר רבי אליהו חיים — מעשה שהיה. מעשה באדם אחד מישראל שהלך למדינת רוסיה הגדולה ועשה בכפר שכולו גויים, ואותו אדם היה ירא־שמים וירא־חטא, ונוהר במאכלות אסורים ולא היה לו שולחן כשר לסמוך עליו, נמלך בעצמו: שחיטה הוא יודע, סכין בסלו. — ישחט עוף ויתקין לו סעודה כשרה. לקח עוף מן השוק, שחטו כהלכה, שרה ומלח את הבשר והזיד נזיד. כשהיה הכל מתוקן לסעודה, תפס את עצמו שהקדרה טרפה.

— לשוא עמלתי — נאנח — מה לי כל הכשרות כולה אם

הקדרה טרפה...

(„מדור דור" למ. ליפסון, כרך ראשון, תל־אביב—ניו־יורק, תרפ"ט)

מעשה ברבי אליהו חיים מלודז, שנזדמן לפונדק לפרנקפורט של מיין, נכנס יחידי בלא סיעה ובלא לוויה, כמידתו, לא ידעו בו ולא הרגישו בו.

למחר הלך לבית הכנסת להתפלל. עמד במזרח ונתעטף בטליתו עטיפת־הראש כמנהגו. ראה אותו השמש בכך ונתמלא חמה: כמה קבים חוצפה נטל יהודי פולני זה, עלה למזרח ונתעטף עטיפת־ראש. הלך ובא אצלו וגער בו בנזיפה:

— עליה למזרח ועטיפת־הראש מי התיר לו? עטיפה זו אינה מותרת אצלנו אלא לרבה של הקהילה.
לא אמר רבי אליהו חיים דבר, פשט טליתו וחזר לפונדקו. משגודע מי היה אותו אורח נעשה רעש בעיר: רבם של ישראל ביישו! הלכו ובאו אצל רבי אליהו חיים, רבה של הקהלה, רבי שלמה ברור, וטובי העיר, לפייסו ולבקש מחילתו.
— כסבור הייתי — אומר להם רבי אליהו חיים — שיהודי אשכנז תורה אין בהם ואילו דרך־ארץ יש ויש בהם, עכשיו בא מעשה לידי וראיתי שאין בהם לא תורה ולא דרך־ארץ.
(שם, כרך שני תל־אביב—גיו־יורק תרצ"ז)

רבי אליהו חיים היה מעשה ותיק לדברים שבצדקה, עוסק בצרכי ציבור ובצרכי יחיד, חוזר על פתחי עשירים ותובעם ליתן. פעם אחת היה חורף קשה בלודז, קור וכפור, שלגים מרובים ותכופים, היוקר האמיר, שער העצים הופקע והפרנסה לקויה, והיו עניי העיר קופאים בקור, התחיל רבי אליהו חיים מעשה את עשירי העיר לגדב עצים לעניים.

נכנס תחילה אצל י. ק. פוזננסקי, העשיר שבעשירי העיר. כשנכנס רבי אליהו חיים לפרוודור, רץ ובא שומר־הסף אצל אדונו והודיע לו שהרב בא. מיד יצא פוזננסקי לפרוודור, לבוש בגדי־בית קלים, נתן שלום להרב, והזמינו לטרקלין. החזיר לו רבי אליהו חיים שלום, לא זו ממקומו ופתח בשיחה בהויות־העולם, בצרכי־העיר. פוזננסקי עומד ושומע מפני הכבוד וכל עצמותיו רוחפות מקור, ורבי אליהו חיים מאריך בשיחה, עובר מענין לענין, מדבר בנחת כאדם היושב בטרקלין. תקפה עליו הציגה על פוזננסקי, ואמר:

— ברשות רבנו, ניכנס לפנים, אני קופא בקור.

— עכשיו — אומר רבי אליהו חיים ואין הוא זו ממקומו — אומר למר לשם מה נכנסתי אצלו, החורף קשה, היוקר מאמיר ועניי העיר קופאים בקור, לפיכך באתי למר שיתן עצים לעניים. לא סרב פוזננסקי ופסק לצדקה זו בעין יפה.

משכנס לטרקלין וישבו וסיפרו, שאל פוזננסקי לרבי אליהו

חיים:

— יאמר לי, רבנו, מפני מה עמד כל אותה שעה בפרוודור

ולא נכנס לפנים? וכי דרכו של רבנו לדבר דבריו בפרוודור?

— אף אני אומר למר — מחזיר לו רבי אליהו חיים. משל

הדיוט אומר: „אין השבע יודע בצערו של הרעב“, אני באתי

למר לתנות לפניו צרתם וצערם של עניי העיר הקופאים בקור,

אילו ישבנו כאן בטרקלין נאה, מלא אור ושופע חום, כלום היה

עולה בידי להעמידו אף על אחד מאלף בצערם של העניים? עכשיו

כשעמדנו בפרוודור, ושהינו שעה ארוכה עד שתקפה עליו הצינה,

הרגיש מקצת מן המקצת בקור שבבתי העניים ונתן בעין יפה...

(שם, שם)

רבי אליהו חיים מלודז, היה זהיר ומדקדק במצות הכנסת-

אורחים. תלמיד-חכם מן החוץ, שנזדמן לביתו, רבי אליהו חיים

מאכילו ומשקו מן הטוב ומן הנאה. אף מפנה לו חדר מחדרי ביתו,

ולעתות-ערב, בשעת שכיבה, רבי אליהו חיים בכבודו ובעצמו

משמש את האורח, מציע לו יצועו, ומקפיד על כליהמיטה, שיהיו

מן הטובים ומן הנאים, וכשהאורח מסרב להשתמש בו, רבי אליהו

חיים בא לכלל קפידה.

— גדולה הכנסת אורחים!

בחצות לילה, קודם עליה למיטה, רבי אליהו חיים נכנס

בחשאי אצל האורח הישן, מעיין עליו אם לא נשמט הכר ממראשותיו,

אם לא צנחה הכסת מעל גבו, מיטיב ומתקן, עוקר רגליו ויוצא

בחשאי.

פעם אחת, נזדמן אצלו אורח הגון, תלמיד-חכם מובהק,

שהשעה דחוקה לו, הציץ רבי אליהו חיים וראה, שמגפיו של האורח

בלויים ומרופטים. בחצות נכנס רבי אליהו חיים בחשאי אצל האורח,

העמיד לפני המיטה מגפיו שלו, נטל מגפיו של האורח ויצא בחשאי...

(שם, כרך. שלישי, תל-אביב—ניו-יורק תרצ"ח)

מעשה ברבי אליהו חיים מלודז, שנכנס אצלו אדם אחד,
שהיה מוחזק חסיד בין החסידים, עד שנתעשר והתחיל מקצץ
בבגדיו ובזקנו.

— מה ראית — שואל אותו רבי אליהו חיים — לקצץ

בזקנך?

— רבנו — מתחכם הלה — כלום אי אפשר לו לאדם

מישראל בלא זקן?

— אף אני אומר לך — מחזיר לו רבי אליהו חיים —

ראית מימך גינה בלא סייג, ומה סייג שמירתו יפה להרחיק
דבר אחר מן הגינה, אף זקן שמירתו יפה להרחיק דבר אחר
מן הפה...

(שם, שם)

מעשה ברבי אליהו חיים, שחלה בזקנותו וחש בכל גופו.
נכנס אצלו הרופא, והחולה התחיל קובל לפניו על מיחושיו וכאביו.
— כלום — שואל הרופא — רוצה רבנו לחזור ולהנעיר?
— אינני — מחייך ואומר ר' אליהו חיים — רצוני להזקין...

(שם, שם)

*

הרב מיזל שידוע היה כאחד הגאונים הגדולים בדורו, לא
נשארו ממנו, לצערנו הרב, ספרים מודפסים, או כתבי־יד תורניים,
ולכן עמלתי למצוא ממנו איזה דבר־תורה, בהלכה ואגדה, באמצעות
„כלי־שני" לפחות, כלומר ממישהו שמסר בשמו דברים בדפוס,
וקוימה בי המימרה „יגעתי ולא מצאתי — אל תאמין". מצאתי בספר
„נטעי איתן" תנינא (ירושלים תרפ"ו, פרק קמ"ד, עמוד ג' ו"ג"ח)
שהמחבר, הרב אברהם זקהיים, מביא דברים אחדים בשמו, וזה
לשונו:

„מה ששמעתי מפה קדוש הרב הגאון הצדיק מרן רא"ח

זצוקלה"ה אב"ד דלאדז בהיותי בביתו קרוב לשני חדשים עם ספרי
„נטעי איתן" ח"ר, ויען כי חביבים עלי דבריו הנני מביאם לדפוס.

(א) רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאום ד' (זכריה ב', י"ד). כפל לשון רנה גם שמחה בא להוציא רנה של עצבות כמו שכתוב "קומי רוני בלילה שפכי כמים לבך", ועיקר השמחה מפני כי בעת קץ בטח יהיו הרבה שלא יהיו ראויים לגאולה ובכל זאת ירחם ד' עליהם וישכין בתוכם את שכינתו; וכן אמרו במדרש: כשם שמחל להם הקב"ה בעגל ונתרצה להם ושכן בתוכם והכניסם לארץ כך ניבא יחזקאל שכך יעשה הקב"ה לבסוף וכו', "כי אני ד' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם" (יחזקאל ל"ז, כ"ח).

ונכדו הרב ר' אליעזר יצחק פירש, כי רנה נאמר על דבר שאינו תמיד ורק בעת בוא דבר השמחה כמו בבוא לאיש אביו או אחיו האהובים לו כנפשו, ואז ברגשות נפשו יקבלם בקול רנה וצהלה, ושמחה נאמר על דבר שהוא תמידי כמו בבוא האב מדרך רחוקה ומעבר לים, אחר ימים רבים, לשכון בביתו תמיד אז בניו וב"ב בשמחה על אשר אביהם יהיה תמיד בחברתם עמם, וזה ג"כ דברי הכתוב ובאו ציון ברגה, פירוש על ביאתם אל ציון ירגנו וכן הכתוב אומר מפורש במקום אחר: קול צופיך נשאו קול יחדיו ירגנו כי עין בעין יראו בשום ד' ציון (ישעיה נ"ב, ח). הרנה תהיה על שיבת ציון, ועל אשר מעתה לא יוסיפו לגלות מעל שולחן אביהם יהיו בשמחה, וזהו "ושמחת עולם על ראשם" — שמחתם תהיה בשביל של "עולם" יהיה ד' עמם, וזהו ג"כ ענין רני ושמחי, הרנה תהיה בשביל "כי הנני בא" והשמחה בשביל "ושכנתי בתוכך". עכ"ד.

(ב) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל (הושע י"א, ד'), גרסינן בנדרים (כ"ח ע"ב) הרי נטיעות האלו קרבן עד שיוקצצו אין להם פדיון, ומקשה הש"ס ולעולם! ? אמר בר פדא, פדאן חזרות וקדושות, פדאן חזרות וקדושות עד שיוקצצו, וכתב הרשב"א ז"ל דמהא שמעינן לדיני ממונות, שהאומר לחבירו לך חזק וקני שדה זו שתהא נתונה לך מעכשיו עד שאלך לירושלים וחזר וקנאה ממנו קודם

שעלה לירושלים, חוזר וזוכה בה מקבל, שכך אמר לו, לעולם יהיו שלך עד שאעלה לירושלים.

הקב"ה אמר לאברהם: „ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה“, ובמצרים לא היו כי אם רדו (210) שנה, ותירצו המפרשים כי קושי השעבוד השלים. ויש להקשות: אם כן מפני מה אנו סובלין כעת גלות? אלא על כרחנו צריך לאמור, כי כיון שאמר הקב"ה ארבע מאות שנה, אם כי גאל אותנו, הגאולה אינה שלמה, וחוזרין ומשתעבדין כמו בהקדש, שאם פדאו חוזר וקדוש, וא"כ מה תועלת בהפדיון שפדה אותנו? לכן נוכל לאמור כי התועלת היא בזה להחליף כוח למען נוכל לסבול עול הגלות, וע"ז ביקש גם יעקב אבינו ע"ה מלפני הקב"ה באמרו „ורוח תשימו בין עדר לעדר“, אמר יעקב לפני הקב"ה: רבש"ע, אם יהיו צרות באות על בני אל תביא אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיהם (בראשית רבה פ' ע"ה), והחילוק הוא בזה: אם נאמר שיש לאומות העולם קנין עצמי בישראל — לא נוכל להפקיע שעבודם. אבל אם אין קנין עצמי לאומה"ע בישראל, אז נוכל להפקיע את עצמנו מהם. אמרו חז"ל (שבת פ"ט ע"א) ראוי היה יעקב אבינו לירד בשלשלאות של ברזל למצרים אלא שחש עליו המקום והורידו בכבוד למען לא יהיה למצרים קנין עצמי ביעקב ויוכל להוציאם ממצרים קודם הזמן. וזהו הפירוש: „בחבלי אדם אמשכם למצרים ולא בכבלי ברזל, כאשר היה ראוי לילך, „בעבותות אהבה“ כמו בשלשלת המחוברת מפרקים הרבה כן היה בזה (עיין רש"י שבת פ"ח ע"ב), ע"י האהבה שאהב יעקב לבנו יוסף הורד מצרימה מעצמו וכ"ז היה להם סיבה מלפני „למען אהיה להם כמרימי עול“ כהמרימים את העול „להקל את העול“ מהבהמה המושכת בקרון, כן הקל בזה את עולנו. ואין יש בידם לסבול? יען „ואט אליו אוכיל“ לסייעו בזה.

(ג) „ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה“ (ברכות ד' ע"א), וכל זה היה מפני מידת חסידות שהיתה בו [בדוד] כדי להוציא מלב האשה שום חשש שלא יהיה לבה נוקפה, לאמור: לעצמו היה מחמיר ורק לי הורה להיתר, והוא היה

אוכל חולין בטהרה. ונכדו הנ"ל [ר' אליעזר יצחק הי"ד] אמר כי היו ידיו תמיד מלוכלכות בדם בשפיר ושליא כדי לדעת על בורים כל עניני שפיר ושליא, והתכלית היתה כדי לטהר אשה לבעלה.

(ד) ואתה תחזה מכל וגו' (שמות י"ח כ"א). יתרו אמר למשה, כי יבחר אנשי חיל, יראי אלוקים, ומשה בחר אנשי חיל בלבד. ויש להקשות: מדוע לא בחר יראי אלוקים? אבל אמרו במדרש, כי הצדיקים היה המן יורד על פתח בתיהם והיה ניכר שהוא צדיק, ועוד אמרו כי החלשים ג"כ היה המן יורד על פתחי בתיהם, וע"כ בחר משה אנשי חיל מאלו אשר המן היה יורד על פתחי בתיהם, וא"כ היו צדיקים.

*

הרב אברהם זקהיים, עורך „הפסגה“ (אחרי מות חותנו הרב הלל דוד הכהן טריווש), מביא בהספדו על הגאון רא"ח מייזל ז"ל*) סיפורים אחדים ממה שראו עיניו בהתארחו בבית הרא"ח בלודז' כשבועות אחדים, והנני מביאם בזה על הסדר בלשונם.

(א) פעם אחת בא אליו איש אחד ביום ה' והביא לפניו ספר שר"ת „מנחת עני“ למכור אותו, והוא שאל מאת האיש כמה הוא רוצה, ואמר לו המחיר, ואמר לו נכדו (ר' אליעזר יצחק) אשר היה בעת הזאת בחדרו, זקני, הלא יש לך שלושה אקזאמפלוארים ספר „מנחת עני“ ומה לך עוד רביעי, והוא לא ענה לו דבר, והנכד יצא מחדרו, והוא לקח כסף מכיסו ושילם לו כפלים מכפי בקשת המוכר. אחרי אשר יצא האיש אמרתי לו, הלא נכדו אמר כי לא יקנה כלל יען כי יש לכבודו הספר הזה, ואם לא שמע לנכדו וקנה, אבל מדוע נתן לו כפלים ממחיר שקצב לו, ענה לי במתק שפתיו, כי האמת היא שיש בידי מהספר הזה שלושה אקזאמפלוארים אבל יום ה' היום והאיש הזה צריך להוצאות שבת ומפני הבושה לבקש נדבה הביא לי את הספר למכירה, אבל אני יודע כמה הוא צריך להוצאות שבת ולכן נתתי לו כפלים.

(*) „נטעי איתן“ תנינא (ירושלים תרפ"ו), פרק קל"ד, עמוד נ'—נ"ד.

(ב) שאלת נשים היה מורה בעצמו ולא נתן רשות לשום אחד מהמורים-הוראות בלודו להורות שאלת נשים, וכאשר הכיר אותי נתן לי רשות לישוב בחדרו ולהורות הוראות והרשני להורות גם שאלת נשים. פעם אחת באה לפני אשה אחת ושאלה ממני איה הרב ואמרתי לה מה שאלתה, אמרה לי: שאלת נשים. אמרתי לה: הראיני נא. אמרה לי, כי אין רצונה להגיד רק להרב. אמרתי לה כי הרב יהיה בעוד שעה או שתיים, ובהגיע הזמן שקבעתי לה באה והרב כבר היה בחדרו. שמעתי את שאלתה מאתו, איך בעלה הדר בלונדון כתב אליה שתבוא ללונדון ואין בידה הוצאות הדרך, סך משלושים עד חמשים ר"כ, וע"כ יתן לה הרב. הרב מילא את בקשתה והאשה הלכה לדרכה. אמרתי להרב כי שאלות-נשים כאלה אי אפשר לי להורות, וסיפרתי לו כי היתה אצלי ולא רצתה לשאול ממני שאלה זו, ואמרתי לו בשחוק, כי בשום אופן לא היה בידי להורות לה שאלה זו...

(ג) פעם אחת היינו מסובין אל השולחן בליל שבת קודש וכאשר הגישו את המרק, גפתחה הדלת ואיש אחד בא, והסיר את מעילו מעליו והתחיל לומר שלום-עליכם בקול, והניח בהונות ידיו בחגורתו (כמנהג החסידים) והלך בחדר האוכל אנה ואנה, כאדם העושה בביתו. חשבתי כי בטח הוא אחד מאנשים הסמוכין תמיד על שולחן הרב. אמרה לו הרבנית כי יקצר בשלום-עליכם וביתר התפילות ויקדש כי כבר הגישו את המרק על השולחן ועליו לקדש ולאכול דגים, ואם יאריך בתפילותיו, יתקרר המרק. הוא שמע לקולה, והתחיל לקדש על היין, וכאשר התחיל לשנות מכוס של קידוש כמעט נחנק והתחיל בשיעול חזק עד מאוד, עד אשר כולנו נמוגנו מפחד ומצער, וכל עת האוכל היה כן, וכאשר גמרנו את הסעודה, עמד הרב מכסאו ונתן לו שלום, ושאלו אודותיו, ואמר לו כי הוא מחסידי רבי פלוני, ויען כי חולה הוא בחולי הריאה ר"ל לכן אין איש נמצא בכל בית-הכנסת שיקח אותו לסעודת-השבת, וע"כ בא אל הרב, וצוה עליו הרב שיבוא גם מחר לסעודת הבוקר, וכו'.

זהו קצות דרכיו, ואשר ראיתי מאתו צדקותיו ופזרונותיו, כל הימים אשר זכיתי להיות בביתו, לא יסופר. לא ברכנו מעולם בסעודת־שבת, בלי נברך לאלוקינו כי תמיד היינו מסובין כעשרים איש, ובסעודת חול תמיד בברכת הוימון, ותמיד היו אורחים על השולחן משלושה ומעלה, ולבד זה את אשר פדה והציל כמה מאות יהודים מעבודת הצבא ע"י השתדלותו וחשיבותו אצל השרים הגבוהים, וביחוד בימי אלכסנדר השני (טרם שיצא החוק שכל בן עשרים ואחת עליו לעמוד לעבודת־הצבא), היה משתדל לקנות קבלות (קוויטאנציעס), שכל אחת היה מחירה ארבע מאות ר"כ, והשתדל שהקהילות שהיה שם רב, פרוז'אנא ולאמזא ולודז והסביבה, שלא ילך גם אחד לעבוד בצבא, ובזה הציל כמה מאות יהודים בכל שנה, וכמה פעמים נסתכן בשביל הנהגתו זו. סיפר לי המ"מ (המגיד משרים) דעיר לאדו, שפעם אחת הלך אל שר הצבא בבקשה בעד אחד, בבוקר השכם, וכאשר משך בהפעמון בשער החצר יצא השוער שלא הכיר אותו, והכה אותו באגרופו על ראשו, וחלה מזה, ומוכרח היה אח"כ לנסוע לווינה להרופאים הגדולים להתרפא מהתמהון שחש בראשו ממכה זו.

(ד) זוכר אני פעם אחת ביום סגריר ושלג גדול, צוה להביא לפניו עגלת־חורף לנסוע אל בית השחיטה, ואמרתי לו: הלא סכנת־נפשות נסיעה כזו לפני כתר"ה (כי היה אז בן שמונים ושש שנה), והשיעול דחק אותו עד מאוד. ענה לי במתק שפתותיו: כל זמן שאדם חי עליו לעשות, כי אם לא עכשיו אימתי, ולא שמע אלי ונסע ובא איזה שעות בערב, ולא אכל כל היום.

(ה) הוא חי קרוב לתשעים ואחת שנים, כי הוא נולד בשנת תקפ"א בשבוע שנפטר הגאון ר' חיים מוואלאזין זצוק"ל ולכן קראו שמו אליהו חיים על שם הגר"א זצוקלה"ה, ועל שם ר' חיים הנ"ל. סיפרו לי כי אמו הצדקת כאשר שמעה אחרי לידתה אותו מפטירת הגאון ר' חיים אמרה להנשים אשר עמדו סביבה: בני הנולד הזה יהיה כמו רבי חיים ז"ל, וכמו נבואה נזרקה מפיה כי היה חכם גדול ומפורסם בעולם כמו ר' חיים הזקן מוואלאזין. בעת

חליו אשר מת בו באו אליו קרוב לארבעת אלפים טלגרמות מכל קצוי ארץ לדרוש ולדעת את שלומו וכל העולם חרדו בשמעם כי ר' אליהו חיים נסתלק מן העולם, וכל רבני וגדולי פולין באו ללותו לבית עולמו וכו'.

(ו) ידוע הוא, כי לאחר פת עמנו היו בפולין יהודים סוחרים בנפשות בנות בתולות ישראל, שהיו לוכדים אותן במצודתם והיו מוכרים אותן לארגנטינא בקובה של זונות. לעיני בא אב אחד והתאונן באזניו על הסוחרים שלכדו את בתו ומובילים אותה דרך לודו לחו"ל. תיכף ציוה להשמש שילך ויקרא את האיש המוביל את הבתולה שיבוא לפניו, ובאיזה רגעים בא האיש ועמד לפניו. ואמר לו הרב בזה הלשון: רשע, פושע־ישראל, השב את הבתולה לבית אביה. והאיש החל לדבר דבר, והרב תיכף הכה לו על הלחי פעמיים, ואמר לו: הס, אל תפצה את פיך תיכף לך והשב לי את הבת אל אביה. ופנה אל אבי הבתולה ואמר לו: לך גם אתה והשב לי תשובה אם עשה כדברי, ואח"כ בא [האב] אל הרב והודה לו בדמעות של שמחה ובנשיקת ידי הרב כי תה"ל בתו בביתו.

(ז) באזני שמעתי מפי קדשו: בעת שנפטר הגביר ה' פוזננסקי בא אליו חתנו, שהוא גם בן אחיו מוריץ פוזננסקי*) וביקש מהרב רשיון לקבור את חתנו בארון שלם ולהוליכהו לבית־הקברות בסוסים, כמו השרים, וטעמו ונמוקו היה כי כל גדולי לודו גם מן העמים יבואו ללוותו ועל כן לא נאה להוציאו בתכריכים ולשאת אותו במיטה פשוטה ככל מתי ישראל. וענה לו הרב: מצאנו אצל יעקב אבינו ע"ה שנשאווהו ממצרים כמו שנאמר „ונשאנו ממצרים וגו'", והלא יוסף היה השליט במצרים וכל עבדי פרעה וזקני מצרים עלו עמו לקבור את אביו ככתוב בפרשת ויחי, וגם סוסים לא חסרו ליוסף לשאת עליהם את אביו, בכל זאת

(*) כאן טעה הכותב: חתנו של י. ק. פוזננסקי היה יעקב הרץ בן־אחותו, ואילו מוריץ פוזננסקי היה בנו. המחבר.

קיים צואת אביו ונשאו אותו רק בניו ולא בני בניו כצואת אביו. יען כי הבין כוונת אביו בזה, כי טבע האב להיות דבוק בבניו, וכל זמן שיש במציאות להיות אצלם נוח לו להיות רק אצלם עד אשר יורידו אותו לקברו, ואז, בעל כרחו יפרד מהם. ועתה אחרי אשר חפצך להוציא את חותנך בסוסים ולא ע"י בני אדם מחברת נושאי המטה, מאליו מובן כי דעתך מקושרת בדעת הסוסים, ולכן אינני מסכים לדעת סוסים ויקבר ר' ישראל פוזננסקי ככל ישראל. וכאשר התחיל חתנו עוד לפצור בו גרש אותו מביתו בחרפה ובוז, והגביר נקבר כמנהג ישראל בלי ארון ובלי סוסים. וכל השומע מעשה זה הלא ישתומם להנהגה נפלאה כזו שלא לשאת פני עשיר גדול גם כפוזננסקי.

*

באותם הימים שישב על כסא הרבנות בפרו"אנא פרצה בעיר מגפת דבר. מיד גייס רבי אליהו חיים חבורת עסיינים (מסז'יסטים) שיעסו את החולים ויטפלו בהם בימי מחלתם והוא עצמו עמד בראש הפעולה. כשנודע לו על מקרה דבר, מיד בא לביתו של החולה, טיפל בו ועיסה אותו, עד שהחולה יצא מכלל סכנה. פעם כאשר רץ לבקר את אחד החולים, נשמט ממנו ערדל, ונשאר תקוע בבוץ. רבי אליהו חיים לא שם לב לדבר, וכיון שהזמן היה יקר בעיניו, השאיר את הערדל בבוץ ורץ לבקר את החולה...

פעם בליל הכיפורים רץ לבקר חולים, מיד אחרי תפילת "כל נדרי" וערבית. כל הלילה עבר מחולה לחברו, ובכולם טיפל באהבה ובמסירות וכשהאיר היום, ואנשים באו להתפלל, מצאוהו שוכב ומתנמנם על מפתנו של הבית....

בשנה האחרונה להיותו רב בלומזה, העלתה הממשלה את דמי הפדיון (מעבודת-הצבא) לאלף רובל (במקום 400 רובל). רבי אליהו חיים לא אמר נואש, בשבת בראשית אחר הצהריים לקח את דייניו ואת ה"שבת-גוי" שלו והלך אל בתי העשירים. נקש ה"שבת-גוי" על דלת בית העשיר, העירו משנתו הענוגה, והרב אמר: שבת

שלום, הן תדע בודאי שאני זקוק השנה לסכומים גדולים, כדי לקיים את מצות פדיון שבויים, אם כן פתח אוצרך והבה לי כך וכך שקלים, ואיש מן העשירים לא העיז להמרות את פיו... פעם אחרת עלה על הבימה לפני תפילת „כל-נדרים“ והורה שלא יתחילו לומר „כל-נדרים“ לפני שיהא מונח על השולחן סכום הדרוש לפדיון שבויים... („יחידי סגולה“, הרב איסר פרנקל, תל-אביב, תשט"ו, עמ' 124—122)

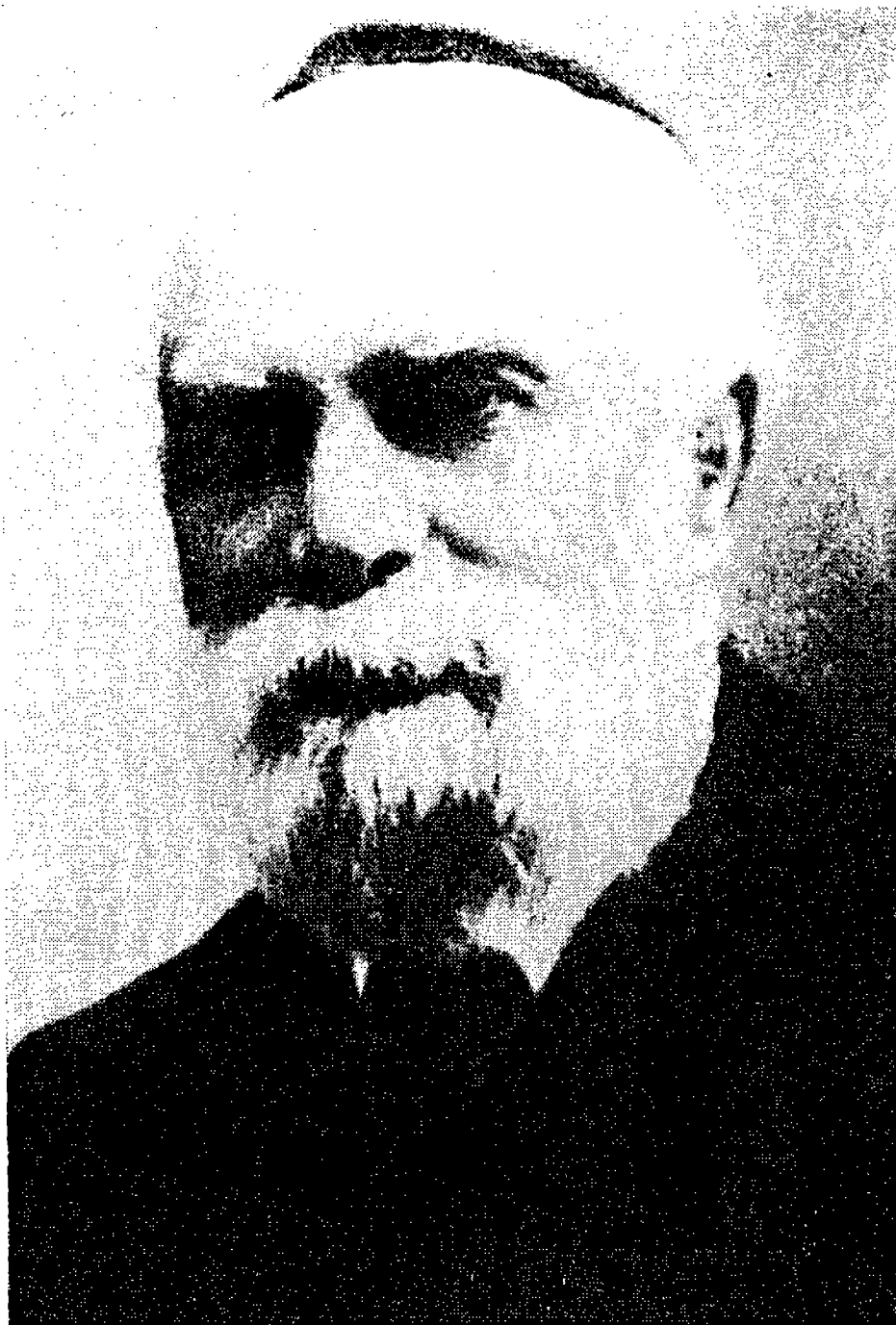
* * *

לרב מיזל היו רק בן ובת. בנו נתן מיזל היה מלומד, אדם בעל תרבות, הדור בלבשו ומקפיד על צורה אסטטית, כי יפה-תואר היה ונעים-הליכות. הוא לא הלך בדרך אביו הגאון הגדול, לא נשא לבו לכהונת הרבנות ועסקנות ציבורית, בעניני ביטוח עסק ובמשא ומתנו. ישר היה והגון. כאביו, הביעה כל ישותו אצילות-נפש ועדנת-רוח.

בתו נישאה לרב ר' גבריאל סגל ז"ל הידוע בלודז' בשם „הרב משניאדובה“ (עיירה קטנה בפולין), שם נבחר לכהונת רב ואחרי זמן מה עבר ללודז' ונתמנה לאחד הדיינים הגדולים בעיר. הוא היה גדול בתורה אך חיצוניותו דמתה לרב הטיפוסי בעיירה הקטנה בפולין. הוא נטה לחסידות והרושם שהשאיר על רואיו היה של בטלן.

לנתן מיזל היו שני בנים שהתחנכו אצל סבם, הרב אליהו חיים מיזל, על ברכי התורה. הבכור שמואל-ישראל עסק במסחר והיה שותף לפירמה „רוניק-מיזל“ והצעיר ר' אליעזר יצחק ז"ל היה גדול בתורה, יהודי פקח ומעורב עם הבריות. הוא מילא באחרונה תפקיד מכובד כבורר ודיין בעניני ממונות בלודז'. בתו של הגאון ר' יוסף שלופר ז"ל, הרב מסלונים נישאה לו לאשה.

הבכור, שמואל-ישראל מת לפני מלחמת העולם השניה והצעיר ר' אליעזר יצחק ז"ל נספה בידי הנאצים עם אשתו ובתו היחידה בשואה הנוראה, הי"ד.

הרב ר' אליעזר יצחק מייזל הי"ד
מו"צ בלודז'

הרב ר' משה מנחם סגל הי"ד
מו"צ בלודז'

לנתן, בנו של הרב מייזל, היו שתי בנות. אחת נישאה לד"ר א. ש. קמנצקי, מלומד גדול בחכמת ישראל, היסטוריון וביבליוגרף ידוע. הוא כתב הרבה מאמרי מדע וספרים על מהות היהדות. בברלין היה אחד מעורכי האנציקלופדיה העברית „האשכול“.

גם הוא ואשתו נספו בידי הנאצים בשואה הנוראה, הי"ד. לחתנו של הרב מייזל, „הרב משניאדובה“ היה בן בשם ר' משה מנחם סגל ז"ל. אף הוא גדול בתורה, חסיד וירא שמים, היה מגדולי הדיינים בלודז'.

הוא ומשפחתו נהרגו בידי הנאצים במיתה משונה. על מותו מספר עד ראייה י. אקרוטני ב„לאדזער יזכור בוך“ (ניו-יורק 1943 עמ' 139):

פעם ברוצי ברחוב נתגלתה לפני תמונה מחרידה. לאורך הכביש התנהלה לאטה מרכבה ובה ישב, לבוש טלית, איש שיבה. שתי עינים תוהות נשקפו בחרדה מבעד לטלית וידו הכרוכה ברצועות תפילין מושטה לרחוב. משני צדי הזקן ישבו חיילים גרמנים חמושי חרב והתענגו על תהלוכה זו.

בהסתכלי היטב בקלסתר פניו של הזקן עטור טלית ותפילין הכרתי את זקן הרבנים בלודז' ר' משה מנחם סגל.

בעבור המרכבה התרוקן כל הרחוב מעוברים ושבים ואף פולנים רבים נמנעו מלהראות אז בחוץ — הדבר היה מוזעזע. כולם הרגישו כי בזה נעשית פעולת-נקם פראית של רוצחים כלפי יהודים. אחרי ימים אחדים גודע על תהלוכת-הדראון של הרב סגל פרטים נוספים: הנאצים הכניסו אותו לאחד מבתי הכנסת הגדולים בעיר, הוציאו ספר-תורה מארון הקודש וציוו עליו לירוק על הגוילין, כשהרב סגל סרב למלא את הפקודה, קרעו הנאצים את הספר בחימה והכריחו את הרב הישיש לרמוס במגפיו את היריעות הקרועות. וכשהתנגד גם לכך עטפוהו בטלית ותפילין והובילוהו לראוה על פני חוצות העיר.

חתנו של הרב סגל, הרב ליפשיץ, יליד לודז' — בנו של

א. ב. ליפשיץ, מחסידי סטולין — נתמנה אף הוא למורה הוראה בעיר ואף הוא נהרג בידי הנאצים הארורים. ניצלו בנס רק שתי בנותיו הנמצאות בישראל.

*

ביום י"ד אייר תרע"ב ניצחו האראלים את המצוקים ונשמת הרב מיזל האצילה יצאה בקדושה ובטהרה.

כל בית ישראל בתפוצות עורר עליו מספד מר וביחוד בני קהילתו, לודו'. בהלוויתו, שכמוה לא נראתה בלודו', השתתפו רבבות רבבות יהודים ולא־יהודים.

כיתומים הרגישו עצמם בתי־ישראל, ללא אב ומגן. במותו אבד לא רק רב וגאון הדור, אלא מנהיג גדול ופטרון האומה. עקב עקשנותו של ר' אליעזר יצחק מיזל, נכדו של הרב לא ראו אור כתביו הרבים של הרב מיזל ובעת השואה ירדו בוודאי לטמיון ואין זכר למו.

קברו היה מכוסה „פתקאות" של עולי־רגל, אנשים חלכאים וגדכאים. הם פנו אליו במותו, כשם שפנו אליו בעת שחי ופעל למענם גדולות ונצורות.

ואופייני הדבר, כי גם אנשי שלומם של החסידים פנו בבקשותיהם לקברו יותר מאשר לקבריהם של רביים שונים. יקרא דחיי ויקרא דשכבי במידה כזאת שהראתה קהילת לודו' לרבה האהוב והדגול לא הראתה עוד שום קהילה בישראל.

[illegible]

1994

[illegible]

שני מכתבים מאת הרא"ח מייזל *

א

צבי עופר, קה ספר, לך תשורה
לנצח לדור, יהי לאזכר, כסמים וקטורה
על תכנית הבית, כשמן זית, יאיר אורה

כבוד הגביר במעשיו כביר, פועל צדקה וחסד כ"ש מ' צבי הירש נ"י
קונשטאדט

הצדקה והחנינה בארץ עמדתן
גובה להן מעל למרומים, שמי השמים התולתן

שמה בערבות גן ישלחו, בתפארת אדם יפריחו, קרנים למו קרני
הוד, זיקי נוגה יצהירו, כאור שבעת הימים יגבירו, יחפירו אור ירח,
יכלימו זוהר שמש, כי לעומת זקניו כבוד, שם יתענגו הנפשות עונג
לא יחקר, גביא לא שער, לחוזים לא נראה, יעשה הצור לעושי דברו,

כי יפלא הגן הזה מבינת אדם, ולא יצוייר בעשתנות גבר, לא
נפלא מזה, יען נוטעו, יוצרם הוא הזורע צדקות, ולמה נפלא
כי נשגבות יצמיחו.

אדון נכבד, בית כוננת, גן אנשים בו נטעת, שמה ירגיעו ישישים,
נופש ימצאו, כעלומי ימים הוד ילבשו, צדקות ד' יתנו, בהללי קודש
שנותיהם יבלו, ובהגיון תורת קדשנו יתענגו, עד אפסים ישמע קולם,
כקול שער בית קדשנו, בהיותו על מכוננו, ועורר מרדם תנומים,
לעבודת אדון כל.

נפשנו איויתך, לספר תהילתך, אבל שתי אלה אשר לא נתנונו, להגיש
אליך את הגיון רוחנו, הראשונה יען ידענוך כי לא למען תתהלל
בפיות אנשים, פעלת הגדולות, ולא למען יודוך בני אדם, גמלת הטוב;
עשית הצדק, כי חפץ צדק הנך, בחרת לגמול טוב, יען טוב הוא, וזאת

(*) א. מכתב תודה וברכה לנדבן הלודזאי מר צבי הירש קונשטאדט על
שיסד בעיר מושב זקנים; ב. מכתב ברכה לשר משה מונטיפיורי במלאת
לו מאה שנה.

העתק של שני מכתבים אלו מסר לי ברוב אדיבותו ידידי מר משה
הלמן, מי שהיה ציר לסיים הפולני.

שנית, כי ידענו שפתינו האטומים, ולשוננו הכבדה, ואם לשון סופר מהיר. לא יכיל תהילותיך, אף כי לשון עלגים כמונו! אבל גם לחשות לא נוכל, פן בין כפויי טובה נחשב, או בין אין מכירי חסד, ימיר אותנו, אחת אשר מצאנו, חקרנוה כן היא. הלבבות כאבן שואבת הנמו, עצורים הם תחת מסגר, ויגבירו כח להצמד יחד, יפרצו צור לבם וחומות ברזל יבקיעו, יתלכדו אֶח אל אֶח, והי' לבבם אחד, כי אז באין אומר ודברים, הגיון רוחם ייועדו, ובאין מלה בלשונם, קול מדבר מישרים ישמעו, על כן אמרנו, קחה את לבבנו לתשורה.

אדון יקר, קח הגיגי, ורצה ברכתנו, הנובעת אליך מקרב ולב, בינה הגיגנו, באין מלה בלשוננו, תאריך ימים ושנים, שנות חיי רצון וברכה, אתה והעזר אשר עמך, הלוקחת שכם בכל פעלך הטוב, ותזכו לעשות עוד גדולות, ונצורות בארץ, לשמחת לבב כל אוהבי צדק, כנפשך וכנפש מברכיך הבעה"ח. (—)

יום — — —

ב

עמרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא

מכונן עולמו הנחיל לעמו דת וחוקים, מאשרי המדות מישרי הנפשות, נתיבות יושר ומעגלי צדק אשוריהם, הגוי כולו, חותם תכנית הנמו לשם ולתהלה, ונקדש ד' בכבודם באמור להם עם ד' אלה, בנטות בית יעקב מני דרך, ובהגות לבם סלפו אורח, הורמה העטרה, הוסרה הכותרת, פלל בן עמרם הרועה, הפלא נא אדון צאן מרעיתך, הקם מהם אנשים, יהיו לנס בעמים, בהאצילך עליהם מרוחך, התכמה והמדע, החניגה והחמלה, החסד והרחמים, לתפארת אדם בכל הגויים, ויגדל כבוד ד'.

משאלת ידיד בית נתנה, ותהי לבית יעקב למופת, בכל מקומות נדודיהם, בבל ומדי, ספרד וצרפת, יון אשכנז ובריטניא, לא חדלו מהם אישים, המאפילים שמש בזוהרם, זוהר התכונות הנשגבות, הם הרימו קרן ישראל, ויעריצו שם אלקי יעקב.

שמש יעקב כי באה במזרח, ופני ישראל כוסו עלטה, ממערב

זרח אור הגיה אופל, שקמת ידיד, שקמת אדון, שקמת סהר לב, אתה
אדוננו

סיר משה די יוסף אליהו מונטיפיורי

מבני אדם יפית בנועם מדותיך,
שפתיך יצקו נועם מליך,
הושיע דל מכל אדם מנת חבליך,
דרכת בים שבעת נדודים הצל שדודים,
ימינך רמה ותהי חומה לבדתך צמודים,
ידעת איש נכאה מכל אום ולשון,
ותגדל חסדך עמהם לשמרם כאישון,
סבבת הליכותיך למענם הצילם מאסון,
פאר כהנת כי חוננת היות להם חסון,
אכן רבות פעלת לא יספרו,
לא יכילום גליונות ולא יחקרו,
יספת עשות על אשר היו לפניך,
הקדשת שם שמים בכל דרכיך,
ותתן ישראל לתהלה בארצות בואך,

עטרת את יהודה עטרת פניני מדותיך, רקמת לבית יעקב מעיל
הוד משובץ בנופך וספיר נצני פעולותיך, פועל פעלת במאה הראשונה
אשר מלאה היום לימי חיך, אמנם, אדון! עוד תחליף כח כנשר,
תגביה מרום, תפעל גדולות ונצורות מאלה, במאה השני' הבאה
לקראתך, בל תאמר אדון זקנתי, יזקיני לפי שנותיהם החיים אך חיי
בשרים, לא כן אתה חיי נפש חיך, הטוב והצדק, החסד והרחמים, אך
הם ימיך ושנותיך, לאיש אשר כמוך, שנותיו כרוב חסדיו וכרבות
צדקותיו ירביון ימיו.

אדון, תקותנו כי לפי מפעלותיך יהיו שנותיך, ועל כן ניחל,
כי עוד ברכת מלאת המאה השני' לימי חיך, ישמעון אזניך, פרי צדיק
עץ חיים ואכל וחי בהם עד בוא גואל, ובך, אדון, יתפאר ישראל
ועיניך תראינה ציון בבנינה, ובנין בית עולמים בנוי כמו רמים
במהרה בימינו אמן.

יערב לך, אדון, רחשי לבבות השואפים אריכות ימיך ושנותיך,
יושבי עיר לאדז אשר בפולין המדינה תחת ממשלת קיסר רוסיא יר"ה.

(—)

שמיני בחשון, שנת תרמ"ה לפ"ק.

